

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse osakond

Mari-Liis Joa

ÜLALPIDAMISLEPING

Magistritöö

Juhendaja
dr iur Triin Uusen-Nacke

Tallinn 2022

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. ÜLALPIDAMISKOHUSTUSE OLEMUS.....	8
1.1. Ülalpidamiskohustuse õiguslik alus.....	8
1.2. Ülalpidamiskohustuse üldpõhimõtted.....	12
1.3. Ülalpidamisleping kui võlasuhte tekkimise alus	14
2. LEPINGUST TULENEV ÜLALPIDAMISKOHUSTUS	18
2.1. Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus.....	18
2.1.1. Lahutatud abikaasa ülalpidamise põhimõtted	18
2.1.2. Lahutatud abikaasa ülalpidamisleping	22
2.2. Ülalpidamiskohustus kooselulepingu alusel.....	24
2.3. Võlaõigusseadusest tulenevad ülalpidamiskohustused ehk toetamislepingud	28
2.3.1. Elurendiseleping	28
2.3.2. Ülalpidamisleping.....	32
3. ÜLALPIDAMISLEPINGUTE ERISUSED NING LÕPETAMISE ALUSED.....	36
3.1. Lahutatud abikaasa ülalpidamislepingu ja ülalpidamiskohustust sisaldava kooselulepingu eristamine võlaõigusseaduses sätestatud ülalpidamislepingust.....	36
3.2. Toetamislepingute eristamine üksteisest ja teistest sarnastest õigussuhetest	39
3.3. Ülalpidamislepingu tühisus ning õiguskaitsevahendid ülalpidamislepingust tulenevate kohustuste rikkumisel.....	42
4. ÜLALPIDAMISLEPINGUTE VÕRDLEV ANALÜÜS TEISTE BALTI RIIKIDE REGULATSIOONIDEGA.....	49
4.1. Lahutatud abikaasa ülalpidamisleping.....	49
4.2. Ülalpidamiskohustuse reguleerimine lepinguga mitteabielulises kooselus.....	50
4.3. Võlaõiguslikud toetamislepingud	52
KOKKUVÕTE	58
MAINTENANCE AGREEMENT	63
KASUTATUD ALLIKATE LOETELU	70

SISSEJUHATUS

Eesti Vabariigi põhiseaduse¹ (PS) üheks aluspõhimõtteks on inimväärikuse põhimõte. Inimväärikuse põhimõte nõuab muuhulgas, et inimese esmavajadused ehk vajadused toidule, riiete, hügieenile, tervishoiule, transpordile, eluasemele oleksid rahuldatud ning et inimesel oleks võimalik ilma häbita osaleda aktiivselt igapäevaelus. Elus on aga paratamatult hetki, kus inimene ei suuda iseenda toimetulekut kindlustada ning see võib ohustada tema inimväärikust.²

Inimesel on põhiseadusest tulenev õigus abile ja toetusele. PS § 27 lõige 5 sätestab, et perekond on kohustatud hoolitsema oma abivajavate liikmete eest ning PS § 28 lg 2 ütleb, et kõigil Eesti kodanikel on õigus riigi abile vanaduse, töövõimetuse, toitjakaotuse ja puuduse korral. Ehk kui inimene ei suuda ennast ise ülal pidada ja vajab abi, on tal seda õigus küsida nii oma perekonnalt kui ka riigilt. Siinkohal tuleb aga silmas pidada, et ei ole konkreetseid olukordasid, kus peab aitama perekond ning teisi olukordasid, kus peab abistama riik, vaid perekonna- ja riigi abistamiskohustused on üksteist täiendavad.³

Eeltoodust tulenevalt on ülalpidamiskohustused seotud eelkõige perekonnaõigusega ning perekonnaõigus kuulub oma ajaloolisest arengust tingituna eraõiguse valdkonda. Perekonnaõigusliku iseloomuga on õigussuhe siis, kui selle tekkimise aluseks on põlvnemine või perekond.⁴ Perekond on ühelt poolt sotsiaalne nähtus, teiselt poolt aga õiguslik. Õiguslikult võib riik kindlaks määrata, keda ta tunnustab perekonnana (nt abikaasad ja nende alaealised lapsed), kuid sotsiaalse nähtusena hõlmab ta igasuguse isikutevahelise kestva vastastikusel hoolitsusel põhineva suhte, hõlmates ka teisi lähedasi isikuid. Oluline on reaalsuses eksisteeriv tihe isiklik suhe inimeste vahel.⁵

Nii Eesti Vabariigi põhiseaduses kui ka perekonnaseaduses⁶ (PKS) puudub perekonna mõiste definitsioon. Põhiseadus kasutab termineid nagu „perekond“ ja „perekonnaelu“, kuid ei täpsusta, millised perekonnamudelid kuuluvad perekonnaelu kaitsealasse. Ka Riigikohus pole

¹ Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2.

² Henberg, A., Muller, K., Alekand, A. Perekonna kohustused (sotsiaalsete probleemide tõttu) abi vajavate pereliikmete ees. Tallinn, 2012, lk 8.

³ *Ibidem*, lk 25.

⁴ Uusen-Nacke, T. Göttig, T. Perekonnaõiguse seosed teiste tsiviilõiguste valdkondadega. *Juridica* 2010, nr 2, lk 86.

⁵ Annus, T. Riigiõigus. Tallinn: Juura, 2006, lk 291.

⁶ Perekonnaseadus. – RT I, 22.12.2021, 15.

perekonna mõistet põhjalikult käsitletud. Euroopa Inimõiguste Kohus (EIK) tõlgendab perekonnaelu avaralt, öeldes, et perekond hõlmab nii abielul põhinevaid suhteid kui ka teisi faktilisi perekondlikke sidemeid, kus osapooled elavad koos abieluväliselt või on demonstreerinud, et suhe on püsiv.⁷ EIK hinnangul sõltub perekonnaelu olemasolu tuvastamine asjaolust, kas inimeste vahel on ka tegelikkuses lähedased ja isiklikud suhted.⁸

PS § 27 lg 5 sätestab, et perekonna põhikohustus on hoolitseda oma abivajavate liikmete eest. Põhiseadus aga ei täpsusta, kes on abivajavad liikmed perekonnas, seega õigustatud ja kohustatud isikud tuleb välja selgitada perekonnaseaduse abil. Perekonnaseadusest tulenevalt on ülalpidamist saama õigustatud isikuteks alaealine laps või lapselaps, täisealine abivajav laps või lapselaps, vanem, vanavanem, abikaasa, sh lahus elav abikaasa, lahutatud abikaasa ja lapse sünni puhul lapse ema. Perekonnaseadus võimaldab abikaasadele sõlmida ka notariaalselt tõestatud ülalpidamislepingu lahutusjärgse ülalpidamiskohustuse kindlaksmääramiseks erinevalt perekonnaseaduses sätestatust.

Tänapäeval on lisaks abielule levinud ka muud kooseluvormid, näiteks vabaabielu või samasooliste partnerlussuhe. Asjaolu, et erinevaid kooselu vorme ei reguleerita perekonnaseaduses, ei tähenda aga seda, et Eesti õiguses puuduks regulatsioon vabaabielu ja samasooliste partnerite vaheliste õigussuhete määratlemiseks ja et nende inimeste õigused ja huvid jääksid kaitseta.⁹ Eesti õiguse kohaselt võivad mitteabielulises kooselus olevad isikud sõlmida ülalpidamiskohustuse kindlaksmääramiseks kas kooselulepingu kooseluseaduse¹⁰ (KooS) alusel või ülalpidamislepingu võlaõigusseaduse¹¹ (VÕS) alusel.

Põhjused, miks inimesed vajavad ülalpidamist, võivad olla erinevad. Selleks võib olla näiteks vanadus, töövõimetus (nii ajutine kui püsiv), puue, tervis või toitjakaotus. Vanemas eas langeb inimeste tööviljakus ning väga sagedasti ei suuda inimene enam teatud vanusest alates endale sissetulekut kindlustada. Töövõimetus puhul on isikul võimetus teha tööd ja saada sissetulekut näiteks haigusest või vigastusest tingituna. Puue võib tõkestada ühiskonnaelus osalemist teistega võrdsetel alustel.¹² Tervis on oluline väärtus, milleta ei ole võimalik paljude teiste

⁷ EIKo 18535/91, *Kroon jt vs. Madalmaad*, § 30.

⁸ EIKo 25358/12, *Paradiso ja Campanelli vs. Itaalia*, § 140; EIKo 25702/93, *K. ja T. vs. Soome*, § 150.

⁹ Vabariigi Valitsus. Seletuskiri perekonnaseaduse eelnõu 55 SE juurde, lk 27.

<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/982033c7-c2e1-2ce6-0479-ef2bf925488b/Perekonnaseadus> (04.04.2022).

¹⁰ Kooseluseadus. – RT I, 16.10.2014, 1.

¹¹ Võlaõigusseadus. – RT I, 08.12.2021, 11.

¹² Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduse § 2 lg 1. – RT I, 22.03.2021, 11.

põhiõiguste kasutamine ega igapäevane toimetulek¹³ ehk kui inimene jääb haigeks, siis ta vajab ravi ja tuge. Toitjakaotuse puhul, kui isik kaotab inimese, kes on teda üleval pidanud, vajab ta abi kelleltki teiselt. Eelnev loetelu ei ole ammendav, tegemist on vaid levinumate olukordadega, mis tingivad enamikel inimestel toimetulemise raskuse.¹⁴

Abivajavad isikud saavad eelkõige oma perekonnalt või riigilt abi seadusest tulenevalt ilma lepingut sõlmimata. Kui aga ülalpeetav ja ülalpidaja soovivad omavahel kokku leppida täpsemates ülalpidamistingimustes, sh ülalpidamise suuruses ja andmise viisis, on võimalik sõlmida omavaheline ülalpidamisleping. Nagu eelnevalt mainitud, siis lahutusjärgse ülalpidamiskohustuse osas saavad perekonnaseaduses reguleeritud ülalpidamislepingu sõlmida abikaasad ning registreeritud elukaaslased võivad omavahelisi ülalpidamistingimusi täpsustada kooselulepingus. Võlaõigusseaduse alusel võivad ülalpidamislepingu sõlmida isikud, kellel ei ole eeldused täidetud ülalpidamislepingu sõlmimiseks perekonnaseaduse või kooseluseaduse alusel.

Võlaõigusseaduses sätestatud toetamislepingute sõlmimisega on ajalooliselt kindlustatud vanemate inimeste toimetulekut kuni nende surmani. Tänapäeval on toetamislepingute praktiline tähtsus pensioni- ja muude kindlustusliikide arengu ning teiste elatusallikate tõttu pigem väike¹⁵, mistõttu tõstatub hetkel kehtiva regulatsiooni osas küsimus, kas see on ikka ajakohane. Lisaks puudub võlaõigusseaduses sätestatud ülalpidamislepingute regulatsiooni osas nii õiguskirjandus kui ka kohtupraktika, millest tulenevalt on autor seisukohal, et magistr töö teema on aktuaalne ja täpsemat analüüsimist vajav.

Kuna lepinguline ülalpidamiskohustus võib tuleneda nii lahutatud abikaasa ülalpidamislepingust, kooselulepingust kui ka toetamislepingutest, on oluline eristada, milline õigussuhe just konkreetse lepinguga poolte vahel tekib, sest lepingu lõppemise ja lõpetamise alused ning õiguslikud tagajärjed on erinevatel lepinguliikidel erinevad. Ülalpidamist saama õigustatud isikul tekivad praktikas probleemid juhul, kui ülalpidaja oma lepingust tulenevaid ülalpidamiskohustusi ei täida või täidab neid mittenõuetekohaselt. Probleemid tekivad ka siis, kui osapooled on omavahel lepingu küll sõlminud, aga mitte seaduses ette nähtud sisu ega vormi järgides.

¹³ RKHKo 3-3-1-65-03, p 14.

¹⁴ Henberg, A., Muller, K., Alekand, A. *Op cit*, lk-d 12-17.

¹⁵ Kalamees, P. 5. osa, toetamislepingud. Võlaõigusseadus III. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2021.

Magistritöö eesmärgiks on välja selgitada, kes saab millistel tingimustel ülalpidamislepingut sõlmida ning analüüsida, kas kehtiv regulatsioon lepingupoolte huvides piisav või vajab täiustamist. Eesmärgist tulenevalt analüüsib autor, kuidas ülalpidamislepingute põhimõtted on Eestis reguleeritud, millal on ülalpidamisleping sõlmitud perekonnaseaduse, kooseluseaduse alusel või võlaõigusseaduse alusel, samuti uurib autor, kuidas on võimalik ülalpidamiskohustuse osas kokku leppida mitteabiellulise kooselu puhul. Eesmärgi saavutamiseks kasutab autor analüütilist ning võrdlevat uurimismeetodit.

Eeltoodust tulenevalt lähtub käesolev magistritöö hüpoteesist, et Eestis kehtiv ülalpidamislepingute regulatsioon on ajakohane ja piisav, et tagada ülalpidamislepingu sõlminud lepingupoolte maksimaalne õiguskaitse.

Ülalpidamislepingut käsitlevad teemad on käesoleva magistritöö raames jagatud neljaks peatükiks. Magistritöö esimene peatükk kirjeldab ülalpidamiskohustuse olemust ehk õiguslikku alust ja üldpõhimõtteid ning käsitleb võlasuhte tekkimise põhialuseid lepingu sõlmimise näol – millised on ühekülgselt kohustavad ja kahekülgselt kohustavad ülalpidamislepingud, mida tähendab kestvusleping ning selgitab lühidalt ka lepinguvabaduse ja vormivabaduse põhimõtet ja seadusest tulenevaid piiranguid.

Teises peatükis on ülevaade lepingutest, millest tekivad ülalpidamiskohustused, esmalt analüüsib autor lahutatud abikaasa ülalpidamislepingut ja kooselulepingust tulenevad ülalpidamiskohustust ning järgnevalt kirjeldab autor muid lepingulisi võimalusi ülalpidamiskohustuse raames ehk võlaõigusseaduses sätestatud elurendiselepingut ning ülalpidamislepingut.

Magistritöö kolmandas peatükis uurib autor, millistel tingimustel on lahutatud abikaasa ülalpidamislepingut võimalik sõlmida perekonnaseaduse mõttes ning millistel tingimustel võlaõigusseaduse mõttes, eristab erinevaid ülalpidamislepinguid üksteisest ning teistest sarnastest õigussuhtetest. Peatüki lõpus on ülevaade erinevate ülalpidamiskohustusi sisaldavate lepingute tühisuse alustest ning õiguskaitsevahenditest kohustuse rikkumisel. Neljandas peatükis võrdleb autor Eesti ülalpidamislepingute regulatsioone teiste Balti riikide ehk Läti ja Leedu regulatsioonidega. Võrdluse eesmärgiks on välja selgitada erinevate õiguskordade sarnasused ja erinevused ülalpidamislepingute raames ning vajadusel teha ettepanekuid Eestis kehtiva regulatsiooni muutmiseks ja ajakohastamiseks.

Magistritöö allikatena kasutatakse Eesti Vabariigi õigusakte, rahvusvahelisi õigusakte, erialakirjandust, teadusartikleid ning Eesti ja EIK kohtupraktikat.

Magistritöö teema valikule aitas kaasa autori pikaajaline töötamise kogemus notaribüroos, kus peamiseks tööülesanneteks on notariaalsete dokumentide koostamine, sealhulgas kooselulepingud ja ülalpidamislepingud.

Märksõnad: ülalpidamiskohustus, ülalpidamisleping, kooseluleping, elurendiseleping.

1. ÜLALPIDAMISKOHUSTUSE OLEMUS

1.1. Ülalpidamiskohustuse õiguslik alus

Ülalpidamiskohustus võib tulla nii seadusest kui lepingust. Seadusjärgne ülalpidamiskohustus on sätestatud peamiselt põhiseaduses ja perekonnaseaduses, lepinguline ülalpidamiskohustus võib tuleneda nii perekonnaseaduses, kooseluseaduses kui ka võlaõigusseaduses reguleeritud lepingutest.

Esimene Eesti Vabariigi põhiseadus võeti vastu 15. juunil 1920. aastal (jõustus 21. detsembril samal aastal) ning antud põhiseadust võib iseloomustada kui demokraatliku rahvusliku õiguskorra tippakti. Esimene põhiseadus kehtestas küll üle paarikümne põhiõiguse, kuid oli siiski paljudes küsimustes, sh ülalpidamiskohustuse osas, puudulik.¹⁶

01.01.1938.a jõustus uus põhiseadus, mis oli seni kehtinust palju mahukam ning sätestas muuhulgas ka perekonnasisest ülalpidamiskohustust ehk abikaasade vastastikust toetamisepõhimõtet (§ 21 lg 2), emade ja laste kaitset (§ 21 lg 3) ning perekonnas abivajaja eest hoolitsemist (§ 28 lg 1). 1940.a aga Eesti Vabariik okupeeriti Nõukogude Liidu poolt ja nii ei saanud Eesti oma iseseisvust realiseerida *de facto* pool sajandit kestnud okupatsiooni kestel.¹⁷

Eesti taasiseseisvumine toimus 20. augustil 1991.a ning taasiseseisvunud Eesti põhiseadus võeti vastu 28. juunil 1992.a (jõustus 3. juulil samal aastal). Kehtiv põhiseadus sisaldab vanemate õigust ja kohustust kasvatada oma lapsi ja hoolitseda nende eest ning perekonna kohustust hoolitseda oma abivajavate liikmete eest (§ 27 lõiked 3 ja 5). PS § 27 lg 5 sõnastus aga ei täpsusta, kes on selle tähenduses pereliikmed ehk kes on põhikohustuse kandja ja kelle abistamisele kohustus laieneb. Samuti ei ole täpsustatud, millist hoolitsust on silmas peetud (kas isiklikku või ainelist) ning kus lõpeb pereliikme kohustus ja algab riigi hoolekandekohustus.¹⁸

Hetkel kehtiv perekonnaseadus jõustus 01. juulil 2010. aastal, mis sätestab nii põlvnemisest tuleneva ülalpidamiskohustuse, abikaasa, sh lahuse elava abikaasa, kui ka lahutatud abikaasa

¹⁶ Kalmo, H., Madise, L., Narits, R. Sissejuhatus. – Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj 5. tr. Tallinn: Juura 2020.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Jaanimägi K. jt. § 27. – Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj 5. tr. Tallinn: Juura 2020, lk 407.

ülalpidamiskohustuse ning ka lapse sünni puhul ema ülalpidamiskohustuse. Enne seda kehtis 1. jaanuaril 1995.a jõustunud perekonnaseadus, mille reguleerimismeetod ja ideoloogia tugines suure osas 1969.a Eesti NSV abielu- ja perekonnakoodeksile ning mille rakendamisel kerkis esile mitmeid kitsaskohti, kuna seadus sisaldas suurel hulgal deklaratiivseid norme ja puudusid konkreetset eraõiguslikud nõudealused, sh ülalpidamiskohustuste osas.¹⁹

Peamised erinevused varasema seaduse ja hetkel kehtiva perekonnaseaduse vahel ülalpidamiskohustuse raames on muuhulgas seotud lahutatud abikaasa ülalpidamisega. Erinevalt 1995.a perekonnaseadusest, kus võis lahutusjärgse ülalpidamiskohustuse kokku leppida abieluvaralepinguga, siis kehtiva seaduse kohaselt enam abieluvaralepinguga ülalpidamiskokkuleppeid kokku leppida ei saa, vaid nimetatud kohustuse reguleerimiseks loodi PKS § 78-s sätestatud ülalpidamisleping.²⁰

01.01.2016.a jõustus Eestis kooseluseadus, millest tulenevalt on vastastikune ülalpidamiskohustus ka kooselulepingu sõlminud registreeritud elukaaslastel. Registreeritud kooselu sarnaneb abielule – tegemist on vabaabielu ametlikuks muutmisega, mis annab partneritele turvalisustunde ning õiguste kaitse. Kooselulepingu võivad sõlmida nii eri soost elukaaslased kui ka samast soost elukaaslased. Vabaabielu ehk registreerimata kooselu üheski riigis seadusliku perekonnaseisu alla ei kuulu.²¹

Euroopa Inimõiguste Kohus on korduvalt leidnud, et Euroopa Nõukogu inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni²² (EIÕK) artikliga 8 kaitstud perekonnaelu hõlmab ka samast soost inimeste kooselu, kui tegemist on püsiva faktilise partnerlusega. EIK on leidnud, et samast soost paarid võivad täpselt samuti nagu erinevast soost paarid elada stabiilses, pühendunud suhtes, olles seetõttu oluliste tunnuste poolest eri soost paaridega sarnases olukorras.²³

¹⁹ Vabariigi Valitsus. Seletuskiri perekonnaseaduse muutmise eelnõu 543 SE juurde, lk 1. <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/b08d579a-6ae6-7288-be34-fcfff72f84e0/Perekonnaseadus> (04.04.2022).

²⁰ Vabariigi Valitsus. Seletuskiri perekonnaseaduse eelnõu 55 SE juurde, lk 21. <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/982033c7-c2e1-2ce6-0479-cf2bf925488b/Perekonnaseadus> (04.04.2022).

²¹ Eesti Statistikaamet. Perekonnaseis ja enimlevinud leibkonnatüübid Euroopas. <https://www.stat.ee/et/uudised/2015/01/21/perekonnaseis-ja-enimlevinud-leibkonnatuubid-euroopas> (20.04.2022).

²² Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.

²³ RKÜKo 5-18-5, pp-d 50-51 ja 70. EIKo 30141/04, *Schalk ja Kopf vs. Austria* § 94.

Riigikohus on seisukohal, arvestades EIK praktikat, samuti Eesti põhiseaduses tagatud inimväärikuse ja võrdse kohtlemise põhimõtteid, et põhiseaduses tagatud perekonnapõhiõigus kaitseb ka samast soost inimeste õigust elada perekonnaelu Eestis. Perekonnapõhiõigus tuleneb PS § 26 esimesest lausest, mille kohaselt on igaühel õigus perekonna- ja eraelu puutumatusel, ning PS § 27 lõikest 1, mis annab perekonna rahva püsimise ja kasvamise ning ühiskonna alusena riigi kaitse alla.²⁴

Õiguskantsler leidis oma 23.05.2011.a märgukirjas²⁵ justiitsministrile, et enne kooseluseaduse jõustumist kehtinud õiguslik raamistik ei taganud tema hinnangul piisavalt faktiliste elukaaslaste õiguste kaitset, mistõttu vajas sellekohane õiguslik regulatsioon täiendamist. Muuhulgas oli õiguskantsler seisukohal, et samasooliste isikute vaheline püsiv kooselu kuulub perekonnapõhiõiguse kaitsealasse, mistõttu on põhiseadusega vastuolus olukord, kus selline kooselu on õiguslikult reguleerimata.²⁶

Eestis on demograafilised protsessid, ühiskonna areng ja sellega kaasnenud väärtuste muutused toonud kaasa abieluelse kooselu muutumise tavapäraseks nähtuseks. Kooselu võib olla paari jaoks ka võrdväärne abieluga, kooselule ei pea järgnema abielu. Eesti paistab silma vabaabielus elavate paaride poolest, iga neljas ühepereleibkond Eestis on vabaabielupaar. Vabaabielus elavaid paare elab veidi rohkem vaid Rootsis (27% ühepereleibkondadest).²⁷

Riigikogus on 13.01.2021.a algatatud eelnõu 314 SE perekonnaseaduse muutmiseks selliselt, et viia kooseluseadusega reguleeritud kooseluleping perekonnaseadusesse ja kooseluseadus tunnistatakse seetõttu kehtetuks. Muudatuse tulemusena võrdsustatakse kooseluleping abieluga (eelnõu § 1²), millest tulenevalt on kooselulepingu sõlminud isikutel samad õigused, mis abielus olevatel isikutel, kui seaduses ei sätesta teisiti.²⁸ Nimetatud eelnõu osas ühtegi lugemist Riigikogus veel läbi viidud ei ole.

²⁴ RKÜKo 5-18-5, pp-d 47 ja 50.

²⁵ Õiguskantsleri märgukiri justiitsministrile. 23.05.2011, nr 6-8/110661/1102390. https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_margukiri_samasooliste_isikute_peresuhe.pdf (20.04.2022).

²⁶ Justiitsministeerium. Kooseluseaduse eelnõu kontseptsioon. <https://www.just.ee/media/457/download> (20.04.2022)

²⁷ Eesti Statistikaamet (viide 21, 20.04.2022).

²⁸ Vabariigi Valitsus. Perekonnaseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 314 SE, lk 1. <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/ce55ae5d-b0fe-494d-a3dc-a60689dad91f/Perekonnaseaduse%20ja%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus> (04.04.2022).

Ülalpidamiskohustused on reguleeritud ka võlaõigusseaduse eriosa 5. osas sätestatud toetamislepingutega, milleks on elurendiseleping ja ülalpidamisleping. Võlaõigusseadus jõustus 01. juulil 2002.a ning alates sellest ajast on toetamislepingute regulatsioon olnud muutumatu. Elurendiselepingu regulatsiooni loomisel olid eeskujuks Saksa ja Šveitsi õiguskord, kuid paraku puudub nii Saksa tsiviilseadustikus²⁹ (*Bürgerliches Gesetzbuch – BGB*) kui Šveitsi tsiviilseadustikus³⁰ (*Obligationenrecht – OR*) võlaõigusseaduses toodud elurendise mõistega võrreldav säte. Elurendise olemus on Saksamaal ja Šveitsis ajalooliselt välja kujunenud ja nii õigusteaduse kui kohtupraktika poolt edasi arendatud. Ülalpidamislepingu regulatsiooni loomisel oli aga peamiseks eeskujuks vaid Šveitsi õigus.³¹

Enne võlaõigusseaduse jõustumist olid toetamislepingutele sarnased sätted Eesti NSV tsiviilkoodeksis³² (TsK). Kui üks lepingupool võttis endale tasuta perioodiliste maksete tegemise kohustuse, siis ei olnud see elurendiseleping, vaid see oli vaadeldav kinkelepinguna. Ülalpidamislepingule oli aga sarnane Eesti NSV tsiviilkoodeksis sätestatud elamu võõrandamise leping eluaegse ülalpidamistingimusega.³³

1. septembril 2001.a loodi Euroopa Perekonnaõiguse Komisjon (*Commission on European Family Law - CEFL*), mis koosneb kahekümne kuuest perekonnaõiguse ja võrdleva õiguse eksperdist, kes kõik on pärit erinevatest Euroopa riikidest. CEFL põhiliseks eesmärgiks on perekonnaõiguse ühtlustamine Euroopas nii teoreetiliselt kui praktiliselt ning nad on loonud selle eesmärgi saavutamiseks soovitusliku perekonnaõiguse printsiipide kogumi.³⁴ Nimetatud printsiibid on eelkõige suunatud nii võrdlusraamistikuks kui inspiratsiooniks siseriiklikele, Euroopa ja rahvusvahelistele seadusandjatele, kes kaaluvad oma õiguse kaasajastamist. Antud printsiibid on koostatud erapooletult ja on mõeldud reaalse pereprobleemide lahendamiseks pragmaatilisel viisil.³⁵ CEFL käsitleb muuhulgas ka ülalpidamiskohustusi, sh nii käesolevas magistritöös käsitletavaid lahutatud abikaasa kui ka registreeritud ja registreerimata elukaaslaste ülalpidamiskohustusi.

²⁹ German Civil Code (*Bürgerliches Gesetzbuch – BGB*).

https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.pdf (27.03.2022).

³⁰ Swiss Civil Code (*Obligationenrecht – OR*). https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/27/317_321_377/en (04.04.2022)

³¹ Kalamees, P. VÕS § 568/2 ja §572/1. – Võlaõigusseadus III. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2021.

³² Eesti NSV tsiviilkoodeks. – RT 1964, 25, 115.

³³ Parkel, K. VÕS §568/5.1. – Võlaõigusseadus II. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2007.

³⁴ Commission on European Family Law. History. <http://ceflonline.net/history/> (14.03.2022).

³⁵ Scherpe, Jens M. European Family Law. Volume I. The Impact of Institutions and Organisations on European Family Law. Cheltenham, Glos, UK and Northampton, Massachusetts, USA, 2016, lk 227, 230.

1.2. Ülalpidamiskohustuse üldpõhimõtted

Ülalpidamiskohustus eksisteerib mitmel erineval kujul ja selge ülemaailmne reegel puudub, et kellel on õigus ülalpidamist nõuda ning kes on kohustatud ülalpidamist andma. Ainus, mida saab käsitleda ülemaailmselt aktsepteeritud ülalpidamiskohustusena, on vanemate kohustus ülal pidada oma alaealisi lapsi. ÜRO lapse õiguste konventsioon³⁶ rõhutab vajadust tunnustada põhimõtet, et mõlemad vanemad vastutavad ühiselt lapse üleskasvatamise ja arendamise eest. Muud ülalpidamiskohustused erinevad riigiti vastavalt neis kehtivatele seadustele ja reeglitele.³⁷

Täiskasvanute ülalpidamiskohustus erineb suuresti lapse ülalpidamiskohustusest. Seda eelkõige seetõttu, et rahvusvaheliselt on aktsepteeritud põhimõte, et vanematel on moraalne kohustus enda lapsi toetada, kuid täiskasvanute omavaheliste ülalpidamiskohustuste suhtes rahvusvaheliselt tunnustatud moraalne kohustus puudub ning reeglid ja seadusandlused on pigem siseriiklikud. Enamikes Euroopa Liidu riikides eeldatakse, et abikaasad peavad üksteist ülal pidama, kuid lahutusjärgse ülalpidamiskohustuse osas sellist eeldust enam ei ole. Samuti on tänapäeval lisaks traditsioonilisele abielule ka muid abieluga sarnaseid *de facto* suhteid, mis võivad olla seadusega kaitstud, mh ülalpidamiskohustuse osas nii kooselu kestel kui ka peale kooselu lõppemist.³⁸

Sotsiaalriigis on igal inimesel oma vajaduste rahuldamiseks põhimõtteliselt kolm sissetulekuallikat: töö tegemise tulemusena saadav sissetulek, pereliikmetelt saadav ülalpidamine ja sotsiaaltoetused.³⁹ Iga ühiskonnaliige peaks eelduslikult oma vajadused saama rahuldatud töö tegemise tulemusena saadud sissetuleku arvelt. Isikul peaks olema õigus pereliikmetelt või riigilt saadavale abile üksnes siis, kui ta ei suuda end ise üleval pidada.⁴⁰

01.01.2022.a seisuga on Eesti rahvaarv 1 328 439 inimest, kellest 270 641 inimest on vanemad kui 65 aastat.⁴¹ Prognoos on, et vanemate inimeste osakaal ühiskonnas kasvab kiiresti, mistõttu

³⁶ Lapse õiguste konventsioon (artikkel 18). – RT II 1996, 16, 56.

³⁷ Walker, L. Maintenance and Child Support in Private International Law. Studies in Private International Law. Hart Publishing. Oxford and Portland, Oregon, 2017, lk 8.

³⁸ *Ibidem*, lk 11-12.

³⁹ Tavits, G. Sotsiaalhooldusõigus. Tallinn, 2006, lk 17.

⁴⁰ Göttig, T., Hallik, L., Uusen-Nacke, T. Divorce and Maintenance Between Former Spouses in Estonia and the CEFL Principles. E. Örügu, J. Mair (eds). Juxtaposing Legal Systems and the Principles of European Family Law on Divorce and Maintenance. Intersentia, 2007, lk 147.

⁴¹ Eesti Statistikaamet. Rahvaarv ja rahvastiku koosseis. RV021: Rahvastiku soo ja vanuserühma järgi. https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik_rahvastikunaitajad-ja-koosseis_rahvaarv-ja-rahvastiku-koosseis/RV021/table/tableViewLayout2 (10.04.2022).

on muutunud järjest olulisemaks eakate elukvaliteediga seotud küsimused. Pikema elueaga võivad kaasneda mh psühholoogilised ja füsioloogilised mured, väiksem sissetulek ja vähenenud liikumisvõime, et eluga iseseisvalt toime tulla. Elanikkonna vananemisega suureneb ka nende eakate osakaal, kes vajavad suuremal või vähemal määral toimetulekuks abi.⁴²

Seadusjärgse ülalpidamiskohustuse põhimõte on, et iga täisealine inimene saab ise oma vajaduste ja kohutustega hakkama, kuid juhul, kui isik ei ole võimeline ise ennast piisavalt üleval pidama ja vajab abi, siis kohustub teda aitama tema perekond. Juhul, kui tema perekonnal ei ole võimalik anda ülalpidamist või pereliikmed puuduvad, siis on seadusest tulenevalt abivajaja ülalpidajaks kohalik omavalitsus.⁴³ Seadusest tuleneva ülalpidamiskohustuse teostamiseks ei ole isikutel kohustust eraldi lepingut sõlmida, kuid kui soovitakse omavahel kokku leppida täpsemate ülalpidamistingimuste määramises, on õigus sõlmida vastavasisuline kokkulepe.

Näiteks lahutatud abikaasadele on PKS § 78 lg 1 ette näinud, et notariaalselt tõestatud kokkuleppega võivad abikaasad lahutusjärgse ülalpidamiskohustuse kindlaks määrata erinevalt perekonnaseaduses sätestatult. Isikud, kellel ei ole seadusest tulenevat õigust saada või kohustust anda ülalpidamist, võivad siiski sõlmida ülalpidamislepingu muudel võlaõiguslikel alustel. Nimetatud kokkulepped ülalpidamiskohustuse teostamise osas aga ei välista kohaliku omavalitsuse kohustust hoolitseda samuti abivajaja eest.

Sotsiaaltoetuste maksmise üheks eesmärgiks on säilitada isikule teatud juhtudel sissetulekuallikas ja täiendada perekondlikult ülalpidamist saama õigustatud isikute sissetulekut. Perekonnal või selle abivajavatel liikmetel on õigus taotleda riigi abi põhimõtteliselt alles siis, kui perekond ei ole suuteline oma abivajavate liikmete eest hoolitsema.⁴⁴ Samas ei sõltu praktikas riigi toetus perekonnaliikmete abi andmise võimalusest. Pigem on riigi abi näol tegemist isiku täiendava sissetulekuallikaga, mille riik tagab isikule asjakohaste eelduse korral igal juhul. Riiklikud toetused ei pea aga tagama isiku täielikku toimetulekut ning lõplik vastutus isiku toimetuleku eest lasub tema perekonnaliikmetel.⁴⁵

⁴² Tammsaar, K. jt. Family Caregivers of the Elderly: Quality of Life and Coping in Estonia. *European Journal of Social Work*, 2013, lk 540.

⁴³ Sotsiaalkindlustusamet. Milles seisneb abivajava pereliikme ülalpidamiskohustus. https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/content-editors/Kvaliteet/juhend_ülalpidamiskohustus_inimene.pdf (10.04.2022).

⁴⁴ Tavits, G. *Op cit*, lk-d 17 ja 45.

⁴⁵ Hallik, L. Lahutatud abikaasa ülalpidamine Eestis. Võrdlus Euroopa perekonnaõiguse printsiipidega abielu lahutamise ja lahutatud abikaasa ülalpidamise kohta. *Juridica* 2006, nr 5, lk 332.

Sotsiaalseadustiku üldosa seaduse⁴⁶ (SÜS) § 11 järgi on sotsiaalkaitse süsteemi üheks osaks inimese ja tema perekonna omavastutus, kuid ükski seadus ei pane perekonnale kohustust anda täisealisele pereliikmele isiklikku hooldust ega hoolitseda abivajaja eest kohaliku omavalitsuse asemel. Põhiseaduses sätestatud kohustus hoolitseda abivajava lähedase eest ei ole kõikehõlmav ning sotsiaalteenuste (nt koduteenus, tugiisikuteenus, transporditeenus jt) tagamise kohustus on siiski kohalikul omavalitsusel. Perekonnaseadusest tulenevalt on ülalpidajatel kohustus maksta täisealisele isikule elatist, kuid ülalpidajatelt ei saa nõuda täisealise lähedase isiklikku hooldamist ega abivajajale teenuste korraldamist. Teenuste korraldamine on omavalitsusüksuse ülesanne.⁴⁷

1.3. Ülalpidamisleping kui võlasuhte tekkimise alus

Ülalpidamiskohustuse teostamise osas on ülalpeetaval ja ülalpidajal õigus sõlmida omavaheline leping. Leping on kõige olulisemaks võlasuhte tekkimise aluseks. Lepingu sõlmimise eesmärgiks on kindlustada ennast õiguslikult tagatud võimalusega nõudeid esitada, nende nõuete rahuldamine kohtu või kohtutäituri poolt ja hilisem täitmine. Siduvuse tagamine on oluline seetõttu, et lepinguga võetakse endale kohustus teha midagi tulevikus.⁴⁸

Võlasuhtes on alati vähemalt kaks poolt, nii on ka võlasuhte tekkimine lepingust üldjuhul võimalik kahe poole vastavasisulise tahteavalduse tulemusel. Pooled võivad ise võlasuhteid muuta, kujundades seadusest tuleneva kohustuse lepinguliseks kohustuseks,⁴⁹ näiteks lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus, mis on seadusest tulenev ühepoolne kohustus, kuid selle ulatust ning tingimusi on võimalik reguleerida ka eraldiseisva lepinguga. Võlaõigusseadusest tulenevalt on leping alati vähemalt kahepoolne tehing, sõltumata sellest, kas lepingu alusel omandavad kohustusi mõlemad pooled või on kohustatud pooli ainult üks.

Lepinguvabadus on põhiseadusega tagatud põhimõte ning tähendab seda, et kõik isikud on vabad otsustama, kas ja kellega leping sõlmida ja millise sisuga leping sõlmida.⁵⁰ Lepinguvabaduse põhimõttest tuleneb ka dispositiivsuse põhimõte, mis tähendab, et

⁴⁶ Sotsiaalseadustiku üldosa seadus. – RT I, 13.03.2019, 157.

⁴⁷ RKPJKo 5-18-7, pp-d 15 ja 146.

⁴⁸ Kull, I. Lepinguvabaduse põhimõte Euroopa ühtlustavas tsiviilõiguses ja Eesti tsiviilõiguse reform. Riigikogu Toimetised nr 2, 31.10.2000. <https://rito.riigikogu.ee/eelmised-numbrid/nr-2/lepinguvabaduse-pohimote-euroopa-uhlustuvas-tsiviiloiguses-ja-eeesti-tsiviiloiguse-reform/> (24.03.2022)

⁴⁹ Kull, I. VÕS § 3/4.2. – Võlaõigusseadus I. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2016.

⁵⁰ Kull, I., Käerdi, M., Kõve, V. Võlaõigus I. Üldosa. Tallinn: Juura, 2004, lk 49.

lepingupooled võivad seaduses sätestatust erinevalt kokku leppida ning lähtuda tuleb sellisel juhul lepingust, mitte seadusest.

Ülalpidamiskohustusega seotud normid on enamjaolt dispositiivsed ehk poolte huvides võib kokku leppida seadusest erinevalt. Dispositiivne õiguslik norm sätestab nn ideaalmudeli, kuidas võiks küsimus seadusandja arvates reguleeritud olla, kuid pooled võivad sellest mudelist soovi korral kõrvale kalduda, arvestades konkreetseid vajadusi ja huve.⁵¹

Perekonnaseadus sätestab ka imperatiivseid norme, mis tähendab seda, et dispositiivsus on sõnaselgelt välistatud ja teisiti kokku leppida ei tohi.⁵² Selline norm on näiteks PKS § 78 lg 2, mis sätestab, et kokkulepe, millega välistatakse lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus või piiratakse ülalpidamiskohustust ebamõistlikult, on tühine. Nimetatud säte on imperatiivne seetõttu, et üks lepingupool – ülalpeetav – on teisest lepingupoolest nõrgemal positsioonil ja vajab seetõttu tugevamat seadusjärgset kaitset.⁵³

Ülalpidamislepingud on reeglina kestvuslepingud, mis on suunatud püsivate kohustuste või korduvate kohustuste täitmisele. Kestvuslepingud vajavad erilisi õiguskaitsevahendeid kohustuse rikkumise korral, mistõttu on kestvuslepingute ülesütlemisõigus reguleeritud erinormidega⁵⁴ ning nimetatud õiguskaitsevahendeid käsitleb käesolev magistritöö lähemalt kolmanda peatüki lõpus. Ülalpidamisleping võib olla ka ühekordse täitmisega leping, kui lepitakse kokku, et näiteks ülalpidamiseks antav rahasumma tasutakse ühekordse summana.

Lepingud, millega lepitakse kokku ülalpidamiskohustuses, võivad olla nii ühe- kui ka kahekülgsele kohustavale lepinguga. Ühekülgsele kohustava lepinguga on ainult ühel lepingupoolel kohustused, kahekülgsele kohustava lepinguga võtavad endale kohustuse mõlemad osapooled ehk tegemist on vastastikuse lepinguga. Vastastikuse lepingu puhul tuleb kohustus täita vaid juhul, kui täidetakse ka temaga vastastikune kohustus.⁵⁵

Perekonnaseadusest tuleneva lahutatud abikaasa ülalpidamislepingu korral on tegemist eelduslikult ühekülgsele kohustava lepinguga. Kui võrrelda võlaõigusseaduses sätestatud toetamislepinguid, siis elurendiselepingus on reeglina kohustatud pooli vaid üks, kuid samas

⁵¹ Kull, I. VÕS § 5/4.2.

⁵² *Ibidem.* VÕS § 5/4.4.2.

⁵³ Kull, I. (viide 48) (24.03.2022).

⁵⁴ Kull/Käerdi/Kõve (viide 50), lk 32.

⁵⁵ Kull, I. VÕS § 3/3.1.4; Kõve, V. VÕS § 111/4.1.

peatükis kirjeldatud ülalpidamislepingu alusel omandavad kohustusi mõlemad osapooled. Vastastikuse kohustuse põhimõtte tähendab seda, et näiteks kui ülalpidamislepingu alusel on ülalpeetav andnud ülalpidaja omandisse või kasutusse oma vara, siis ülalpidaja ei saa keelduda ülalpeetavale lepingust tulenevat ülalpidamiskohustuse täitmist.

Tsiviilõigus lähtub tehingu vormivabaduse põhimõttest, mis tähendab seda, et lepingu võib sõlmida mis tahes vormis, sh kokku leppida tehingu tegemises seaduses sätestatud rangemas vormis.⁵⁶ Lepingu vorm on teatav jälg või jäljed, mis lepingu sõlmimise toimingutest järele jäävad: näiteks suulise lepingu puhul poolte ja võimalike tunnistajate mälujäljed, kirjaliku puhul allkirjastatud lepingudokument. Vormi kõlblikkuse kriteeriumiks on poolte arusaamine: kui nad said näiteks lepingu sõlmimise vestlusest või kaudsetest tahteavaldustest ühtemoodi aru, siis oli kasutatud vorm küllaldane.⁵⁷ Vorminõude rikkumine toob kaasa lepingu tühisuse tsiviilseadustiku üldosa seaduse⁵⁸ (TsÜS) § 83 lõikest 1 tulenevalt.

Käesolevas magistritöös käsitletud ülalpidamiskohustust sisaldavatele lepingutele on seadusandja määranud erinevad vorminõuded. Perekonnaseaduses sätestatud lahutatud abikaasa ülalpidamislepingule, kooseluseaduses sätestatud kooselulepingule ning võlaõigusseaduses sätestatud ülalpidamislepingule on ette nähtud notariaalselt tõestatud vorm, kuid elurendiselepingu sõlmimiseks piisab kirjalikust vormist.

Võlaõigusseadus sätestab elurendiselepingu kohustuslikuks vormiks kirjaliku vormi. Kirjaliku lepingu vormiks on omakäeliste allkirjadega lepingudokument. Kirjaliku lepingu sõlmivad pooled lepingudokumentide allkirjastamise ja (tavaliselt) vahetamise teel.⁵⁹ Põhitingimuseks on lepingu omakäeline allkirjastamine lepingu osapoole poolt. Oluline ei ole, et leping oleks ise kirjutatud omakäeliselt, samuti ei eeldata ka kuupäeva ja lepingu sõlmimise koha ära märkimist dokumendis.⁶⁰

Notariaalne tõestamine on ette nähtud siis, kui tegemist on eriti oluliste tehingutega, mis nõuavad rangeimat vorminõuet. Notariaalselt tõestatud vormis tehing täidab nii hoiatus-, nõustamis- kui ka tõendamisfunktsiooni. Notariaalne tõestamine suurendab isikute õiguste

⁵⁶ Varul, P. jt. Tsiviilõiguse üldosa. Tallinn: Juura, 2012, lk 124-125.

⁵⁷ Rosentau. M. Arvutivõrgu abil sõlmitud leping kui lepingu erivorm. *Juridica* 2021, nr 10, lk 696.

⁵⁸ Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I, 22.03.2021, 8.

⁵⁹ Rosentau. M. *Op cit*, lk 696.

⁶⁰ Kask, L., Laanest, K. Elektroonilise allkirjastamise aja tuvastamine: õiguslikud nõuded ja tehnilised võimalused. *Juridica* 2020, nr 4, lk 295.

kaitset ja kindlustunnet õiguslike küsimuste lahendamisel. Tõestamise eesmärgiks on tagada isikutevaheliste suhete stabiilsus ning hoida seeläbi ära võimalikke hilisemaid õigusvaidlusi. Notari poole võib pöörduda ka selliste tehingute tõestamiseks, mille suhtes ei ole notariaalse tõestamise nõuet seaduses ette nähtud.⁶¹

Magistritöö autor lisaks seadusesse kohustusliku notariaalse tõestamise vorminõude ka elurendiselepingule. Nimelt elurendiselepinguga võetakse eelduslikult ühepoolne perioodilise rahasumma tasumise kohustus kuni ülalpeetava eluaja lõpuni, mis on umbmäärase tähtajaga kestvusvõlasuhe ning selleks, et kohustatud pool oleks teadlik kõikidest õiguslikest tagajärgedest, mis toob endaga kaasa sellise kohustuse võtmine, oleks mõistlik, et erapooletu asjatundja ehk notar lepingu sõlmimisel teda selles osas nõustaks.

Riigikohus on leidnud, et kuna üks notariaalse tõestamise funktsioon on välja selgitada kehtiva tehingu tegemiseks oluliste asjaolude paikapidavus, siis ei pea notar mitte ainult kontrollima tehingu kehtivust (nt kas tehing vastab seadusele, headele kommetele), vaid tal on tõestamisseaduse⁶² (TõS) § 4 kohaselt laiem kontrollkohustus ehk kohustus välja selgitada ka tehingu eesmärgid.⁶³

Näiteks isikud tulevad notari juurde ja soovivad sõlmida kinnisvara kinkelepingut tingimusel, et kingisaaja kohustub kinkijat tema surmani üleval pidama. Notaril on siinkohal kohustus osapooltele selgitada, et sellise lepingu näol ei ole tegemist kinkelepinguga, vaid ülalpidamislepinguga võlaõigusseaduse § 572 mõistes. Või kui isikud seavad ülalpidamislepingu tingimuseks, et kinnisvara omand läheb ülalpidajale üle alles peale kinkija surma. Taaskord on notaril kohustus isikutele selgitada, et sellisel juhul ei ole tegemist taaskord kinkelepinguga ega ülalpidamislepinguga vaid hoopiski pärimislepinguga.

⁶¹ Notari ametitoimingud, notariaalne tõestamine. Teabekeskus. Notarite Koda. <https://www.notar.ee/et/teabekeskus/ametitoimingud> (31.03.2022).

⁶² Tõestamisseadus. – RT I, 22.12.2020, 47.

⁶³ Alekand, A. Notari selgitamiskohustus: selle ulatus, viis ja kajastamine notariaalaktis. *Juridica*, 2021, nr 3, lk 225 (viide kohtulahendile RKTkm 10.12.2019, 2-17-11283, p 13).

2. LEPINGUST TULENEV ÜLALPIDAMISKOHUSTUS

2.1. Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus

2.1.1. Lahutatud abikaasa ülalpidamise põhimõtted

Tänapäeval tunnustatakse Eestis põhimõtet, et abielu põhineb kahe iseseisva isiku partnerlusel, millest tulenevalt vastutavad mõlemad abikaasad eluks vajalike vahendite tagamise ja vajaduste rahuldamise eest.⁶⁴ Ka põhiseadus sätestab abikaasade võrdõiguslikkuse põhimõtte, mis muuhulgas tähendab ka nende võrdseid võimalusi nii hariduse saamiseks kui ka elukutse valikuks ja sissetuleku hankimiseks. Sissetuleku saamine tagab võimaluse iseennast üleval pidada ja toetab seda põhimõtet, et abikaasad on ka peale lahutust kohustatud iseendale sissetulekut hankima ja end ülal pidama.⁶⁵

Kui aga abikaasad on abielulise kooselu kujundamisel kokku leppinud, et üks abikaasadest käib tööl ja teenib tulu ja teine abikaasa seevastu hoolitseb kodu ja majapidamise eest, siis ei ole enam abikaasad majanduslikus mõttes võrdsetel positsioonidel iseenda ülalpidamiskohustuse mõttes. Selline abikaasadevaheline kokkulepe võib aga kaasa tuua selle, et üks abikaasadest ei ole võimeline hiljem iseseisvalt sissetulekut hankima (nt puuduva hariduse või ametioskuse tõttu).⁶⁶

Lahutatud abikaasa ülalpidamine on abielulahutuse majanduslik tagajärg ning lahutatud abikaasa ülalpidamisõiguse peamine eesmärk on tagada teisest abikaasast seni sõltunud abikaasale majanduslik toetus ja äraelamisvõimalus ka peale lahutust. Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse tekkimise eelduseks on abielulahutuse jõustumine ning lahutatud abikaasa abivajadus ei pea kehtiva õiguse kohaselt olema otseselt tingitud abielu lahutamisest.⁶⁷

Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus on perekonnaseadusest tulenev kohustus, mida PKS §-des 72 ja 73 kirjeldatud eelduste täitumisel tuleb täita: esiteks, kui lahutatud abikaasa ei suuda pärast lahutust ühise lapse hooldamise tõttu ise enda ülalpidamise eest hoolitseda, võib ta teiselt

⁶⁴ Kullerkupp, K. Family Law in Estonia. The International Survey of Family Law. Bristol: Family Law, 2001, lk 103.

⁶⁵ Hallik (viide 45), lk 331.

⁶⁶ Kullerkupp, K. *Op cit.*

⁶⁷ Hallik (viide 45), lk-d 332-333.

lahutatud abikaasalt nõuda endale ülalpidamist kuni lapse kolmeaastaseks saamiseni või teiseks, kui lahutatud abikaasa ei suuda kas oma vanuse või oma tervises seisundi tõttu pärast lahutust ise enda ülalpidamise eest hoolitseda ning vanusest või tervises seisundist tingitud abivajadus oli abielu lahutamise ajaks olemas, võib ta nõuda endale ülalpidamist teiselt lahutatud abikaasalt.

Riiklikud toetused mõjutavad ka lahutatud abikaasa toimetulekut peale abielu lahutamist, tagades teatud juhtudel lahutatud abikaasale sissetulekuallika või täiendades lahutatud abikaasa sissetulekut. Lapse hooldamise tõttu sissetuleku kaotamist kompenseerivad vanemale eelkõige sünnitoetus, lapsetoetus ja vanemahüvitis.⁶⁸ Naised on laste eest hoolitsemise tõttu paratamatult olukorras, kus sissetuleku teenimine on keerulisem ja sissetuleku saamine endiselt abikaasalt osutub vajalikuks.⁶⁹

Töövõime kaotuse tõttu toimunud sissetuleku vähenemise või selle kaotamise hüvitamises on ette nähtud töövõimetoetus⁷⁰ või vanadus- ja rahvapension⁷¹, kuid nimetatud toetused võivad siiski jääda alla elatusmiinimumi ja ei pruugi tagada lahutatud abikaasale piisavat toimetulekut.⁷² Sellistel juhtudel võib lahutatud abikaasa vajada ülalpidamiseks täiendavat sissetulekut ja teatud juhtudel võib seda pakkuda endine abikaasa.⁷³

Ka perekonnaseaduses sätestatud sõna „vanus“, on ülalpidamise saamise puhul väga oluline tegur, kuna vanus võib takistada inimesel leida endale töökohta, mis tagaks püsiva sissetuleku, ning seetõttu annab see ka põhjuse nõuda ülalpidamist peale lahutust. Oluline on siinjuures välja tuua see, et vanusest tingitud püsiva sissetuleku mitte saamine pidi olemas olema juba abielu ajal.⁷⁴

Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse täitmine toimub reeglina rahaliste maksetena analoogselt elatise maksmisega lapsele. Kui seadus toob välja miinimumelatise suuruse, mida kohustatud vanem peab alaealise lapse ülalpidamiseks maksma, siis lahutatud abikaasadel puhul miinimumelatise suurust välja toodud ei ole. Praktikas on abikaasa ülalpidamise

⁶⁸ Perekohustuste seaduse §§-d 17, 22 ja 32. – RT I, 31.03.2022, 13.

⁶⁹ Göttig, T., Hallik, L., Uusen-Nacke, T. *Op cit*, lk 150.

⁷⁰ Töövõimetoetuse seadus. – RT I, 04.03.2022, 8.

⁷¹ Riikliku pensionikindlustuse seaduse¹ 2. ja 5. ptk. – RT I, 18.02.2022, 6.

⁷² Hallik (viide 45), lk 332.

⁷³ Göttig, T., Hallik, L., Uusen-Nacke, T. *Op cit*, lk 150.

⁷⁴ Arrak, L., Kivioja, A. Kes kannab eakale vajalike sotsiaalteenuste kulud? Kohaliku omavalitsuse ja perekonna kohustused eakale vajalike sotsiaalteenuste rahastamisel. *Juridica* 2017, nr. 5, lk 286.

vajalikkuse arvestamisel võrreldud selle abikaasa sissetulekut kulutustega, mis on vajalikud elamiseks, kusjuures arvesse võetakse ülalpidamist vajava abikaasa varalist seisut, mille arvel ta saaks ennast ise toetada.⁷⁵

Abivajaduse tuvastamisel tuleb hinnata õigustatud abikaasa varalist seisundit ning et ülalpidamise andmine on õigustatud üksnes sellisele isikule, kes ülalpidamist ka vajab. Ülalpidamiskohustuse andmisel on mõlema abikaasa varalise seisundi ja abivajaduse hindamine kooskõlas ülalpidamiskohustuse üldise mõtte ja ka põhiseadusest tuleneva põhimõttega, mille kohaselt ülalpidamist tuleb pakkuda inimesele, kes ülalpidamist vajab.⁷⁶

Elatise võib õigustatud isiku nõudel välja mõista ka ühekordselt makstava summana, kui selleks on oluline põhjus ja kohustatud isikut sellega ebaõiglaselt ei koormata. Ühekordselt väljamakstav summa võimaldaks lõpetada abielu lahutamise järelmõjud võimalikult ruttu ja motiveeriks õigustatud lahutatud abikaasat ise endale sissetulekut hankima. Ülalpidamiseks ühekordse summa maksmise mõte on lõpetada pärast abielulahutust igasugune varaline side kahe endise abikaasa vahel. Sellise ülalpidamiskohustuse täitmise viisi eelisteks peetakse lihtsust, selgust ja lõplikkust ning seda, et see võimaldab lahutatud abikaasadel alustada uut elu ilma lisakohustusteta endise abikaasa ees.⁷⁷

Argumendina ühekordse summa maksmise vastu on aga nimetatud asjaolu, et kõnealune viis ei pruugi tagada õigustatud lahutatud abikaasa toimetulekut pikemas perspektiivis ja ühekordselt makstav elatis täidaks pigem abielu lahutamise tekkinud kahju kompenseerimise funktsiooni, mis läheks vastuollu lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse üldpõhimõttega.⁷⁸

Kehtiva õiguse kohaselt ei sõltu lahutatud abikaasa ülalpidamisõigus ega selle ulatus eelduslikult abielu lahutamise põhjusest, samuti sellest, kas abielu on lahutatud abikaasade kokkuleppel või kohtus. Samuti ei oma siinkohal tähtsust abieluliste suhete lõppemise hetk. Lahutatud abikaasa ülalpidamisõigus sõltub seaduses sätestatud aluste olemasolust ja nende äralangemisel lahutatud abikaasa ülalpidamisõigus lõpeb.⁷⁹ Last hooldava abivajaja lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus lõpeb kas abivajaduse lõppemisel või tähtaja saabumisel – lapse kolmeaastaseks saamisel, kuid lahutatud abikaasa ülalpidamisel muudel juhtudel tuleb

⁷⁵ Göttig, T., Hallik, L., Uusen-Nacke, T. *Op cit*, lk 152.

⁷⁶ RKTko 3-2-1-125-04, p 15.

⁷⁷ Saan, S. Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus. *Juridica* 2008, nr 7, lk 493.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ Hallik (viide 45), lk 333 ja 335.

õigustatud isikule ülalpidamist maksta seni, kuni temalt ei või endale sissetuleku hankimist eeldada, ja niisuguses ulatuses, milles temalt ei või endale sissetuleku hankimist eeldada. See tähendab seda, et tuleb oodata kuni õigustatud isik suudab ennast ise piisaval määral ülal pidada, näiteks töövõime taastumisel või ülalpeetava muu varalise hüve saamisel, mille arvelt isik saab ennast ise ülal pidada, näiteks päranduse saamisel.

Siin võivad aga praktikas probleemid tõusetuda, et mis siis saab kui õigustatud isik ei ole huvitatud enda ise ülalpidamisest ning üritab jätkuvalt toetuda teise isiku kohustusele teda ülal pidada. Et kohustatud endine abikaasa võiks ülalpidamiskohustuse täitmisest vabaneda, peab ta esitama kohtule taotluse tuginedes PKS §-ile 75. Eelnimetatud probleemi ennetaks eelnevalt sõlmitud ülalpidamisleping, milles on täpselt ära määratletud ülalpidamise andmise tähtaeg või konkreetsed tingimused, mis peavad olema täidetud ülalpidamise saamiseks. Antud tingimuste mittetäitmisel või tähtaja saabumisel on võimalik ülalpidamislepingust taganeda või ka poolte kokkuleppel ülalpidamisleping lõpetada.

Ülalpidamist saama õigustatud endisel abikaasal on PKS § 75 lõikest 1 tulenevalt võimalik kohtu kaudu ülalpidamist nõuda üksnes juhul, kui kohustatud pool seda ise ei täida. Kui endised abikaasad suudavad aga jõuda mõlemaid pooli rahuldavale kokkuleppele, ei ole vajadust kohtu poole pöörduda.

PKS §-st 79 tulenevalt lõpeb lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus ka õigustatud isiku uuesti abiellumisel, samuti õigustatud või kohustatud isiku surma puhul. Kuigi perekonnaseadus seda ei otseselt ei sätesta, on magistritöö autor arvamusel, et seadusjärgne ülalpidamiskohustus lõpeb ka juhul, kui ülalpidamist saav lahutatud abikaasa sõlmib kooselulepingu. Kooselulepingust tulenevalt tekib ülalpidamiskohustus registreeritud elukaaslasel ning lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus langeb sellisel juhul ära. KooS § 10 lõikest 1 tulenevalt annab registreeritud elukaaslane ülalpidamist abivajavale registreeritud elukaaslasele enne tema sugulasi.

Ka CEFL printsiip 2:9 sätestab, et lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus peaks ära langema, kui ülalpidamist saama õigustatud lahutatud abikaasa kas uuesti abiellub või loob uue püsisuhte. Uue mitteabielulise registreerimata püsisuhte loomise algust võib olla aga keeruline tuvastada.

Magistritöö autor soovitaks selguse huvides perekonnaseadusesse täiendavalt sisse viia seadusjärgse lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse lõppemise alusena kooselulepingu

sõlmimise. See aga eeldab omakorda kooseluseaduse rakendusaktide vastuvõtmist. Kui Riigikogus võetakse vastu perekonnaseaduse muutmise seadus (eelnõu 314 SE), mille kohaselt kooseluleping võrdsustatakse abieluga, siis nimetatud muudatuse tegemine ei ole vajalik. Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus lõpeb õigustatud isiku uuesti abiellumisel ning kui abielu on võrdsustatud kooselulepingu sõlmimisega, siis ülalpidamiskohustus lõpeb ka kooselulepingu sõlmimisel.

Magistritöö autor on arvamusel, et Eesti õiguses ei ole tagatud selle lahutatud abikaasa huvid, kes abielu ootuses või abielu kestel on katkestanud kas õpingud või töö, et pühendada ennast abielule ning ühise kodu ja majapidamise eest hoolitsemisele. Lahutatud abikaasa võib vajaliku hariduse või oskuse puudumise tõttu sattuda majanduslikult raskesse olukorda, mille tulemusena ei ole tal elamisväärset elukvaliteeti. Saksa õiguses seevastu on lahutatud abikaasa ülalpidamisõiguse eeldused palju ulatuslikumad, hõlmates muuhulgas nii lahutatud abikaasa rasket majanduslikku ebavõrdsust kui ka puudulikku haridust või ametioskust. Saksamaal, kui lahutatud abikaasa töö mitteleidmise põhjuseks on vähesed oskused või teadmised, on lahutatud abikaasa kohustatud läbima vastavasisulised koolitused või täiendõpped ning sel ajal loetakse teda ülalpidamist vajavaks.⁸⁰

2.1.2. Lahutatud abikaasa ülalpidamisleping

Abikaasadel on õigus sõlmida notariaalselt tõestatud ülalpidamisleping lahutusjärgse ülalpidamiskohustuse kindlaksmääramiseks erinevat perekonnaseaduses sätestatud. 1995.a perekonnaseaduse alusel sai seda teha abieluvaralepinguga, hetkel kehtiva perekonnaseaduse kohaselt enam ülalpidamiskohustusi abieluvaralepinguga ei reguleerita, vaid on ette nähtud eraldi abikaasadevaheline kokkulepe ülalpidamiskohustuse määramiseks lahutusjärgselt.

Lahutatud abikaasade vahel sõlmitud kokkulepe ülalpidamiskohustuse teostamise osas tagab mõlema poole huvide parema kaitse ning aitab vältida võimalikke tulevikus tekkivaid vaidlusi. Näiteks kui abielu ei ole lahutada rahumeelselt, võivad endistel abikaasadel olla erinevad arusaamad ülalpidamise suuruselt ning eelnevalt sõlmitud ülalpidamisleping aitab sellises olukorras vaidlusi minimeerida. Abikaasad saavad ka notariaalselt tõestatud ülalpidamislepingus kokku leppida allumisele kohesele sundtäitmisele, mille tulemusena

⁸⁰ Schwab, D., Gottwald, P., Lettmaier, S. Family and Succession Law in Germany. The Netherlands: Wolters Kluwer, 2017, lk 60-62.

kohustuse rikkumise korral ei pea ülalpeetav pöörduma kohtusse, vaid saab pöörduda otse kohtutäituri poole sundtäitmiseks.

PKS § 78 lg-te 1 ja 2 kohaselt võivad abikaasad notariaalselt tõestatud kokkuleppega määrata kindlaks lahutusjärgse ülalpidamiskohustuse erinevalt perekonnaseaduses sätestatult, kuid kokkulepe, millega välistatakse lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus või piiratakse seda ebamõistlikult, on tühine. Ebamõistlikuks piiramiseks tuleb pidada esmajoones seda, kui kokku lepatakse vaid sümboolne elatis või elatis, mis on suurusjärgu võrra väiksem seadusjärgsest.⁸¹ Seadusjärgne lahutatud abikaasa ülalpidamisõigus sõltub seaduses sätestatud aluste olemasolust ja nende äralangemisel lahutatud abikaasa ülalpidamisõigus lõpeb.⁸² Lahutatud abikaasa ülalpidamisleping lõpeb aga lepingus kokkulepitud tingimustel.

Ka CEFL printsiibid käsitlevad lahutatud abikaasade vahelist ülalpidamislepingut. III peatüki printsiip 2:10 sätestab, et abikaasadel peaks olema õigus sõlmida kokkulepe ülalpidamiskohustuse osas peale abielu lahutamist. Kokkulepe võib sisaldada ülalpidamise ulatust, täitmist, kestust ja lõpetamist ning ka võimalikku ülalpidamisnõudest loobumist. Nimetatud kokkulepe peaks olema sõlmitud kirjalikus vormis ning selle kehtivuse peaks üle kontrollima vastav pädev asutus.⁸³

Perekonnaseadus aga ei reguleeri eraldi, kas lahutatud abikaasade ülalpidamisleping peab olema sõlmitud juba abielu kestel või võivad endised abikaasad sõlmida selle ka lahutusjärgselt. PKS §-i 78 grammatiliselt tõlgendades kohustused abikaasad justkui sõlmima selle abielu kestel kuna säte ütleb sõna “abikaasad”, kuid pärast lahutust ei ole enam tegemist abikaasadega vaid lahutatud abikaasadega. Põhimõtteliselt on võimalik sõlmida lahutatud abikaasade ülalpidamisleping ka peale lahutuse jõustumist, kuid sellist lepingut ei ole otseselt kuskil reguleeritud, vaid kehtivad üldised võlasuhte alused.⁸⁴

Magistritöö autori arvates on antud piirang ebamõistlik kuna on võimalik, et endised abikaasad sooviksid just lahutusjärgselt omavahel rahumeelselt ülalpidamiskohustuse tingimused kindlaks määrata. Kui endised abikaasad sooviksid sõlmida ülalpidamislepingu lahutusjärgselt, on võimalik, et kohaldatakse kas muid üldiseid võlasuhte aluseid või hoopiski

⁸¹ RKTko 3-2-1-61-16, p 28.

⁸² Hallik (viide 45), lk 335.

⁸³ Commission on European Family Law. Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance Between Former Spouses. <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Principles-English.pdf> (14.03.2022).

⁸⁴ Göttig, T., Hallik, L., Uusen-Nacke, T. *Op cit*, lk 163.

võlaõigusseaduses toodud sätteid toetamislepingute osas, mis on oma sisult ja tagajärgedelt siiski perekonnaseaduses toodud ülalpidamiskohustusest erinevad. Autor soovitaks siinkohal perekonnaseaduses toodud sõnastust muuta, integreerides seadusesse ka CEFL normi 2:10, mis sätestab abikaasade õiguse sõlmida ülalpidamisleping ka lahutusjärgselt.

2.2. Ülalpidamiskohustus kooselulepingu alusel

Mitteabielulise kooselu kohta kasutatavad mõisted on kehtivas õiguses äärmiselt mitmekesised. Enamasti on need seotud abieluga, kas abielule toetumise kaudu (nt abielutaoline kooselu, faktiline abielu, vabaabielu), või abielust eristamise kaudu (nt mitteabieluline kooselu, mitteabielu ja abieluta kooselu). Lisaks on kehtivas õiguses võrdlemisi levinud mõiste faktiline kooselu ning ka püsiv kooselu. Tavakeeles on kõige kasutatavamaks mõisteks vabaabielu ning suur osa Eesti õigusteadlasi eelistab sarnaselt Saksa kolleegidega kasutada mõistet mitteabieluline kooselu.⁸⁵ CEFL kasutab mõistet faktiline kooselu (*de facto union*).

Mitteabielulist registreeritud kooselu reguleerib Eestis 01.01.2016.a jõustunud kooseluseadus. Seaduse eesmärk on reguleerida selliste inimeste õigussuhteid, kes elavad koos või on püsisuhtes, kuid ei ole abielus või ei saa abielluda (nt samasoolised paarid) ja tagada neile piisav õiguslik kaitse. Kooselu registreerimiseks tuleb sõlmida kooseluleping, millest tulenevad elukaaslaste vastastikused õigused ja kohustused.⁸⁶ Kooseluseaduse eesmärk on tagada mitteabielulises kooselus elavate isikute piisav kaitse kooskõlas põhiseaduse ja Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikaga, järgides samas, et nii ei kahjustataks abielu institutsiooni ega vähendataks paaride motivatsiooni abielusid sõlmida.⁸⁷

Kehtivas õiguses on võimalus mitteabielulises kooselus olevate isikute varaküsimuste lahendamiseks ja nõrgema poole kaitse tagamiseks rakendada ka võlaõigusseaduse seltsingulepingu sätteid (§ 580 jj). Seltsingulepingule on iseloomulik, et seltsinglased ei kohustu mitte vastastikusteks sooritusteks, vaid sooritusteks, mis on suunatud ühise eesmärgi

⁸⁵ Justiitsministeerium (viide 26, 20.04.2022).

⁸⁶ Jaanimägi, K. jt. PS § 27.

⁸⁷ Vabariigi Valitsus. Seletuskiri kooseluseaduse eelnõu 650 SE juurde, lk 1.

<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/ea84e71c-291a-4c91-88b0-bd64af650d21/Kooseluseadus> (20.04.2022).

saavutamisele.⁸⁸ Seltsingulepingu regulatsioon aga jätab kooselavad isikud kaitseta kõige olulisemates küsimustes⁸⁹ nagu näiteks vastastikused õigused ja kohustused, sh ülalpidamiskohustused.

Registreeritud kooselu tekib notariaalselt tõestatud kooselulepingu sõlmimisega kahe isiku vahel ning lepingu sõlmimiseks ei tohi kumbki partner olla abielus ega registreeritud kooselus kellegi teisega. Kooselulepinguga peavad partnerid valima ka varasuhte perekonnaseaduses reguleeritud varasuhetest (varaühisus, varalahusus, vara juurdekasvu tasaarvestuse varasuhe) ning tulenevalt asjaolust, et elukaaslastel puudub kehtiva õiguse järgi vastastikune ülalpidamiskohustus peale kooselu lõppu, võivad elukaaslased lisaks varasuhtele kooselulepingus soovi korral kokku leppida teineteise ülalpidamises ka kooselu järgselt.⁹⁰

KooS § 7 lg 1 esimese lause kohaselt kooselulepingu sõlmimisega kohustuvad registreeritud elukaaslased teineteist vastastikku toetama ja ülal pidama ning § 9 sätestab registreeritud elukaaslase ülalpidamiskohustuse. Kooselulepingus ette nähtud ülalpidamiskohustus, mis käsitleb ülalpidamisena nii varalisi kui ka tegevuselisi panuseid, aitab tagada kooselu nõrgema poole kaitse ning tagab pooltele paindlikkuse kooselu korraldamisel.⁹¹ Perekonnaseadusest tuleneva täisealise perekonnaliikme ülalpidamiskohustuse tekkimise esmaseks eelduseks on üldjuhul täisealise perekonnaliikme abivajadus. Registreeritud elukaaslaste ülalpidamiskohustuse puhul ei ole abivajadus ilmingimata eelduseks ning ülalpidamiskohustus on seotud peamiselt kummagi elukaaslase panustamisega perekonna ülalpidamisse.⁹²

KooS § 9 eesmärk on kindlaks määrata ja selgitada registreeritud elukaaslaste ülalpidamiskohustuse sisu. Ülalpidamiskohustuse sisu ja tingimused saavad registreeritud elukaaslased omavahel ise kokku leppida, nt ei pea ülalpidamiskohustuse sisuks olema üksnes rahalised panused, vaid arvesse võetakse ka registreeritud elukaaslaste vara kasutamist või tegevusega antud panuseid. Registreeritud elukaaslased võivad omavahelisi suhteid korraldada ka nii, et üks registreeritud elukaaslane töötab ja panustab ülalpidamisse rahaliselt töötasu näol, samas teine registreeritud elukaaslane täidab ülalpidamiskohustust majapidamistöode

⁸⁸ RKTko 3-2-1-69-12, p 15.

⁸⁹ Vabariigi Valitsus (viide 87), lk 3 (20.04.2022).

⁹⁰ Justiitsministeerium (viide 26, 20.04.2022).

⁹¹ Vabariigi Valitsus (viide 87), lk 7 (20.04.2022).

⁹² Arrak, L., Kivioja, *Op cit*, lk 286.

tegemisega või annab näiteks talle kuuluva kinnisvara teise registreeritud elukaaslase kasutusse.⁹³

Kui lahus elaval abikaasal ei ole õigust saada ülalpidamist teiselt abikaasalt ilma abivajaduseta, siis registreeritud elukaaslaste puhul lahuselu ülalpidamiskohustust ei mõjuta, kui elukaaslased ei ole KooS § 9 lõike 4 järgi ise teisiti kokku leppinud. Seega, erinevalt lahus elava abikaasa õigusest saada ülalpidamist üksnes abivajaduse korral võib registreeritud elukaaslane saada teistsuguse kokku leppe puudumisel kuni kooselulepingu lõppemiseni ülalpidamist samadel alustel nagu koos elades.⁹⁴

Kooseluseaduses on ette nähtud, et registreeritud elukaaslastel on ülalpidamiskohustus kooselulepingu kehtivuse ajal. See tähendab, et kui registreeritud elukaaslased muul viisil kokku ei lepi, lõpeb ülalpidamiskohustus kooselulepingu lõppemisega. Pärast kooselulepingu lõppemist ei ole elukaaslasel õigus nõuda teiselt elukaaslaselt ülalpidamist abivajaduse korral, nagu lahutatud abikaasal. Samas on KooS § 9 lõigetes 3 ja 4 viidatud registreeritud elukaaslaste võimalusele kooselulepingus kokku leppida ka kooselulepingujärgses ülalpidamiskohustuses ja määrata selle suurus sarnaselt lahutatud abikaasa ülalpidamislepingule.⁹⁵

Ülalpidamiskohustuse suuruse määramisel võib lähtuda perekonnaseadusest tulenevast üldpõhimõttest, arvestades ülalpidamise suurusel registreeritud elukaaslase elustandardit ning tavapäraseid ja erivajadusi. Samuti võib kohaldada lahutatud abikaasa ülalpidamisega analoogseid põhimõtteid või sõlmida muid kokkuleppeid, näiteks leppida kokku hoopis kindel summa, mis kooselulepingu lõppemisel maksta tuleb. Sealjuures on registreeritud elukaaslastel vabadus valida ülalpidamiskohustuse suuruse kõrval ka ülalpidamise andmise viis, näiteks kas ülalpidamist tuleb anda kord kuus või maksta korraga terviksumma.⁹⁶ Mis aga erineb lahutatud abikaasa ülalpidamislepingust on see, et kooselulepinguga võivad registreeritud elukaaslased kokku leppida ka kooselujärgse ülalpidamiskohustuse välistamises.

Kooselulepingu lõppemise alused tulevad KooS §-st 17, mille kohaselt kooseluleping lõpeb, kui registreeritud elukaaslane sureb, registreeritud elukaaslased sõlmivad omavahel abielu või kui kooseluleping lõpetatakse. Kui kooseluleping lõpetatakse kokkuleppel, siis peavad registreeritud elukaaslased tegema kooselulepingu lõpetamiseks notariaalselt tõestatud

⁹³ Vabariigi Valitsus (viide 87), lk 18 (20.04.2022).

⁹⁴ Arrak, L., Kivioja, A. *Op cit.*

⁹⁵ Vabariigi Valitsus (viide 87), lk 18 (20.04.2022).

⁹⁶ *Ibidem* (20.04.2022).

avaldused. Kui registreeritud elukaaslased omavahel kooselulepingu lõpetamise osas kokkuleppele ei saa, on võimalik pöörduda kohtu poole kooselulepingu lõpetamiseks.

Erijuhtum on kooselulepingu lõppemine registreeritud elukaaslaste omavahel abielu sõlmimisel, mil kokkulepped ja tehingud võivad küll lõppeda, kuid kooseluseadus annab ka võimaluse, et õigussuhted kestavad edasi, mis annab erisoolistele isikutele võimaluse lihtsustatud korras kooselulepingu abieluks n-ö ümber kujundada.⁹⁷

Kooseluseadus jõustus 01.01.2016, kuid tänaseni ei ole Riigikogu vastu võtnud rakendusakte. Rakendusaktide puudumise tõttu ei ole võimalik kooselulepingut registrisse kanda ega sealt ka kannet kustutada. Nimelt KooS § 20 p 4 kohaselt on kooselu lõppemise ajaks notari juures kooselulepingu lõpetamise korral kooselulepingu lõpetamise kande jõustumine. Kui aga kannet registrisse ei ole võimalik teha, siis ei ole võimalik ka kooselulepingut notari juures lõpetada ning sellest tulenevalt on magistritöö autor arvamusel, et kooselulepingut on võimalik poolte kokkuleppel lõpetada vaid kohtus.

Riigikohus on oma 10.04.2018.a. määruses nr 5-17-42 selgitanud, et vaatamata rakendusaktide puudumisele hakkas kooseluseadus alates 1. jaanuarist 2016.a kehtima ning on osa Eesti õiguskorrast. Kooseluseaduse rakendusaktide andmata jätmise iseenesest ei anna Riigikohtu hinnangul alust tunnistada olukord põhiseadusvastaseks. Kuna kooseluseadus on jõustunud ja kehtib, siis saavad õiguse adressaadid sellele oma subjektiivsete õiguste kaitsel tugineda. Riigikohus on seisukohal, et kuigi Riigikogu on jätnud kooseluseadusest tulenevad muudatused teistes seadustes tegemata, ei võta see kohtutelt kohustust kooseluseadust üksikjuhtumil rakendada. Vajadusel tuleb eri õigusnormidest tulenevad konfliktid lahendada õiguse üldpõhimõtetele tuginedes. Kohtud peavad õigust tõlgendama viisil, mis kindlustab põhiseaduspärase tulemuse.

Faktilise mitteregistreeritud kooselu korral aga ülalpidamiskohustus elukaaslaste vahel puudub. Kui aga mitteabielulises registreerimata kooselus olevad isikud sooviksid omavahel kokku leppida ülalpidamiskohustuse osas, siis võiks põhimõtteliselt kõne alla tulla ka VÕS-i § 4 lg 2 p 2 sätestatud mittetäieliku kohustuse vorm, milleks on kõlbeline kohustus, mille täitmine vastab üldisele arusaamale. Vastavalt sama paragrahvi lõikele 1 on mittetäielik kohustus, mille võlgnik võib täita, kuid mille täitmist ei saa võlausaldaja temalt nõuda. Mitteabielulises

⁹⁷ Vabariigi Valitsus (viide 87), lk 25 (20.04.2022).

kooselus oma ülalpidamist vajava partneri toetamist saab ilmselt kõlbeliseks kohustuseks pidada. Seadusjärgne kohustus selleks puudub, kuid mitteabielulise kooselu partner võib oma elukaaslast ülal pidada vabatahtlikult.⁹⁸

2.3. Võlaõigusseadusest tulenevad ülalpidamiskohustused ehk toetamislepingud

2.3.1. Elurendiseleping

Võlaõigusseaduse eriosa 5. osas reguleeritakse lepingud, mis sõlmitakse ühe isiku majanduslikuks toetamiseks teise isiku poolt. Toetamislepingutele on iseloomulik lepingupoole või kolmanda isiku toimetuleku toetamine vajalike elatusvahendite ja ülalpidamislepingu korral ka hoolduse tagamise kaudu. Toetamislepingud on ülalpidamisleping ja elurendiseleping.

Eesti elurendiselepingu regulatsiooni loomisel olid eeskujuks Saksa ja Šveitsi õiguskord. Elurendise olemus on Saksamaal ajalooliselt välja kujunenud ja nii õigusteade kui kohtupraktika poolt edasi arendatud.⁹⁹ Elurendis on pärit juba 13. sajandist, mil tulevane pensionär ostis eraisikutelt, kirikutelt, kloostritelt või linnadelt rahasumma eest eluaegse rendise saamise õiguse. 19. sajandiks oli selline elurendise ost juba levinud viis pika eluea riski (*longevity risk*) maandamiseks. Ka tänapäeval on elurendis seaduslik alternatiiv pensionikindlustusele.¹⁰⁰

VÕS § 568 lõike 1 esimene lause sätestab elurendiselepingu mõiste: elurendiselepinguga kohustub üks isik (elurendise andja) maksma teisele lepingupoolele või kolmandale isikule (elurendise saaja) elurendise andja, elurendise saaja või muu isiku eluaja jooksul perioodiliselt teatud rahasumma või andma üle muid liigitunnustega piiritletud esemeid (elurendis). Elurendiselepingu eesmärgiks on tagada elurendise saajale vajalikud elatusvahendid kuni kokkulepitud tähtaja saabumiseni. Makstava rendise suurus määratakse elurendiselepinguga kindlaks fikseeritud summana või kindla üleantavate esemete huljana.

⁹⁸ Olm, A. Mitteabieluline kooselu ja selle regulatsioon. Justiitsministeerium. Tallinn: 2009, lk 70.

⁹⁹ Kalamees, P. VÕS § 568/2.

¹⁰⁰ Fiala, J. BGB-Leibrenten as the better alternative to private pension insurance. 29.01.2020, Munich. <https://www.fiala.de/en/bgb-leibrenten-as-the-better-alternative-to-private-pension-insurance/> (12.04.2022).

Eestis eeldatakse, et elurendise maksmine on tasuta. Kuigi võlaõigusseaduse normid elurendise osas on üle võetud Saksa tsiviilseadustikust, siis Saksa õigus sellist eeldust ette ei näe. Elurendiselepingu sõlmimisega tekib poolte vahel kestvusvõlasuhe, mille raames on eelduslikult kohustused vaid elurendise andjal, kuid pooled võivad soovi korral ka teisiti kokku leppida. Näiteks võib leping sisaldada kokkulepet, et elurendise saaja kohustub vastutasuks rendise maksmise eest võõrandama elurendise andjale mõne eseme (nt äriühingu osaluse, auto vms) või osutama teatud teenuseid. Tulemuseks on reeglina segatüübiline kahekülgselt kohustav leping, millel on nii elurendiselepingu kui mõne muu lepinguliigi tunnused.¹⁰¹

Elurendise saajaks võib olla nii teine lepingupool kui ka kolmas isik. Kui pooled on lepingus kokku leppinud, et elurendist tuleb maksta kolmandale isikule, on tegemist kolmanda isiku kasuks sõlmitud lepinguga.¹⁰² Kolmanda isiku kasuks sõlmitud elurendiseleping võib olla vajalik juhuks, kui isik soovib tagada tulevikuks sissetuleku mõnele oma lähedasele isikule.

Näiteks soovib üksikema tagada oma lapsele sissetuleku ülikooliaja kestel juhuks, kui ta ise peaks enne selle aja lõppu surema. Sellisel juhul on emal võimalik kolmanda isikuga kokku leppida, kes tema surma korral kohustub maksuma lapsele kindlaksmääratud summa elurendisena. VÕS-i § 80 lg 2 sätestab üldise põhimõtte, et kolmas isik võib nõuda lepingu täitmist, kui see on ette nähtud lepinguga või tuleneb seadusest. Elurendiselepingu puhul on aga erandina lõikes 3 välja toodud vastupidine reegel – kolmas isik võib nõuda lepingu täitmist, kui lepingust ei tule teisiti.

Võlaõigusseadus näeb ette eelduse, et kui pooled pole lepingus tähtaja osas kokku leppinud, siis on leping sõlmitud elurendise saaja eluajaks. Näiteks võivad lepingupooled kokku leppida, et elurendise maksmise kohustus lõpeb, kui elurendise saaja abiellub ning samuti on võimalik elurendiseleping sõlmida edasilükkava tingimusega selliselt, et elurendise maksmise kohustus tekib alles teatud asjaolu ilmnemise korral. Kui lepingu tähtaeg ei ole määratud elurendise saaja, elurendise andja või kolmanda isiku eluajaga, tuleks lepingut käsitada hoopis kinklepinguna.¹⁰³ Sel juhul on teisele isikule ülalpidamise võimaldamine kingisaaja koormiseks.¹⁰⁴

¹⁰¹ Kalamees, P. jt. *Lepinguõigus*. Tallinn: Juura, 2017, lk 307-308.

¹⁰² Kalamees, P. VÕS § 568/3.1.

¹⁰³ *Ibidem*, VÕS § 569/3/4.

¹⁰⁴ Kalamees jt (viide 101), lk 308-309.

Kui elurendise andjal on kohustus maksta rahalist elurendist, siis on tal kohustus kokkulepitud summa tasuda VÕS §-st 571 tulenevalt vähemalt kolme kuu eest ette. Kui elurendis seisneb muude liigitunnustega asjade üleandmises, siis tuleb elurendis tasuda mõistlikus ulatuses ette, kui seda võib elurendise olemusest tulenevalt mõistlikult eeldada. Nende reeglite näol on tegemist dispositiivsete sätetega ehk pooled võivad kokkuleppel ette näha ka seaduses sätestatud teistsuguse maksmise korra.

Elurendise andjal on õigus ette makstud elurendist tagasi nõuda, kui isik, kelle eluajaks elurendis on seatud, sureb enne ettemakstud perioodi lõppu. Kui nimetatud perioodi eest on elurendis veel maksmata, tuleb elurendis selle ajavahemiku eest maksta elurendise saaja pärijatele. See säte lähtub eeldusest, et elurendis on elurendise saaja jaoks elatusallikaks, mistõttu on elurendis siin reguleeritud sarnaselt perekonnaõigusliku ülalpidamiskohustuse täitmiseks makstava elatisega. Elurendise saajal eelduslikult lepingu alusel kohustusi ei ole.¹⁰⁵ Elurendise andmine võib olla ette nähtud ka testamendi või pärimislepinguga, sellisel juhul tuleb lisaks võlaõigusseaduses sätestatud kohaldada ka vastava lepinguliigi kohta käivaid erisätteid pärimisseaduses.

Elurendiselepingu täitmise ehk rendise maksmise tagamiseks on võimalik seada rendise andja kinnisvarale reaalkoormatis. Asjaõigusseaduse¹⁰⁶ (AÕS) § 229 lg 1 kohaselt võib kinnisasja koormata selliselt, et kinnisasja igakordne omanik peab tasuma isikule, kelle kasuks reaalkoormatis on seatud, perioodilisi makseid rahas või natuuras või tegema teatud tegusid. Seadusest tulenevalt peab elurendiseleping olema sõlmitud kirjalikus vormis. Kui elurendiseleping sõlmitakse selliselt, et selle tasumise täitmise tagamiseks seatakse ka reaalkoormatis, siis tuleb siinkohal jälgida reaalkoormatisele ette nähtud kohustuslikku notariaalse tõestuse vormi ja sõlmida ka elurendiseleping samas vormis.

Kui elurendiseleping on sõlmitud rendise saaja eluajaks, siis elurendiseleping lõpeb rendise saaja surma korral VÕS §-st 569 tulenevalt. Kui elurendiseleping on sõlmitud elurendise andja või kolmanda isiku eluajaks, siis elurendis läheb elurendise saaja surma korral üle elurendise saaja pärijatele ning lõpeb elurendise andja või kolmanda isiku surma korral.

Tähtajatut elurendiselepingut kui kestvuselepingut on võimalik ka korraliselt üles öelda. Kuna elurendiseleping on sõlmitud eelduslikult elurendise saaja eluajaks ja tegemist on tähtajalise

¹⁰⁵ Kalamees jt (viide 101), lk 311-312.

¹⁰⁶ Asjaõigusseadus. – RT I, 08.12.2021, 3.

lepinguga, tuleb korraline ülesütlemine kõne alla ainult siis, kui pooled on kokku leppinud tähtajatu elurendise maksmise kohustuses. Tähtajatu elurendiselepingu võib kumbki lepingupool mõistliku etteteatamistähtajaga üles öelda, kui lepingust ei tulene teisiti.¹⁰⁷

Elurendiselepingust tulenevate vaidluste osas puudub Eestis kohtupraktika, samuti puudub selle regulatsiooni kohta asjakohane õiguskirjandus. Põhjus võib olla selles, et elurendiselepinguid tänapäeval enam sellisel kujul ei sõlmita ning inimesed kindlustavad enda vanaduspõlve pigem eluaegse pensionilepinguga. Ka Saksa õiguspraktikas ei ole BGB-st tulenev eraisikutevaheline elurendiseleping enam aktuaalne ja ka minevikus sõlmisid seda tüüpi lepingut enamjaolt pereliikmed omavahel.¹⁰⁸

Eluaegne pensionileping (*life annuity*) on finantstoode, mida kasutatakse tavaliselt pensionieas sissetuleku tagamiseks või sissetuleku täiendamiseks ning mida müüvad enamjaolt kindlustusseltsid. Eluaegne pensionileping on kindlustusliik, kus kindlustusandja teeb pensioni saajale perioodilisi väljamakseid kuni pensioni saaja surmani. Pensioni saaja maksab pensionieas pensionilisa saamiseks kindlustusfirmale perioodilisi makseid kuni ta töötab, kuid pensionilepingut on võimalik sõlmida ka selliselt, et tulevase pensionilisa eest makstakse ühekordse summaga. Eluaegne pensionikindlustus toimib sisuliselt pikaajalise kindlustusena, kuna pensionisäästude üleelamise risk kandub edasi kindlustuspakkujale.¹⁰⁹

Maaailmas on praegu pool miljonit 100-aastast inimest ja prognooside kohaselt kasvab nende arv 2050. aastaks kaheksa korda. Inimeste eluea pikenemine kujundab paratamatult ümber seda, kuidas peavad inimesed ette mõtlema pensionieas töötamisele, planeerimisele, säästmisele, investeerimisele, kindlustamisele ja elatusvahendite rahastamisele. Pikaajalise riski puhul on võimalus, et inimene elab üle oma pensionisäästud ning võib langeda vanadusvaesusesse.¹¹⁰

Paljudes Euroopa riikides on kahekülgele elurendisele sarnase institutsioonina kasutusele võetud ka eakate koduvara finantseerimise erinevaid vorme, tagamaks eakatele pensionilisa elu lõpuni. Neid saab eelkõige jaotada kahte rühma: 1) laen kinnisvara tagatisel (*loan equity release*

¹⁰⁷ Kalamees, P. VÕS § 568/3.4.1.

¹⁰⁸ Reifner, U. jt. Equity Release Schemes in the European Union. Books on Demand GmbH, Norderstedt, 2010, lk 423.

¹⁰⁹ Kagan, J. Life Annuity. Retirement planning – annuities. Investopedia. 18.02.2021. <https://www.investopedia.com/terms/l/lifeannuity.asp> (26.04.2022).

¹¹⁰ S. Mitchell, O. Introduction: New Models for Managing Longevity Risk. Public-Private Partnerships. Oxford University Press, 2022, lk-d 1-2.

scheme või ka *reverse mortgage*) ja 2) kinnisvara omandi üleandmine isikliku kasutusõigusega (*sale equity release scheme*).¹¹¹

Esimesel juhul (*loan equity release scheme*) annab isik oma kinnisvara tagatiseks ning vastu saab igakuist pensionilisa. Oma eluajal summat tagasi maksta ei pea, vaid summa koos intressidega maksavad tagasi kas pärijad või realiseeritakse summa kinnisvara arvelt. Teisel juhul (*sale equity release scheme*) annab isik kinnisvara (osalise) omandi üle, kuid saab vastutasuks tasuta elamisõiguse samas korteris või majas elu lõpuni koos igakuise pensionilisaga. Sellised skeemid on näiteks välja töötanud Inglismaa, Hispaania ja Holland, kuid Saksamaal, Itaalias, Prantsusmaal ja Belgias on nimetatud regulatsioonid alles intensiivse arutelu all.¹¹² Ka peaminister Taavi Rõivas tegi 2012.a ettepaneku Eestis selline süsteem kasutusele võtta, kasutades terminit „kinnisvarapension“, mis vastab kinnisvara tagatisel antavale laenule (*loan equity release scheme*), kuid siiani seda süsteemi Eestis siiski kasutusele võetud ei ole.¹¹³

2.3.2. Ülalpidamisleping

Teiseks toetamislepinguks võlaõigusseaduses on VÕS §-s 572 sätestatud ülalpidamisleping, mille kohaselt kohustub üks isik (ülalpeetav) andma teise isiku (ülalpidaja) omandisse või kasutusse vara või teatud esemed ja ülalpidaja kohustub ülalpeetavat viimase eluaja või muu kokkulepitud aja jooksul ülal pidama ja hooldama. Ülalpidamiskohustus hõlmab kõige inimese eluks vajaliku, sh söögi, riietuse, eluaseme, vaba aja veetmise võimaluste ja tervise eest hoolitsemist ning seda võib täita nii raha maksmise kui vajalike esemete üleandmise või vajaliku teenuse tagamise teel.¹¹⁴

Võlaõigusseaduses toodud ülalpidamislepingu regulatsiooni allikaks on OR-i artikkel 521 ning Šveitsi tsiviilseadustikus sätestatud ülalpidamislepingu mõiste vastab suures osas VÕS §-s 572 toodud mõistele. BGB-s aga selline ülalpidamislepingu regulatsioon puudub. BGB § 520 sätestab, et kui kinkija kohustub vastutasuks kinkijat ülal pidama, aegub nimetatud

¹¹¹ Biasin, M., Guerra, S., Zolea, S. Financial Conversion of Home Equity by Low Income Elderly Persons. *Comparazione e diritto civile*, 4/2017, lk 15.

¹¹² Biasin, M., Guerra, S., Zolea, S. *Op cit.*

¹¹³ Ammas, A. Taavi Rõivas: pensionäridel võiks olla ka kinnisvarapension. *Postimees*, 18.12.2012. <https://www.postimees.ee/1077870/taavi-roivas-pensionaridel-voiks-olla-ka-kinnisvarapension> (12.04.2022)

¹¹⁴ Kalamees, P. VÕS § 572/3.1.

üalpidamiskohustus kingisaaja surmaga, kui just ei ole lepingus teisiti kokku lepitud. Nimetatud sätet võime tõlgendada, et kinkelepingut on võimalik sõlmida selliselt, et kinkijal on vastutaksu kohustus kingisaajat ülal pidada. Magistritöö autori arvates võib pigem siin võrdumärgi tõmmata Eesti võlaõigusseaduse § 265 lõikega 1, mis sätestab, et kinkelepingus võib kingisaajale ette näha koormisi või kohustusi.

Ülalpeetava põhikohustuseks on üalpidamislepingu alusel vara või teatud esemete andmine üalpidaja omandisse või kasutusse. Üalpidaja põhikohustuseks on üalpeetavat ülal pidada ja teda hooldada, kusjuures seadus ei näe ette üalpidamiskohustuse täitmise täpsemat viisi ning nimetatud kohustuse võib täita nii raha maksmise, teenuste osutamise kui vajalike esemete üleandmisega. Üalpidaja kohustuste sisu ja ulatuse peaks määrama eelkõige pooltevaheline leping, kuid kui lepingus üalpidamiskohustuse ulatuse osas täpsemad reeglid puuduvad, siis kohaldub seadus. VÕS § 574 kohaselt peab üalpidaja üalpeetavat ülal pidama ja hooldama viisil, mida üalpeetav võib mõistlikult oodata tema poolt üleantu väärtuse ning tema senise elukorralduse põhjal. Kindlasti peab üalpidaja tagama mõistliku eluaseme ning üalpeetava haiguse korral vajaliku hoolitsuse ja tervishoiuteenuse osutamise.¹¹⁵

Üalpidamisleping on üldjuhul tasuline leping, kus pooltel on tasulised vastastikused kohustused. Erinevus tavapärasest tasulisest lepingust seisneb vastutaksu ulatuses ja selle andmise viisis. Nimelt võib üalpidamislepingu korral vastutaksu seisneda nii raha maksmises kui ka isiku hooldamises ning lepingu sõlmimise ajal ei ole üldjuhul teada nende kohustuste kestus ega tasu lõplik suurus.¹¹⁶

Üalpidamiskohustuse ulatuse määrab ühelt poolt üalpeetava senine elukorraldus, üalpeetava elatusstandard ei tohi langeda, kuid arvestada tuleb ka üalpeetava tehtud soorituse väärtusega. Mida väärtuslikum on üleantu, seda parem üalpidamine ja hooldamine tuleb üalpeetavale tagada. Olenemata üalpeetava senisest elukorraldusest ja tema poolt üleantu väärtusest peab üalpidaja tagama üalpeetavale mõistliku eluaseme ja haiguse korral vajaliku hoolitsuse ning tervishoiuteenuse osutamise.¹¹⁷

Juhul, kui üalpeetava kohustuse sisuks ei ole mitte esemete üleandmine, vaid üksnes kasutamise võimaldamine, siis tuleb vastav kasutusõigus üalpidamislepinguga ette näha.

¹¹⁵ Kalamees jt (viide 101), lk 311-312.

¹¹⁶ RKTko 3-2-1-119-09, p 14.

¹¹⁷ Kalamees, P. VÕS § 574/3.

Vastutasuks ülalpidamise eest kohustub ülalpeetav andma ülalpidaja omandisse või kasutusse vara või esemeid. Seetõttu sarnaneb ülalpidamisleping võõrandamis- või kasutuslepinguga. Ülalpidamislepingu erinevus nimetatud lepingutest seisneb selles, et tasuks omandi üleandmise või asja kasutamise eest on ülalpidajal kohustus ülalpeetavat hooldada ja ülal pidada. Kui ülalpeetav on ülalpidamislepinguga kohustunud ülalpidajale üle andma kinnisasja, kasutatakse praktikas ülalpidaja kohustuse tagamiseks kinnisasjale reaalkoormatise seadmist.¹¹⁸

Ülalpidamislepingus sisalduvad nõuded saavad olla iseseisvalt erinevate asjaõigustega tagatavad. Näiteks ülalpidamiseks vajaliku raha maksmise nõuet on võimalik tagada kas reaalkoormatise või hüpoteegiga ning ülalpeetava eluaseme nõuet on võimalik tagada isikliku kasutusõiguse seadmisega. Küll aga ei saa ülalpidamislepingust tulenevat ülalpeetava ülalpidamise nõuet loovutada ega sellele sissenõuet pöörata. Ülalpidamislepingust tuleneva nõude loovutamise keelamine on tingitud vajadusest kindlustada isikule enda elatamiseks ning eksistentsiks vajalikud vahendid. VÕS-i § 200 lõike 1 tõttu on välistatud ka ülalpidamislõuete tasaarvestamine, mille eesmärk on tagada, et ülalpidamist saama õigustatud isik saaks enda ülalpidamiseks reaalsed vajalikud vahendid oma kasutusse.¹¹⁹

Ülalpidamisleping võib olla sõlmitud ülalpeetava eluajaks või muuks tähtajaks ning ülalpeetava surmani kehtivust ei eeldata. Seega tuleb lepingu tähtajaga seotud vaidluse puhul lepingut tõlgendada vastavalt VÕS §-s 29 sätestatud reeglitele. Kui ülalpeetava surma korral ülalpidamisleping lõpeb, siis eelduslikult ülalpidaja surma korral ülalpidamisleping ei lõpe, vaid läheb üle ülalpidaja pärijatele.¹²⁰

Ülalpidamisleping tuleb sõlmida notariaalselt tõestatud vormis. Antud vorminõue on põhjendatav ülalpidamislepingule iseloomulike riskidega kuna ülalpidaja kohustused on nii sisu kui ajalise kestuse poolest raskesti määratletavad, sõltudes ülalpeetava eluaja pikkusest ja tema muutuvatest vajadustest. Sarnaselt elurendiselepingule kannab ülalpidaja (nagu rendise andjagi) asjaolude muutumise riisikot, nii enda sissetulekute vähenemise kui ülalpidamiskulude suurenemise näol. Ülalpidamiskohustust ei võeta üldjuhul väheväärtusliku vastusoorituse eest. Vorminõue kaitseb ka ülalpeetavat kahjulike tagajärgede eest, mis võivad tekkida läbimõtlematu ja oskamatu tegutsemise tagajärjel. Kui on sõlmitud leping, mis sisaldab lisaks

¹¹⁸ Puri, T. AÕS § 229/3.2. – Asjaõigusseadus II. Komm vlj. Tallinn; Juura, 2014.

¹¹⁹ Käerdi, M. VÕS § 200/3.1. – Võlaõigusseadus I. Komm vlj. Tallinn; Juura, 2016, lk 984.

¹²⁰ Kalamees jt (viide 101), lk 308-309.

üalpidamiskohustusele ka muid teistele lepinguliikidele iseloomulikke kohustusi, siis notariaalse tõestamise nõue kehtib siiski kogu lepingule tervikuna.¹²¹

Võlaõigusseadusest tuleneva üalpidamislepingu lõppemise osas võlaõigusseaduse eriosa erisusi üldistest võlasuhte lõppemiste alustest ette ei näe, v.a asjaolu, et VÕS § 576 kohaselt eeldatakse, et üalpidamisleping ei lõpe üalpidaja surmaga, mis tähendab, et üalpidamiskohustus nimetatud lepingu alusel läheb üle üalpidaja pärijatele. Antud säte on põhjendatav sellega, et üalpeetava soorituse näol on eluaegse üalpidamise eest juba tasutud ja tasu läheb üalpidaja surma korral üle tema pärijatele. Näiteks üalpeetav andis üalpidaja omandisse vastutasuks kinnistu ning selle kinnistu omand läks üalpidaja pärijatele üle, seega läks pärijatele üle ka kohustus üalpeetavat üal pidada. Üalpeetava surma korral seevastu üalpidamisleping aga lõpeb.¹²²

¹²¹ Kalamees, P. VÕS § 573/3.

¹²² *Ibidem*, VÕS § 576/3.

3. ÜLALPIDAMISLEPINGUTE ERISUSED NING LÕPETAMISE ALUSED

3.1. Lahutatud abikaasa ülalpidamislepingu ja ülalpidamiskohustust sisaldava kooselulepingu eristamine võlaõigusseaduses sätestatud ülalpidamislepingust

Nagu eelnevalt käsitletud, siis ülalpidamislepingut on võimalik sõlmida nii perekonnaseaduse alusel kui võlaõigusseaduse alusel ning ülalpidamiskohustuses saab kokku leppida ka kooselulepinguga. Nii perekonnaseaduses kui võlaõigusseaduses on sätted, mille pealkirjaks on „ülalpidamisleping“, kuid kas PKS §-s 78 kirjeldatud ülalpidamisleping võiks olla käsitatav ka ülalpidamislepinguna võlaõigusseaduse tähenduses, analüüsib käesoleva magistritöö autor järgnevalt.

PKS § 78 sätestab abikaasadele lahutusjärgse ülalpidamislepingu sõlmimise võimaluse. Lahutatud abikaasa ülalpidamisõiguse peamine eesmärk on tagada teisest abikaasast seni sõltunud abikaasale majanduslik toetus, kuid tingimusel, et lahutatud abikaasa ei suuda end ise ülal pidada. Kui aga sõlmitakse ülalpidamisleping selliselt, et pärast lahutust lepivad abikaasad kokku, et üks abikaasa jätab teisele kinnistu koos elamuga ja teine abikaasa peab kinnistust loobunud abikaasat viimase elu lõpuni üleval, siis võib olla tegemist hoopis ülalpidamislepinguga võlaõigusseaduse mõistes, kuna on kokku lepitud ka vastutasus.¹²³

Selleks, et teada saada, millist seadust sellisele lepingule kohaldada, tuleb lahutatud abikaasade ülalpidamislepingu sätet kõigepealt perekonnaseaduses tõlgendada. Esiteks tuleb analüüsida, kas abikaasad võivad sõlmida perekonnaseaduse alusel ülalpidamislepingu ka pärast lahutust. Grammatiliselt PKS § 78 lõiget 1 tõlgendades see võimalik ei ole. Magistritöö autor on arvamusel, et sellisel juhul kohaldub lahutatud abikaasade vahel sõlmitud ülalpidamislepingule võlaõigusseaduse regulatsioon.

Kui aga tõlgendada PKS § 78 lõiget 1 selliselt, et antud sätte all on silmas peetud ka juba lahutatud abikaasade vahel sõlmitud ülalpidamislepingut, siis tuleb järgmisena vaadata lahutatud abikaasade ülalpidamislepingu tingimusi. Kui ülalpidamisleping on sõlmitud selliselt, et lahutatud abikaasad kohaldavad perekonnaseadusest tulenevat ülalpidamist saama õigustatud

¹²³ Kalamees, P. VÕS § 572/3.2.3.

lahutatud abikaasa eeldusi, nt ülalpeetava abivajadus, siis võib lepingu tõlgendamise tulemus erineda sellest, kui lahutatud abikaasad abivajadust eeldusena käsitletud ei ole.

Kui lahutatud abikaasad on ülalpidamislepingus kokku leppinud, et ülalpidamise saamise eelduseks on teise lahutatud abikaasa abivajadus, siis tuleb lepingu tõlgendamisel uurida, kas abivajaduse eeldus on ikka täidetud, kui ülalpeetaval on olemas vara kinnisvara näol. Perekonnaseadusest tuleneva lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse puhul tuleb arvestada õigustatud isiku enda varalise seisuga.

PKS § 74 lg 2 esimese lause kohaselt peab ülalpidamist saama õigustatud abikaasa enda ülalpidamise eesmärgil võõrandama oma vara ulatuses, mis mõlema abikaasa varalist seisundit arvestades vastab õigluse ja otstarbeka majandamise põhimõtetele. Eeltoodud näite puhul tuleb arvesse võtta ka asjaolu, kas üleantava kinnistu näol on tegemist abikaasade ühisvaraga või mitte. Kui kinnistu kuulub ülalpidamist saama õigustatud lahutatud abikaasale lahusvarana, siis nimetatud kinnistu võõrandamisel kolmandale isikule saaks ta võõrandamise tulemusena tulu, mille arvelt end ise ülal pidada ning ta ei saa nõuda ülalpidamist lahutatud abikaasalt.

Kui tegemist on aga abikaasade ühisvaraga, siis peavad lahutatud abikaasad sõlmima hoopis ühisvara jagamise lepingu. Ühisvara jagamise põhimõte on, et ühisvara jagatakse abikaasade vahel kaasomandi lõpetamise sätete kohaselt võrdsetes osades, kui ei ole kokku lepitud teisiti. Antud põhimõtte alusel kuulub kummalegi abikaasale pool kinnistut ning kui lepitakse kokku, et kinnistu jääb ühisvara jagamisel tulemusena vaid ühele abikaasale, siis tekib teisel poolel õigus nõuda poole kinnisvara väärtuse ulatuses hüvitist. Antud hüvitise arvelt võib lahutatud abikaasa suuta end ise ülal pidada, kuid kui tehakse kokkulepe, et hüvitise asemel kohustub üks abikaasa teist üleval pidama, siis magistritöö autori arvates ei ole tegemist enam lahutatud abikaasa ülalpidamislepinguga perekonnaseaduse alusel kuna abivajadus kui eeldus ei ole taaskord täidetud ning lahutatud abikaasade vahel tekib muu võlaõigusseaduse alusel tekkiv võlasuhe.

Üks oluline aspekt, millega eeltoodud näite puhul peab arvestama, on vastutasu. Perekonnaseadusest tulenev lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus on ühepoolselt kohustuv kohustus, kui aga tehakse ülalpidamiskohustuse eest ka vastusooritus ehk lepingust tulenevad osapooltele vastastikused kohustused, siis tuleb magistritöö autori arvates lepingule kohaldada võlaõigusseaduse sätteid. Magistritöö autor on arvamusel, et kui ülalpidamisleping sõlmitakse selliselt, et selle eest antakse vastutasu vara näol, siis ülalpidamist saama õigustatud lahutatud

abikaasa ei ole tegelikkuses suutmatu ennast ise ülal pidada, vaid lahutatud abikaasa saaks ennast ülal pidada võõrandatava vara tulemusena saadud rahalise hüve arvelt, mis omakorda ei lähe kokku perekonnaseaduses toodud ülalpidamiskohustuse eesmärgiga (abivajadus).

Perekonnaseadusest tulenev ülalpidamiskohustus sõltub üldjuhul õigustatud isiku abivajaduse suuruselt ning kohustatud isiku võimalustest,¹²⁴ võlaõigusseadus selliseid piiranguid ülalpidamislepingule ei sea. Võlaõigusseaduse alusel võivad ülalpidamist sisaldavaid kokkuleppeid sõlmida ka isikud, kes ei moodusta perekonda perekonnaseaduse mõistes. Ülalpidamiskohustus ei pea alati olema perekonnaseadusest tulenev perekonnaõiguslik kohustus, ülalpidamiskohustuslik suhe võib tekkida ka muude lähedaste inimeste vahel, näiteks õe ja venna vahel või mittelähedaste isikute vahel ning kui selline ülalpidamissuhe soovitakse reguleerida lepinguga, siis saab seda teha võlaõigusseaduse alusel.

Kooselulepingust tulenev registreeritud elukaaslase ülalpidamiskohustus peale kooselu lõppu on sarnane lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustusele. KooS § 9 lg 5 sätestab samuti, et registreeritud elukaaslased võivad kooselulepingus kokku leppida, et kooselu lõppemisel kohaldatakse ülalpidamiskohustusele perekonnaseaduse 5. peatüki 2. jaos lahutatud abikaasa ülalpidamise kohta sätestatud. Magistritöö autor on arvamusel, et siin saab kohaldada eelnevale analüüsile analoogiat lahutatud abikaasa ülalpidamislepinguga. Kui kooselulepingus on kokku lepitud, et peale kooselu lõppu kohustatakse teist elukaaslast ülal pidama elu lõpuni ainult siis, kui vastu võõrandatakse talle kinnisvara, siis magistritöö autor kohaldaks sellisele lepingule hoopis VÕS § 572 jj sätteid.

Võlaõigusseaduses sätestatud elurendisega on sarnased perekonnaseadusest tulenevad eluaegsed ülalpidamiskohustused ja riikliku pensionikindlustuse alusel makstavad pensionid, kuid kummalgi juhul ei ole siiski kohalduv võlaõigusseadusest tulenev elurendiselepingu regulatsioon. Eluaegset ülalpidamiskohustust saab tuletada näiteks lahutatud abikaasa puhul, kui see on tingitud vanusest või terviseseisundist (nt Alzheimeri tõbi).

Ehk antud juhul tekib olukord, kus on eluaegne lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus, mida makstakse perioodiliste maksetega. Sisu on sama, mis on võlaõigusseaduses sätestatud tasuta elurendisel. Perekonnaseadus sätestab, et lahutatud abikaasa ülalpidamisleping peab olema sõlmitud notariaalselt. Kui lahutatud abikaasad on pärast lahutuse jõustumist teinud omavahel

¹²⁴ Kalamees, P. VÕS § 568/3.5.

lihtkirjaliku lepingu, milles on sätestatud, et üks lahutatud abikaasa maksab teisele lahutatud abikaasale tema eluea lõpuni perioodiliselt elatist, siis magistritöö autori arvates võib antud juhul kohaldada ka võlaõigusseadust, kuna ei ole täidetud perekonnaseadusest tulenev notariaalse tõestuse vorm. Kui leping on sõlmitud notariaalselt, on tegemist perekonnaseadusest tuleneva lahutatud abikaasa ülalpidamislepinguga.

Riigikohus on seisukohal, et õigussuhet ei ole võimalik tuvastada üksnes kirjalikult vormistatud lepingu pealkirja või selles kasutatud terminite alusel. Vaidlusaluse kokkuleppe õigusliku iseloomu kindlaksmääramine eeldab selle tõlgendamist kooskõlas VÕS §-s 29 sätestatud tõlgendamisreeglitega. Lepingu tõlgendamisel lähtutakse võlaõigusseaduse kohaselt lepingupoolte ühisest tegelikust tahtest või sellest, nagu lepingupooltega sarnane mõistlik isik seda samadel asjaoludel pidi mõistma.¹²⁵

3.2. Toetamislepingute eristamine üksteisest ja teistest sarnastest õigussuhetest

Elurendiselepingut ülalpidamislepinguga võrreldes võib peamise erisusena välja tuua selle, kas tegemist on tasulise või tasuta lepinguga. Ülalpidamislepingu alusel võlgnetakse ülalpidamist ja hooldust aga tasu eest, mis seisneb vara või teatud esemete andmises ülalpidaja omandisse või kasutusse, elurendise maksmine toimub aga eelduslikult tasuta, st rendise maksmise eest vastusooritus puudub. Samuti, erinevalt ühepoolselt kohustavast elurendiselepingust on ülalpidamisleping kahekülgne vastastikune leping.¹²⁶

Teiseks eristamise aluseks on lepingupoolte kohustuste sisu. Elurendise andja kohustuste suurus on fikseeritud, elurendise andja kohustub rendise saajale üle andma perioodiliselt eelnevalt kokkulepitud summa ulatuses raha või muid kindlaksmääratud liigitunnustega esemeid. Seevastu ülalpidaja kohustused on palju ulatuslikumad ning nende maht võib tulevikus olenevalt ülalpeetava vajadustest oluliselt muutuda kuna ülalpeetava hooldamise ja ülalpidamise rahaline väärtus ei ole lepingu sõlmimisel ettenähtav. Ülalpidaja kannab ülalpeetava vajaduste muutmise riisikot, samas kui elurendise andjal on kohustus elurendise saaja eluaja jooksul tasuda vaid kindlaksmääratud summa või anda üle kokkulepitud kogus liigitunnusega asju.¹²⁷

¹²⁵ RKTko 2-17-17756, p 15.

¹²⁶ Kalamees, P. VÕS § 568/3.2.1.

¹²⁷ *Ibidem*.

Erinev on ka seaduses ette nähtud vorminõue, elurendiseleping peab olema sõlmitud kirjalikult, kuid ülalpidamiselepingule on sätestatud notariaalse tõestuse vorm. Nimetatud kahe toetamiselepingu eristamine võib ka teatud juhtudel keeruliseks osutuda, nimelt siis kui lepingul on nii elurendisele kui ülalpidamiselepingule viitavaid jooni ja sellisel juhul tuleks kohaldada seaduses mõlema lepinguliigi kohta sätestatud, sh lepingu notariaalse tõestamise nõuet.¹²⁸

Lisaks elurendiselepingu eristamisele ülalpidamiselepingust võib olla raske seda eristada ka kinkelepingust. Kinkelepingu olemuslik tunnus on kingisaaja tasuta rikastamine, mis nagu elurendise maksmine, võib muuhulgas toimuda rahasumma või muude liigitunnustega piiritletud esemete üleandmise teel.¹²⁹ Nii elurendiselepingu kui kinkelepingu puhul antakse midagi teisele lepingupoolele tasuta üle, kuid erinevalt elurendiselepingust pole aga kinkeleping reeglina kestvuseleping. Ehk saame järeldada, et kui lepinguga kohustatakse midagi tegema või üle andma perioodiliselt, siis on tegemist pigem elurendiselepinguga. Kui ka kinkelepinguga kohustatakse midagi üle andma perioodiliselt, siis on oluline kahe lepinguliigi eristamisel jälgida, kas leping on sõlmitud esemete saaja eluajaks või mitte. Kui jah, siis on eelduslikult tegemist elurendiselepinguga.¹³⁰

Kohustuste või koormistega kinkelepinguga on sarnane ka võlaõigusseaduses sätestatud ülalpidamiseleping. Koormisega kinkeleping kohustab kingisaajat pärast kinke saamist kinkija soovitud eesmärgi saavutamiseks midagi tegema või tegemata jätma, aga pooltel ei teki vastastikuseid kohustusi.¹³¹ Ülalpidamiselepinguga võib ülalpeetav muuhulgas võtta endale kohustuse võõrandada talle kuuluv ese, kuid ülalpeetav võtab endale sellise kohustuse tingimusel, et lepingu teine pool võtab endale kohustuse ülalpeetavat tema eluajal ülal pidada, tegemist on tasulise lepinguga, kus pooltel on vastastikused kohustused. Kinkelepingu puhul aga ei ole kingisaaja koormised või kohustused ja kinkija kohustus anda kinkelepingu ese kingisaajale üle vastastikused kohustused ega kujuta endast vastutasu kinke eest.¹³²

Kohustuste või koormistega kinkeleping ei muutu aga tasuliseks lepinguks, vaid hoopis kahekülgseks lepinguks. Koormised ja kohustused ei ole vastastikused kohustused kinkija üleandmiskohustuse suhtes ehk koormiste ja kui ei ole teisiti kokku lepitud, siis kohustuste

¹²⁸ Kalamees, P. VÕS § 568/3.2.1.

¹²⁹ *Ibidem*, VÕS § 568/3.2.2.

¹³⁰ Kalamees jt (viide 101), lk 309.

¹³¹ RKTko 2-17-17756, p 22.

¹³² RKTko 3-2-1-119-09, p 14.

täitmist saab kingisaajalt nõuda alles peale kinke täitmist. Kui aga pooled lepivad teisiti kokku, ei ole enam tegemist kinkelepinguga.¹³³

Ülalpidamislepingu puhul on ülalpidaja kohustatud ülalpeetavat üleval pidama viisil, mida ülalpeetav võib temalt mõistlikult oodata tema poolt üleantu väärtuse ja senise elukorralduse põhjal. Ülalpidaja kohustuste maht ei pruugi ülalpeetava elu jooksul muutumatuks jääda ning sõltub ülalpeetava vajadustest ja elueast ning haiguse korral tuleb ülalpeetavale tagada vajalik hoolitsus ja tervishoiuteenuse osutamine. Kui ülalpeetav elab väga vanaks ning vajab pidevat ravi ja hoolitsust, peab ülalpidaja teda üleval pidama isegi juhul, kui ülalpidajale võõrandatud vara väärtus tehtud kulutusi ei kata. Kinkelepingu korral aga kui kinke väärtus kinke lepingutingimustele mittevastavuse tõttu ei kata kingisaaja kohustuste täitmiseks vajalikke kulutusi, võib kingisaaja keelduda kinke väärtust ületavas osas kohustuse täitmisest kuni nimetatud väärtust ületavad kulud talle hüvitatakse.¹³⁴

Nagu elurendiselepinguga, võidakse ka pärimislepinguga kohustada maksma teisele isikule tema eluaja jooksul perioodiliselt teatud rahasumma või andma üle muid liigitunnustega piiritletud esemeid.¹³⁵ Sellisel juhul on tegemist tasulise pärimislepinguga, kus pärandaja teeb lepingujärgse korralduse seetõttu, et teine lepingupool on võtnud endale kohustuseks näiteks maksta elatist. Pärimisleping on aga lepinguline pärimisõiguslik käsutus, mis jõustub alles pärandaja surma korral.¹³⁶ Sellest tulenevalt ei tohiks praktikas tekkida probleemi elurendiselepingu ja pärimislepingu eristamise osas.

Ka ülalpidamisleping võib olla pärimislepinguga sisu poolest lähedane, kui ülalpidajale antakse vara üle alles peale ülalpeetava surma. Seadusandja on siinkohal viinud aga seadusesse neid kahte lepingut eristava sätte ning VÕS § 572 lõikest 2 tulenevalt kui lepingupooled lepivad ülalpidamislepingus kokku, et ülalpeetava poolt loovutatav vara läheb ülalpidaja omandisse pärast ülalpeetava surma, on tegemist pärimislepinguga ning see tähendab seda, et nimetatud lepingule ülalpidamislepingu sätteid ei kohaldata.¹³⁷

Ülalpeetava kohustus anda ülalpidaja omandisse või kasutusse kinnisvara või muid esemeid muudab ülalpidamislepingu sarnaseks ka tasuliste võõrandamis- ja kasutuslepingutega.

¹³³ Kull, I. VÕS § 265/3.1.

¹³⁴ Kalamees jt (viide 101), lk 310.

¹³⁵ *Ibidem*.

¹³⁶ Brox, H. Pärimisõigus. Tallinn: Juura, 2003, lk 78; 83.

¹³⁷ Kalamees jt (viide 101), lk 310.

Võõrandamis- ja kasutuslepingute puhul makstakse tasu üldjuhul konkreetse rahasummana, ülalpidamislepingu puhul on aga tasu maksmise asemel ülalpidamiskohustuse sooritus. Ülalpidamiskohustuse maht võib aga aja jooksul muutuda ning ülalpidamise rahaline väärtus ei ole lepingu sõlmimise hetkel ettenähtav.¹³⁸

Harju Maakohus on oma lahendis 2-13-30437 leidnud, et ülalpidamiskohustust sisaldav leping võib olla ka käsundusleping VÕS-i § 619 mõistes. Käsunduslepinguga kohustub üks isik (käsundisaaja) vastavalt lepingule osutama teisele isikule (käsundiandjale) teenuseid (täitma käsundi), käsundiandja aga maksma talle selle eest tasu, kui selles on kokku lepitud. Antud lahendis oli osapoolte vahel sõlmitud leping, kus ülalpidaja hoolitsema ülalpeetava eest kuni tema surmani, ostis talle vajalikke hügieenitarbeid ja toitu, maksis tema eest kommunaalarveid ning ülalpeetava surma korral kohustus maksma matuse ja mälestussamba paigaldamise eest, vastutasuks kohustus ülalpeetav maksma ülalpidajale nimetatud ülalpidamiskohustuse täitmise eest lepingus kokkulepitud tasu. Harju Maakohus leidis, et nimetatud leping sisaldas küll ülalpidamiskohustust, kuid selles puudusid kokkulepped ülalpidamiskohustuse täitmise eest vara võõrandamise või kasutusse andmise kohta, mistõttu ei saa nimetatud lepingule kohaldada VÕS § 572 lõiget 1. Samuti ei olnud osapoolte vahel sõlmitud leping notariaalselt tõestatud. Käsunduslepingule aga seadus notariaalse tõestamise kohustust ette ei näe.

3.3. Ülalpidamislepingu tühisus ning õiguskaitsevahendid ülalpidamislepingust tulenevate kohustuste rikkumisel

Tühine tehing ei too kaasa õiguslikke tagajärgi ning on kehtetu algusest peale. Tühise tehingu puhul on tegemist sellega, et tehing on küll tehtud, st asjakohased tahteavaldused on väljendatud, kuid tehing on siiski sellise puudusega, mis tingib tehingu kehtetuse selle tegemisest alates. Tühisuse alused võib liigitada kolme põhigruppi: isikutega seotud alused (teovõime, otsusevõime, esindusõigus), vormiga seotud alused ja sisuga seotud alused.¹³⁹

Tsiviilseadustiku üldosa seadusest tulenevalt on füüsilise isiku teovõime võime iseseisvalt teha kehtivaid tehinguid. Täielik teovõime on täisealisel isikul ning Eestis saab isik täisealiseks 18-aastaseks saamisel. Alaealisel ja isikul, kes vaimuhaiguse, nõrgamõistuslikkuse või muu psüühikahäire tõttu kestvalt ei suuda oma tegudest aru saada või neid juhtida, on piiratud

¹³⁸ Kalamees, P. VÕS § 572/3.2.1.

¹³⁹ Varul, P. Tühine tehing. *Juridica* 2011, nr 1, lk 35.

teovõime. Otsusevõimetus on isiku vaimutegevuse ajutine häire või muu asjaolu, mille tõttu on isik seisundis, mis välistab tema võime õigesti hinnata seda, kuidas tehing mõjutab tema huve.

Kui lepingu on sõlminud piiratud teovõimega või otsusevõimetu isik, siis leping on tühine ja õiguslikke tagajärgi ei too, v.a juhul kui lepingus esindab piiratud teovõimega isikut tema seadusjärgne esindaja või ning esindaja hiljem lepingu heaks kiidab või kui otsusevõimetu isik kiidab pärast vaimutegevuse ajutise häire lõppemist lepingu heaks. Sama kehtib ka esindusõiguseta isiku poolt sõlmitud puhul, leping on tühine, välja arvatud juhul, kui isik, kelle eest nimetatud leping sõlmiti, selle hiljem heaks kiidab.

TsÜS § 11 lõike 3 punkti 1 järgi on kehtivad need piiratud teovõimega isiku poolt sõlmitud lepingud, mille isik on teinud seadusliku esindaja eelneva nõusolekuta või hilisema heakskiiduta, kui tehingust ei teki isikule otseseid tsiviilkohustusi.¹⁴⁰ Magistritöö autori arvates tekivad elurendiselepingust eelduslikult kohustused vaid rendise maksjal ning kui rendise saajaks on piiratud teovõimega isik, siis eeltoodust tulenevalt ei tohiks rendise saaja piiratud teovõimelisus või ka otsusevõimetus olla elurendiselepingu tühisuse aluseks.

Kui ülalpidamiskohustust sisaldav leping sõlmitakse notariaalselt, näiteks lahutatud abikaasa ülalpidamisleping või võlaõigusseaduses sätestatud ülalpidamisleping, siis kontrollib isikute teovõimet, otsusevõimet ja esindusõigust notar. Kui notar on veendunud, et lepingu osapoolel puudub vajalik teo- või otsusevõime või esindusõigus, keeldub ta lepingu tõestamast TõS § 11 lõike 1 ja § 12 lõike 1 alusel.

Üldreeglina on leping tühine, kui on järgimata seadusest tulenev kohustuslik vorminõue. Seadusest erineva vorminõude kokkuleppimine poolte vahel ei ole võimalik, v.a kui lepitakse kokku seadusest toodud rangemas vormis (nt elurendiseleping sõlmitakse notariaalselt, mitte kirjalikult). Kui vormiveega on ainult üks osa tehingust, on see osa igal juhul tühine, ülejäänud tehingu tühiseks pidamine või mittepildamine sõltub aga sellest, kas tehing oleks tehtud ka ilma selle tühise osata või mitte. Näiteks ülalpidamiskokkulepet sisaldava segalepingu puhul tuleks asuda seisukohale, et vorminõue peab kehtima kogu lepingu kui terviku suhtes kuna ülalpidamiskohustus on lepingu lahutamatu osa ja ilma selleta poleks kas üldse lepingut sõlmitud või oleks see sõlmitud teistsugustel tingimustel.¹⁴¹

¹⁴⁰ Arrak, L., Uusen-Nacke T. Piiratud arusaamisvõimega täisealise isiku eneseteostusvabadus ja kaitse. *Juridica* 2020, nr 6, lk 487.

¹⁴¹ Sein, K. Tehingu vorminõuded ja nende järgimata jätmise tagajärjed. *Juridica* 2010, nr 7, lk 512-513.

Lepingu sisust tulenevad puudused, mis tingivad lepingu tühisuse, on sätestatud tsiviilosa üldosa seaduses ning nendeks on vastuolu heade kommete või avaliku korraga, vastuolu seadusest tuleneva keeluga, näilisus ning käsutuskeelu rikkumine. Heade kommete vastane on leping siis, kui see on oma sisult, motiivilt või eesmärgilt vastuolus erapooletult ja õiglaselt mõtlevate inimeste sündsustundega. Heade kommetega vastuolus on ka lepingud, mis ebaõiguslikult piiravad isiku isiklikke või majanduslikke vabadusi.¹⁴²

Seaduses sätestatud keeld tähendab seda, et seadusega on lepingusisu vabadust piiratud, st teatud kokkuleppeid ei tohi teha.¹⁴³ Näiteks PKS § 78 lõikes 2 toodud keeld, mille kohaselt kokkulepe, millega välistatakse lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus või piiratakse seda ebamõistlikult, on tühine, samuti §-s 109 sätestatud põlvnemisest tuleneva ülalpidamiskohustuse välistamine tulevikus või ebamõistlik piiramine on tühine. Tegemist on otse seaduses sõnaselgelt väljendatud keeluga ning kui nimetatud kokkulepped on lepingusse sisse viidud ja neid kokkuleppeid ei täideta, siis ei too nende kokkulepete täitmata jätmine kohustatud isikule mingeid õiguslikke tagajärgi.

Näiliku tehingu puhul tehakse tahteavaldus teise poole teadmisel ainult näiliselt, mille tulemusena pooled tahavad jätta muljet tehingu olemasolust või varjata tehingut, mida nad tegelikult teha tahavad. Näiliku tehingu puhul on pooltel mingi huvi jätta mulje kolmandatele isikutele, et tehing on tegelikult tehtud ja õiguslikud tagajärjed saabunud.¹⁴⁴ Näiline tehing on näiteks kooselulepingu sõlmimine elamisloa saamise eesmärgil.

Käsutuskeeld on piirang, millega kitsendatakse isiku käsutusõigust talle kuuluva asja suhtes. Kui tehakse käsustehing, mis rikub kohtu või muu õigustatud ametiasutuse või ametiisiku poolt antud käsutuskeeldu, siis nimetatud käsustehing on TsÜS §-st 88 tulenevalt tühine. Näiteks kui ülalpidamislepinguga antakse ülalpidaja omandisse hinnaline maal, kuid antud maal on kohtutäituri poolt tegelikkuses arestitud, siis sellest tulenevalt on ülalpeetav rikkunud oma käsutamissoigust ja tulemusena ei ole ülalpidamisleping kehtiv.

Kui aga ülalpidamislepingust tulenevat kohustust on rikutud, on ülalpeetaval õigus kasutada seadusest tulenevaid õiguskaitsevahendeid. Täitemenetluse seadustiku¹⁴⁵ (TMS) § 2 lg 1 p 18¹

¹⁴² Kuurberg, M. Heade kommetega vastuolus olevad tehingud kui tühised tehingud. *Juridica* 2005, nr 3, lk 200; 206.

¹⁴³ Varul, P. *Op cit*, lk 35.

¹⁴⁴ *Ibidem*, lk 42.

¹⁴⁵ Täitemenetluse seadustik. – RT I, 12.03.2022.

kohaselt on täitedokumendiks elatise nõude kohta notariaalselt tõestatud kokkulepe, millega võlgnik on andnud nõusoleku alluda kohesele sundtäitmisele. Kui notariaalses ülalpidamislepingus, kus ülalpidamise andmise viisiks on määratud elatise maksmine, on kokku lepitud ka ülalpidaja allumises kohesele sundtäitmisele, siis antud kokkuleppe tulemusena muutub nimetatud ülalpidamisleping täitedokumendiks ja elatise mittetasumise korral kohustatud isiku poolt ei pea õigustatud isik enam minema kohtusse, vaid saab otse pöörduda kohtutäituri poole sundtäitmiseks. Kui ülalpidamislepingus ei ole kokkulepet kohesele sundtäitmisele allumise kohta, siis saab ülalpeetav pöörduda kohtusse ja nõuda kohtu kaudu kohustuse täitmist. Sellisel juhul on täitedokumendiks kohtuotsus.

Ülalpidamislepingut on võimalik ka üles öelda. Olukorras, kus lepingupooled on leppinud kokku õigustatud isikule makstava elatise suurus ja elatise suurust mõjutavad asjaolud on oluliselt muutunud, võib see anda alust öelda ülalpidamiskokkulepe kui kestvusleping erakorraliselt üles mõjuval põhjusel, eelkõige kui ülesütlevalt lepingupoolelt ei või kõiki asjaolusid ja mõlemapoolset huvi arvestades mõistlikult nõuda lepingu jätkamist kuni kokkulepitud tähtpäevani või etteteatamistähtaja lõppemiseni.¹⁴⁶

Ülalpidamislepingu ülesütlemiseks võib anda alust muuhulgas asjaolu, et kohustatud isikult ülalpidamist saama õigustatud isikute ring on muutunud või kohustatud isiku sissetulek on oluliselt vähenenud või õigustatud isiku oma suurenenud.¹⁴⁷

Elurendiselepingu sätted ei sisalda õiguskaitsevahendite eriregulatsiooni, seega kehtib elurendise andja kohustuste rikkumise korral võlaõigusseaduse üldosas sätestatu. Elurendise andja saab oma kohustusi rikkuda selliselt, et ta ei maksa rendise saajale kokkulepitud rendist või ei anna üle muid kokkulepitud esemeid. Kui tegemist on tasulise elurendiselepinguga, siis saab rendise saaja poolne kohustuse rikkumine seisneda selles, et ta oma kokkulepitud vastusooritust ei tee või on vastusooritus puudusega. Kui aga elurendise saajal elurendise andja suhtes kohustusi ei ole, ei saa elurendise andja sellisel juhul tema vastu ka õiguskaitsevahendeid kasutada.¹⁴⁸

Rendise andja poolt elurendise mittemaksmise korral oleks VÕS §-st 108 toodud õiguskaitsevahenditest esmane valik kohustuse täitmisenõue. Muude liigitunnustega piiritletud

¹⁴⁶ RKTkm 3-2-1-101-15, p 17.

¹⁴⁷ *Ibidem*.

¹⁴⁸ Kalamees jt (viide 101), lk 312.

esemete üleandmiskohustuses seisnevat elurendist võib võlaõigusseadusest tulenevalt nõuda ka rahas. Kahju hüvitamise nõue võib kõne alla tulla siis, kui rendise saaja on teinud elatusvahendite hankimiseks muudest allikatest kulutusi, mida rendise õigeaegse maksmisega poleks tekkinud. Lepingu ülesütlemine ei oleks otstarbekas, sest elurendise saaja kaotaks seeläbi midagi vastu saamata õiguse nõuda rendise maksmist tulevikus.¹⁴⁹ Kui elurendise andmise näol on tegemist rahalise kohustusega, siis on võimalik nõuda ka viivist, kuid kui elurendisena tuleb rendise saajale üle anda muid liigitunnustega piiritletud esemeid, siis viivise nõudmine ei ole võimalik.

Elurendise saaja võib lepingu kui kestvuslepingu üles öelda ning kuna elurendiseleping on reeglina tähtajaline (sõlmitud rendise saaja eluajaks), siis tuleb üldjuhul kõne alla vaid erakorraline ülesütlemine. Elurendiselepingu võivad üles öelda mõlemad lepingupooled, aga kuna elurendiselepingu ülesütlemisega kaotaks rendise saaja midagi vastu saamata õiguse rendisele, tuleb erakorraline ülesütlemine kõne alla eelkõige elurendise andja poolt.¹⁵⁰

Kahekülgse rendiselepingu puhul, juhul, kui rendise saaja omapoolset vastusooritust ei täida, saab rendise andja keelduda oma kohustuse täitmisest, samuti nõuda kohustuse täitmist või kahju hüvitamist. Kui rendise saaja küll teeb omapoolse vastusoorituse, kuid see on aga puudulik, näiteks on üleantav asi puudustega, saab rendise andja alandada hinda ehk vähendada rendisemakseid, nõuda asja puuduste kõrvaldamist ning samuti oluliste puuduste korral lepingust taganeda. Kahekülgse elurendiselepingu korral on tavaliselt tegemist segalepinguga, kus elurendise andja põhikohustus vastab elurendiselepingu tunnustele, elurendise saaja põhikohustus aga mõne muu lepinguliigi tunnustele. Taoliste lepingute puhul tuleks lähtuda põhimõttest, et lepingupool saab kasutada selle lepinguliigi õiguskaitsevahendeid, millele omast kohustust rikutakse.¹⁵¹

Lepingu ülesütlemisel ja lepingust taganemisel on erinevad tagajärjed. Lepingust taganemise korral tekib mõlemal lepingupoolel õigus nõuda tema poolt lepingu alusel üleantu tagastamist täies ulatuses, lepingu ülesütlemine aga vabastab pooled lepinguliste kohustuste täitmisest üksnes tulevikku suunatult. Ülalpidamislepingu puhul võimaldab VÕS § 575 ülalpeetaval ülalpidamislepingust taganeda samadel alustel ja korras nagu kinkijal kinkelepingust. Muid õiguskaitsevahendite erisusi ülalpidamislepingu regulatsioon ette ei näe, seega saavad

¹⁴⁹ Kalamees, P. VÕS § 568/3.3.

¹⁵⁰ *Ibidem*, VÕS § 568/3.4.2.

¹⁵¹ *Ibidem*, VÕS § 568/3.3.

ülalpidamislepingu pooled kasutada võlaõigusseaduse üldosas sätestatud õiguskaitsevahendeid.¹⁵²

Ülalpeetav võib ülalpidamislepingust taganeda, kui ülalpidaja on oma käitumisega näidanud ülalpeetava või tema lähedase inimese vastu jämedat tänamatust. Ülalpidamislepingust võib taganeda ka siis, kui lepingu alusel esemete loovutamise või ülalpidaja kasutusse andmise tagajärjel ei ole ülalpeetav võimeline täitma oma muud seadusest tulenevat ülalpidamiskohustust. Taganemisõiguse välistamiseks võib ülalpidaja maksta ülalpidamiskohustuse täitmiseks vajaliku summa alates võõrandatud eseme üleandmisest kuni ülalpeetava surmani sarnaselt rendise tasumisele VÕS § 571 sätestatud korras.¹⁵³

Ülalpidamislepingule on iseloomulik, et ülalpeetava kohustused on sarnased kas võõrandamislepingutele omasele omandi üleandmise kohustusega või kasutuslepingutele iseloomulikule eseme kasutusse andmise kohustusega. Tüüpiliselt võib ülalpeetava kohustuse rikkumine seisneda puudustega eseme võõrandamises või kasutusse andmises ja seetõttu tuleks analoogia korras kohaldada kohustuse rikkumisele ja õiguskaitsevahendite kasutamisele täiendavaid asjakohaseid võõrandamis- või kasutuslepinguid reguleerivaid sätteid. Ülalpidamiskohustuse rikkumise korral on pooltel kasutada tavapäraseid õiguskaitsevahendid ehk ülalpeetav võib nõuda kohustuse täitmist, rahas makstava ülalpidamise korral nõuda viivist ja ülalpidamiskohustuse rikkumise tagajärjel tekkinud kahju hüvitamist.¹⁵⁴

Kui ülalpeetav küll annab eseme üle, kuid see on puudustega, saab ülalpidaja alandada hinda ehk vähendada maksete suurust, nõuda asja puuduste kõrvaldamist ning samuti oluliste puuduste korral lepingust taganeda. Asja puuduste, ülalpeetava vastutuse ja muude selliste asjaolude tuvastamisel peaks lähtuma müügilepingu vastavatest reeglitest, kuid VÕS-i § 575 kohaselt peaks justkui eeldama, et ülalpidamisleping on sarnane pigem kinkelepinguga, mistõttu võib tunduda õiglasem kohaldada ülalpidamislepingule müügilepingu regulatsiooni asemel kinkelepingust tuleneva kinkija vastutuse kohta sätestatud. Seega tuleb ülalpeetava vastutuse küsimuse hindamisel kindlasti kaaluda, mil määral on ülalpidamisleping kinke iseloomuga, ning sellest lähtuvalt otsustada, kas kohaldada vastutuse osas müügilepingu või kinkelepingu sätteid.

¹⁵² Kalamees jt (viide 101), lk 312.

¹⁵³ Kalamees, P. VÕS § 575/3.

¹⁵⁴ *Ibidem*, VÕS § 572/3.4.

Ülalpeetavale vajaliku ülalpidamise ja hoolduse tagamine on ülalpidaja kohustus ja selle rikkumine võib olla ülalpidamislepingu ülesütlemise aluseks. Kuna ülalpidamislepingust tulenevad kohustused mõlemale lepingupoolele, millest tulenevalt on ülalpidamisleping erinevalt kinkelepingust kahekülgne tasuline kestvusleping, tuleb kinkelepingust taganemise aluseid kohaldada kui ülalpidamislepingu ühepoolset lõpetamist võimaldavaid aluseid. Lõpetamise tagajärjed tuleb määrata ülalpidamislepingule kui kestvuslepingule omaselt lepingute ülesütlemist reguleerivate sätete järgi.¹⁵⁵

¹⁵⁵ Kalamees, P. VÕS § 575/3.

4. ÜLALPIDAMISLEPINGUTE VÕRDLEV ANALÜÜS TEISTE BALTI RIIKIDE REGULATSIOONIDEGA

4.1. Lahutatud abikaasa ülalpidamisleping

Balti riikidel ehk Eestil, Lätil ja Leedul on igaühel erinev emakeel, kuid neil on palju ühist poliitilises, majanduslikus ja õiguslikus arengus. Eesti eraõigusel on väga palju sarnasusi Saksa õigusega, Läti õigust on samuti paljuski mõjutanud nii Saksa õigus kui ka Vene õigus. Leedu õigus ulatub kaugele tagasi keskaega, olles kuni tänapäevani mõjutatud nii Saksa, Vene kui ka Prantsuse õiguse poolt.¹⁵⁶

Lätis reguleerib ülalpidamiskohustusi Läti tsiviilseadustik¹⁵⁷ (*Latvijas Republikas Civillikums*), kuid paljude ülalpidamiskohustusega seotud küsimuste üldine käsitlus põhineb kohtupraktikal. Kohtupraktikas võidakse ülalpidamiskohustusele viidata eri nimetuste kaudu (nt elatis (*uzturlīdzekļi*) või varasema elatustaseme tagamiseks makstav hüvitis (*līdzekļi iepriekšējā labklājības līmeņa nodrošināšanai*)).¹⁵⁸

Läti tsiviilseadustiku § 80 sätestab, et lahutatud abikaasa võib abielu lahutamisel või ka pärast lahutust nõuda teiselt lahutatud abikaasalt ülalpidamist proportsionaalselt tema varalise seisuga, et tagada varasem elatustase. Lahutatud abikaasale ei pea andma ülalpidamist teatud tingimustel, mis on välja toodud §-s 81 (nt abivajaduse puudumine, lahutatud abikaasa uuesti abiellumine jms). Läti tsiviilseadustik ei reguleeri lahutatud abikaasade vahelist ülalpidamislepingu sõlmimise võimalust ega selle kohustuslikku vormi, selleks, et tagada ülalpidamise saamine, tuleb pöörduda kohtu poole elatise väljamõistmiseks.

Leedu lahutatud abikaasa ülalpidamise regulatsioon on nii mõneski osas sarnane Eestile. Leedus sisalduvad kõik ülalpidamiskohustused Leedu tsiviilkoodeksis¹⁵⁹ (*Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas*) ning siia alla kuulub ka lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus. Ühepoolset kohustavat ülalpidamislepingut on võimalik sõlmida abikaasade vahel kas lahutuse puhuks või ka kooselu lõppemisel (ilma abielu lahutamiseta).

¹⁵⁶ Kerikmäe, T. jt. The Law of the Baltic States. Springer, 2017, lk v; 101; 151; 365.

¹⁵⁷ The Civil Law of the Republic of Latvia (*Latvijas Republikas Civillikums*). <https://likumi.lv/ta/en/en/id/225418-the-civil-law> (27.03.2022).

¹⁵⁸ European e-justice. Family maintenance. Latvia. https://e-justice.europa.eu/47/EN/family_maintenance?LATVIA&init=true&member=1 (15.04.2022)

¹⁵⁹ Civil Code of the Republic of Lithuania (*Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas*). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.245495> (26.03.2022).

Lahutusjärgset ülalpidamiskokkulepet võivad abikaasad sõlmida juba abieluvaralepinguga (artikkel 3.104), abielulahutamisel sõlmitava kokkuleppega (artikkel 3.53) või kui abikaasadel omavahelist kokkulepet ei ole, siis abikaasa, kes soovib ülalpidamist, võib abielulahutamisel kohtult paluda ülalpidamise määramist. Kui abikaasa, kes soovib teiselt abikaasalt lahutusjärgset ülalpidamist, seda kohtu kaudu abielulahutamisel ei nõua, siis tal hilisemalt enam ülalpidamise saamiseks nõudeõigust ei ole.¹⁶⁰

Leedu tsiviilkoodeksi artikli 3.72 punkti 1 kohaselt abielu lahutamisel määrab kohus vajadusel ülalpidamiskohustuse lahutatud abikaasale, kui abikaasad ei ole juba omavahel sõlminud lepingut, milles määratakse ära muuhulgas ülalpidamiskohustus abielu lahutamisel. Leedu tsiviilkoodeks eraldi lahutatud abikaasade ülalpidamislepingut ei reguleeri, kuid artikli 3.72 punkti 1 tõlgendades näeme, et selline võimalus on abikaasadele siiski antud. Sarnaselt Eesti regulatsiooniga võivad abikaasad selles kokku leppida siiski vaid abielu kestel, mitte lahutusjärgselt. Lahutusjärgselt määrab ülalpidamiskohustuse juba kohus. Artikli 3.78 kohaselt sarnaselt lahutusega võivad abikaasad sõlmida ka lepingu ülalpidamiskohustuse kindlaksmääramiseks kooselu lõppemise korral. Kohustuslikku vormi abikaasade ülalpidamislepingule nii kooselu lõppemise kui lahutuse puhuks Leedu tsiviilkoodeks ette ei näe.

4.2. Ülalpidamiskohustuse reguleerimine lepinguga mitteabielulises kooselus

Lätis ei ole mitteabieluline kooselu seaduse tasandil reguleeritud, sh puudub kooselu registreerimise võimalus nii eri soost paaridele kui samast soost paaridele. Läti õiguses tunnustatakse vaid ühte partnerlussuhet, milleks on abielu. Lätis on siiani oldud seisukohal, et praegune õiguslik raamistik on piisav, et kaitsta ka abielus mitte olevaid paare ning kooselu registreerimine ei ole vajalik. Küll aga vastastikust ülalpidamiskohustust mitteabielulistel paaridel ei ole, seega mitteabielus olevad isikud saavad ülalpidamiskohustuse osas lepingu sõlmida vaid Läti tsiviilseadustikus toodud sätete järgi kas üldise võlasuhte alusel või käesoleva magistritöö alapeatükis 4.3 kirjeldatud toetamislepingu näol.¹⁶¹

¹⁶⁰ Kudinaviciute-Michailoviene, I. Legal Regulation of Divorce in the Civil Code of Lithuania as Compared to the CEFL Principles. E. Örügu, J. Mair (eds). Juxtaposing Legal Systems and the Principles of European Family Law on Divorce and Maintenance. Intersentia, 2007, lk 175.

¹⁶¹ Lîbîņa-Egner, I. National Report: Latvia. Informal Relationships – LATVIA. Commission on European Family Law, January 2015, lk-d 1; 32. <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Latvia-IR.pdf> (22.04.2022).

Läti justiitsministeerium on koostanud tsiviilpartnerluse seaduseelnõu, mille eesmärk on tagada kõikidele peredele seaduslikud õigused, kuid nimetatud eelnõu ei ole veel parlamendi poolt heaks kiidetud. Eelnõu kohaselt on tsiviilpartnerlus defineeritud kui kahe täisealise füüsilise isiku vahel sõlmitud leping, sõltumata isikute soost. Lepinguga kehtestatakse või lõpetatakse inimeste varalised õigused ja kohustused ning lepingu sõlmimisega kohustuvad pooled üksteist ka vastastikku toetama ja ülal pidama.¹⁶² Ehk tsiviilpartnerluse seadus on sarnane Eesti kooseluseadusega. Eelnõu läbis parlamendis esimese lugemise 31.03.2022.a ning eelnõu poolt oli 42 parlamendiliiget, vastu 7 liiget ning erapooletuks jäi 2 liiget. Lätis peab seaduse vastuvõtmiseks nõutav minimaalne häältearv olema vähemalt pool parlamendiliikmetest (ehk 50) ning seadus loetakse vastuvõetuks, kui selle poolt hääletab enamus hääletanutest.¹⁶³

Leedus seevastu on lisaks abielule reguleeritud ka mitteabielulises kooselus elavate paaride õigused ja kohustused. Küll aga kehtib see vaid eri soost paaridele. Samasoolisi paare Leedu seadusjärgselt ei tunnusta. Mitteabielulises kooselus elavate paaride õigussuhted on sätestatud Leedu tsiviilseadustiku artiklites 3.229-3.235, kuid antud sätted reguleerivad ainult elukaaslaste varalisi suhteid. Kuigi Leedu tsiviilseadustik kehtib juba aastast 2001, puuduvad endiselt elukaaslaste vahelisi suhteid, sh ülalpidamiskohustusi reguleerivad normid. Selline õigusselguse puudumine mõjutab õigusvaidlusi ning kohtupraktikas tekivad erinevad lähenemisviisid. Eelnimetatud tsiviilseadustiku artikleid 3.229-3.235 ei ole kohtupraktikas kohaldatud, kuid neid ei ole ka tühistatud ja neile on vaid viidatud mõnede asjaolude selgitamise käigus.¹⁶⁴ Leedus, sarnaselt Lätile, saavad mitteabielus olevad isikud ülalpidamiskohustuse osas lepingu sõlmida vaid Leedu tsiviilseadustikus toodud sätete järgi kas üldise võlasuhte alusel või käesoleva magistritöö alapeatükis 4.3 kirjeldatud toetamislepingu näol.

Leedu justiitsministeerium koostas 2021. aastal tsiviilpartnerluse seaduseelnõu, mis oleks seadustanud nii erisooliste kui samasooliste tsiviilpartnerluse. Eelnõus oli tsiviilpartnerlus määratletud kui kahe inimese kooselu, mis on registreeritud vastavate õigusaktidega kehtestatud protseduuridele ning mille eesmärk on luua, arendada ja kaitsta partnerite suhet.¹⁶⁵ Leedu parlament aga nimetatud seadust vastu ei võtnud, eelnõu poolt hääletas 63 ja vastu 58

¹⁶² Eesti Rahvusringhääling. Lätis valmis tsiviilpartnerluse eelnõu. 03.02.2022. <https://www.err.ee/1608488591/latis-valmis-tsviilpartnerluse-eelnou> (22.04.2022).

¹⁶³ The Baltic Times. Bill on civil union passes first reading in Saeima. 31.03.2022. https://www.baltictimes.com/bill_on_civil_union_passes_first_reading_in_saeima/ (22.04.2022).

¹⁶⁴ Michailoviene, I. National Report: Lithuania. Informal Relationships – LITHUANIA. Commission on European Family Law, April 2015, lk 2. <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Lithuania-IR.pdf> (22.04.2022).

¹⁶⁵ Postimees. Maailm. Leedu seim registreeris samasooliste tsiviilpartnerluse eelnõu. 21.05.2021. <https://maailm.postimees.ee/7253551/leedu-seim-registreeris-samasooliste-tsviilpartnerluse-eelnou> (22.04.2022).

seadusandjat, seitse jäid erapooletuks. Eelnõu vastuvõtmiseks oli vaja 65 häält.¹⁶⁶ Kui nimetatud seadus oleks vastu võetud, oleks see jõustunud käesoleva aasta 1. jaanuaril.

Lisaks Lätile ja Leedule on Euroopas veel 4 riiki, mis ei tunnusta mitteabiellulisi kooselusi, sh nii eri soost kui samast soost isikute vahel ning nendeks riikideks on Bulgaaria, Poola, Rumeenia ja Slovakkia.¹⁶⁷

4.3. Võlaõiguslikud toetamislepingud

Lätis ei ole eraldi elurendiselepingu ja ülalpidamislepingu regulatsiooni, nimetatud lepingute regulatsioon on Läti õiguses omavahel põimitud ja ühtse nimetuse all, milleks on ülalpidamisleping. Läti tsiviilseaduse §-st 2096 tulenevalt ülalpidamislepinguga kohustub üks isik (ülalpeetav) andma teisele isikule rahalise või mitterahalise soodustuse, mille eest teine pool kohustub ülalpeetavale maksma elatist kuni ülalpeetava eluea lõpuni kui lepingus ei ole kokku lepitud muus tähtajas.

Ülalpidamislepingu võib sõlmida ka kolmanda isiku kasuks, kuid nimetatud kolmas isik peab ülalpidamislepinguga liituma selleks, et ülalpidajalt otse elatist välja nõuda. Ülalpidamiskohustus hõlmab, kui ei ole kokku lepitud teisiti, toitu, eluaset, riietust ja hooldamist, aga kui ülalpeetav on alaealine, siis ka kasvatust ning kohustusliku hariduse võimaldamist. Kui elatise suurus ei ole eraldi kokku lepitud, määrab selle kohus, võttes arvesse ülalpeetava eluolusid ning ülalpidaja poolt ülalpidamislepingu alusel saadud rahalist hüve.

Kui ülalpidajale antakse ülalpidamislepinguga üle kinnisasi, siis seatakse nimetatud kinnisasjale ülalpeetava kasuks hüpoteek elatise väärtuse ulatuses. Nimetatud elatise väärtus arvutatakse ühe aasta maksete summana koos seadusjärgsete intressidega. Sarnaselt Eesti elurendiselepingu sätetega, makstakse ülalpidamislepingu järgset rahalist elatist kolm kuud ette, kui ei ole lepinguga teisiti kokku lepitud. Kui aga elatist tasutakse mitterahaliselt, siis tuleb nimetatud kohustus täita kuus kuud ette. Saadud summat ei pea tagastama, kui elatise saaja sureb enne järgmise tähtaja saabumist.

¹⁶⁶ Eesti Rahvusringhääling. Leedu parlament hääletas maha sooneutraalse partnerluse eelnõu. 25.05.2021. <https://www.err.ee/1608224131/leedu-parlament-haaletas-maha-sooneutraalse-partnerluse-eelnou> (22.04.2022).

¹⁶⁷ European Union. Your Europe. Civil unions and registered partnerships. https://europa.eu/youreurope/citizens/family/couple/registered-partners/index_en.htm (22.04.2022).

Mõlemad lepingupooled võivad lepingust ühepoolselt taganeda mõjuval põhjusel. Kui ülalpidaja rikub ülalpidamislepingust tulenevaid temapoolseid kohustusi, võib ülalpeetav või tema õigusjärglane nõuda tagasi omalt poolt üle antud rahalise hüve ning saadud elatise väärtust ta tagastama ei pea. Muudel lepingu lõpetamise juhtudel tagastab ülalpidaja saadud rahalise kasu ülalpeetavale või tema õigusjärglasele ning nõuab tagasi kõik, mis ta on ülalpeetavale üle andnud.

Nagu Eestiski, lõpeb Läti tsiviilseadustikus reguleeritud ülalpidamisleping automaatselt ülalpeetava surmaga, kuid ei lõpe ülalpidaja surma korral, vaid läheb üle ülalpidaja pärijatele. Läti tsiviilseadustik ei sea ülalpidamislepingule kohustuslikku vormi.

Ka Leedus pole eraldi elurendiselepingu ja ülalpidamislepingu regulatsiooni, vaid toetamislepingud on koondatud kõik ühtse pealkirja alla – rendiseleping. Rendiselepinguid reguleerib Leedu tsiviilseadustiku 26. peatükk. Leedu tsiviilkoodeksi artikkel 6.439 sätestab rendiselepingu mõiste, mille kohaselt kohustub rendise andja kas tasuta või vastutasuks talle antud kapitali eest andma rendise saajale kindlaksmääratud summas rahalisi makseid või andma rendise saajale ülalpidamist muul viisil. Rendise maksmise kohustuse võib kehtestada mitte ainult lepinguga, vaid ka seaduse, kohtuotsuse või testamendiga.

Rendiselepingu alusel võib rendise saaja võtta endale kohustuse anda rendise maksja omandisse vallas- või kinnisasi või rahasumma. Kui rendiselepinguga on ette nähtud, et kinnisasi antakse üle tasu eest, loetakse selline leping ostu-müügilepinguks ja sellele kohaldatakse vastavaid müügilepingut reguleerivaid sätteid. Kui üleantavaks esemeks on rahasumma, võib selle tasuda kas ühekordse maksena või perioodiliste osamaksetega. Täiendavalt seab Leedu õigus maksimaalse rendiselepingu tähtaja, milleks on sada aastat. Eestis seda reguleeritud ei ole.

Eestis on võimalik elurendiselepingu täitmise ehk rendise maksmise tagamiseks võimalik seada rendise andja kinnisvarale reaalkoormatis. Ka Leedu tsiviilkoodeks sätestab sarnase võimaluse artiklis 6.444, et kinnisasja on võimalik koormata rendiõigusega, kuid nimetatud kinnisasi peab olema võõrandatud rendise maksjale rendimaksete tasumise tingimusel. Selline käsitlus on pigem sarnane ülalpool mainitud laenule kinnisvara tagatisel (*loan ERS*). Lisaks tekib artikli 6.445 alusel rendise saajal rendiseõigusega koormatud kinnisasja võõrandamisel kolmandale isikule nimetatud kinnisasjale pandiõigus (sundhüpoteek).

Kui aga rendiselepingu alusel ei anta rendise maksjale üle mitte kinnisasi, vaid vallasasi või rahasumma, siis rendise maksja on kohustatud andma oma kohustuse täitmiseks rendise saajale tagatise. Juhul kui rendise maksja ei täida eelnimetatud artiklites sätestatud kohustusi, sh rendisemaksete tasumise tagamiseks üleantud vara on kaotsi läinud või selle seisukord on oluliselt halvenenud, on rendise saajal õigus leping lõpetada ja nõuda kahju hüvitamist. Sarnaselt Eesti õigusele võib rendise saaja nõuda viivist rendise maksjalt rendisemaksetega viivitamise korral.

Leedu tsiviilkoodeks on loonud ka võimaluse kohustatud isiku rendise maksmise kohustuse üleandmiseks. Artikli 6.448 kohaselt võib rendise maksja oma rendise maksmise kohustuse üle anda vastavale kindlustusseltsile, kellel on õigus tegeleda sellist tüüpi lepingutega. Rendise maksja peab maksma sellisel juhul kindlustusseltsile rendilepingust tuleneva rendisumma koguväärtuse. Rendisemaksja kohustuse üleandmiseks ei ole vajalik rendise saaja nõusolekut, kuid rendise saaja võib nõuda rendisemaksete tasumise kohustuse üleandmist teisele rendise saaja poolt valitud kindlustusseltsile.

Leedu õigus eristab kolme erinevat rendiselepingu vormi: 1) rendiseleping, mis on sõlmitud tähtajatult (*rent in perpetuity* või *permanent rent*, edaspidi käesolevas peatükis nimetatud „tähtajatu rendiseleping“); 2) rendiseleping, mis on sõlmitud rendise saaja eluajaks ning rendise saajal on vastusoorituse kohustus vallasvara üleandmise näol (*rent for life*, edaspidi käesolevas peatükis nimetatud „eluaegne rendiseleping“); 3) rendiseleping, mis on sõlmitud rendise saaja eluajaks ning rendise saaja on vastusoorituse kohustus kinnisvara üleandmise näol (*life annuity*). Kuna rendise saaja eluajaks määratud rendist (*life annuity*) võib käsitleda ka eluaegse ülalpidamiskohustusega, siis magistritöö autor viitab antud rendiselepingu variatsioonile edaspidi käesolevas peatükis kui „ülalpidamislepingule“.

Tähtajatu rendiselepingu puhul võivad rendise saajateks olla ainult füüsilised isikud või eestkoste- ja hooldustegevusega tegelevad mittetulundusühingud, kui see ei ole vastuolus seadusega ja nende tegevusdokumentidega. Tähtajatut rendist makstakse rahas ning rahasumma määratakse kindlaks rendiselepingus, kuid lepingupooled võivad ka kokku leppida, et rendise maksmine toimub hoopis asjade võõrandamise, mõne töö tegemise või teenuse osutamise eest, mille väärtus vastab rendise rahalisele summale. Rendist makstakse iga kuu lõpus, kui just lepingus ei ole teisiti kokku lepitud. Eestis seevastu aga peab rendist maksma kolm kuud ette, kuid tegemist on dispositiivse sättega ehk pooled võivad kokku leppida ka teisiti.

Leedu tsiviilkoodeks sätestab ka õiguse rendise maksmise kohustuse väljaostmiseks. Tähtajatu rendiselepingu puhul võib rendise maksja keelduda edaspidistest perioodilistest rendisemaksetest, kui ta ostab rendise maksmise kohustuse välja. Nimetatud väljaostuhind peab sisalduma rendiselepingus. Kokkulepe, millega välistatakse rendise maksja kohustuse väljaostuõigus, on tühine. Küll aga võib rendiselepinguga ette näha, et nimetatud ostuõigust ei tohi realiseerida rendise saaja eluajal ega muul ajavahemikul, mis ei ületa kolmekümmend aastat rendiselepingu sõlmimisest alates.

Elurendise tasumise kohustuse rikkumise korral on rendise saajal õigus nõuda rendise maksmise kohustuse väljaostmist rendise maksja poolt sarnaselt tähtajatu rendiselepingu sättega või lepingu lõpetamist ja kahju hüvitamist. Kui rendise saaja poolt üleantud vara on võõrandatud rendise maksjale tasuta ja rendise maksja on rendiselepingut oluliselt rikkunud, on rendise saajal õigus nõuda vara tagastamist. Sellisel juhul tasaarvestatakse üleantud vara väärtuse rendise kohustuse väljaostuhinnaga. Elurendise tasumisel võõrandatud vara juhusliku hävimise või kahjustumise korral ei vabane rendise maksja rendise tasumise kohustusest lepingus sätestatud tingimustel.

Eluaegse rendiselepinguga kohustub rendise saaja tegema vastusoorituse vallasvara üleandmise teel. Eluaegses rendiselepingus võib rendise saajaks olla vaid füüsiline isik ning rendise saajaid võib olla ka mitu. Sellisel juhul on rendise saajate osalusosa võrdne, kui lepingus ei ole teisiti kokku lepitud. Rendise maksmise kohustus lõpeb viimase rendise saaja surmaga. Elurendist makstakse samuti perioodiliselt makstava rahasummana rendise saaja eluea jooksul. Juhul, kui lepingus ei ole tasumise perioode märgitud, tuleb rendis tasuda iga kuu järgmise kuu esimeseks kuupäevaks.

Ülalpidamislepinguga kohustub ülalpeetav (füüsiline isik) andma ülalpidaja omandisse temale kuuluva elumaja, korteri maatüki või muu kinnisvara ning ülalpidaja või tema poolt määratud isikud kohustuvat ülalpeetavat tema elu lõpuni ülal pidama. Leedus ülalpidaja kohustus ülalpeetavat ülal pidada hõlmab ka eluruumi, riiete ja toitlustamise tagamist ning kui ülalpeetava tervislik seisund seda nõuab, siis ka ülalpeetava eest hoolitsemist. Nimetatud ülalpidamisleping on oma olemuselt sarnane Eesti võlaõigusseaduses sätestatud ülalpidamislepingule, VÕS § 574 sätestab sarnased ülalpidaja kohustused.

Küll aga ei sätesta VÕS miinimumsumma suurust, mida peab ülalpidamise korral ülalpeetavale tagama, vaid Eestis kehtib mõistlikkuse põhimõte. Leedus seevastu aga ühes kuus makstava

elalise suurus ei või olla väiksem kui ühe kuupalga alammäär. Leedu tsiviilkoodeksi artiklist 6.463 tulenevalt võib ülalpidaja talle ülalpidamislepinguga üle antud kinnisvara võõrandada, pantida või muul viisil koormata ainult ülalpeetava eelneval notariaalselt kinnitatud nõusolekul. Eestis sellekohast nõuet ei ole. Eestis on tavapärane, et ülalpeetava õiguste tagamiseks seatakse kinnisvarale (elamule või korterile) isiklik kasutusõigus ülalpeetava kasuks, kuid see ei välista ülalpidaja kui kinnisasja omaniku õigust vara käsutada.

Eestis eeldatakse, et elurendise maksmine on tasuta, kuid Leedu elurendiselepingu tingimuseks on üldjuhul rendise saaja vastusooritus, ainult tähtajatu rendiselepingu võib Leedus sõlmida ka ilma vastusoorituseta. Lisaks on Leedu tsiviilkoodeksisse sisse toodud rendise maksmise kohustuse väljaostuõigus, mida Eesti võlaõigusseadus ei reguleeri. Ka vorminõude osas on kahe riigi vahel erisused, Leedus peavad olema kõik toetamislepingud notariaalselt tõestatud, kuid Eestis piisab elurendiselepingu sõlmimiseks kirjalikust vormist. Lisaks ei sisalda Eesti võlaõigusseaduses toodud toetamislepingute sätted õiguskaitsevahendite kohta erisätteid, kuid Leedu tsiviilseadustikus on rendise saaja õiguste kaitseks välja toodud erinevaid õiguskaitsevahendeid ja tagatiseid.

Kokkuvõtteks, Eesti ja Leedu toetamislepingud ja nende põhimõtted on üsna sarnased, kuid selle erisusega, et Leedu tsiviilkoodeksis reguleeritud sätted on palju konkreetsemad ja põhjalikumad. Peamine erinevus Eesti ja Leedu regulatsioonides on sellised, et Eestis on toetamislepingud seotud rendise saaja või ülalpeetava elueaga, kuid Leedus on eraldi seadusesse sisse toodud tähtajatu rendis, mis läheb üle rendise saaja pärijatele.

Kui võrrelda Läti ja Leedu perekonnaõiguslikke ülalpidamiskohustusi ja -lepinguid eelpool toodud toetamislepingutega, siis sarnaselt Eesti õigusele on perekondlikud kohustused vaid ühepoolsed kohustused ning elurendise- ja ülalpidamislepingute näol on tegemist lepingutega, mis sisaldavad vastastikusi kohustusi.

Magistritöö autor on arvamisel, et senisel kujul on elurendise regulatsioon Eesti võlaõigusseaduses aegunud. Antud väidet toetab ka asjaolu, et Eestis puudub elurendiselepinguga seonduvalt täielikult kohtupraktika, mis omakorda annab alust arvata, et nimetatud lepinguid sõlmitakse Eestis väga vähe või üldse mitte. Autor soovitaks siinkohal muudatuse aluseks võtta Läti tsiviilseadustiku, kus on elurendisele ja ülalpidamislepingule sarnased regulatsioonid on omavahel põimitud ning ühise nimetuse – ülalpidamisleping – all. Nii elurendiselepingu kui ülalpidamislepingu puhul tehakse perioodilisi makseid ülalpeetava

(rendise saaja) eluea lõpuni, kuid siiani puudus elurendise puhul vastusoorituse kohustus. Autori arvates tänapäeva praktikas ei sõlmi isikud üldjuhul ühepoolselt kohustuvaid kestvuslepinguid vastutatu saamata, kui just tegemist ei ole perekonnaseadusest tuleneva ülalpidamiskohustusega.

KOKKUVÕTE

Ülalpidamiskohustuse üldine põhimõte on, et iga isik on kohustatud end ise ülal pidama. Elus on aga paratamatult hetki, kus inimene ei suuda iseenda toimetulekut kindlustada, kuid inimväärikuse põhimõttest on oluline, et inimese esmavajadused ehk vajadused toidule, riieale, hügieenile, tervishoiule, transpordile, eluasemele saaksid täidetud. Kui inimene ise ei suuda ennast üleval pidada, on tal põhiseadusest tulenev õigus abile ja toetusele.

Eesti põhiseadusest tulenevalt on perekond kohustatud hoolitsema oma abivajavate liikmete eest ning perekonna kohustust täiendab riigi kohustus aidata oma kodanikke vanaduse, töövõimetuse, toitjakaotuse ja puuduse korral. Perekonna mõistet ükski seadus ega Riigikohus ei sätesta, kuid perekonnaelu tähendust aitab tõlgendada Euroopa Inimõiguste Kohus, öeldes, et perekond hõlmab nii abielul põhinevaid suhteid kui ka teisi faktilisi perekondlikke sidemeid, kus osapooled elavad koos abieluväliselt või on demonstreerinud, et suhe on püsiv.

Tänapäeval on lisaks abielule levinud ka muud kooseluvormid, näiteks vabaabielu või samasooliste partnerlussuhe. Asjaolu, et erinevaid kooselu vorme ei reguleerita perekonnaseaduses, ei tähenda aga seda, et Eesti õiguses puuduks regulatsioon vabaabielu ja samasooliste partnerite vaheliste õigussuhete määratlemiseks ning inimeste õigused ja huvid jääksid kaitseta.

Põhjused, miks inimesed vajavad ülalpidamist, võivad olla erinevad. Selleks võib olla näiteks vanadus, töövõimetus, puue, tervis või toitjakaotus. Abivajavad isikud saavad eelkõige oma perekonnalt või riigilt abi seadusest tulenevalt ilma lepingut sõlmimata. Kui aga ülalpeetav ja ülalpidaja soovivad omavahel kokku leppida täpsetes ülalpidamistingimustes, sh ülalpidamise suuruses ja andmise viisis, on võimalik sõlmida ka omavaheline ülalpidamisleping. Lepinguvabaduse põhimõttest tulenevalt võivad ülalpidamiskohustust sisaldava lepingu sõlmida kõik isikud, sõltumata perekondlikust sidemest või abivajadusest. Küll aga vastavalt lepingupoolte omavahelisele sidemele või lepingus sisalduvatele tingimustele tuginedes võidakse kohaldada erinevaid ülalpidamislepingute sätteid.

Ülalpidamislepingute regulatsioon on sätestatud nii perekonnaseaduses (lahutatud abikaasa ülalpidamisleping), kooseluseaduses (registreeritud partnerite vahelised kokkulepped

ülalpidamiskohustuse teostamise osas) kui võlaõigusseaduses (üldised võlasuhte alused ning võlaõigusseaduse eriosa 5. osas sätestatud toetamislepingud).

Magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada, kes saab millistel tingimustel ülalpidamislepingut sõlmida ning analüüsida, kas kehtiv regulatsioon lepingupoolte huvides piisav või vajab täiustamist. Eesmärgist tulenevalt analüüsis autor, kuidas ülalpidamislepingute põhimõtted on Eestis reguleeritud, millal on ülalpidamisleping sõlmitud perekonnaseaduse, kooseluseaduse alusel või võlaõigusseaduse alusel, samuti, kuidas on võimalik ülalpidamiskohustuse osas kokku leppida mitteabielulise kooselu puhul.

Autor võrdles Eesti seadusandlust teiste Balti riikide ehk Läti ja Leedu tsiviilseadustikega erinevate õiguskordade sarnasuste ja erinevuste leidmiseks, et vajadusel teha ettepanekuid Eestis kehtiva regulatsiooni muutmiseks. Magistritöö lähtus hüpoteesist, et Eestis kehtiv ülalpidamislepingute regulatsioon on ajakohane ja piisav, et tagada õigustatud isikute maksimaalne õiguskaitse.

Lahutatud abikaasa ülalpidamisleping, kooseluleping ning võlaõigusseaduses reguleeritud ülalpidamisleping peab olema notariaalselt tõestatud, elurendiselepingu sõlmimiseks piisab kirjalikust vormist. Magistritöö autor lisaks seadusesse kohustusliku notariaalse tõestamise vorminõude ka elurendiselepingule. Nimelt elurendiselepinguga võetakse eelduslikult ühepoolne perioodilise rahasumma tasumise kohustus kuni ülalpeetava eluaja lõpuni, mis on umbmäärase tähtajaga kestvusvõlasuhe ning selleks, et kohustatud pool oleks teadlik kõikidest õiguslikest tagajärgedest, mis toob endaga kaasa sellise kohustuse võtmine, oleks mõistlik, et erapooletu asjatundja ehk notar lepingu sõlmimisel teda selles osas nõustaks.

Erinevatest ülalpidamislepingu liikidest käsitles magistritöö esmalt lahutatud abikaasa ülalpidamislepingut. Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus on seadusest tulenev kohustus, kuid perekonnaseadus on ette näinud võimaluse sõlmida abikaasadel ka notariaalselt tõestatud leping lahutusjärgse ülalpidamiskohustuse kindlaksmääramiseks. Magistritöö autori arvates vajaks lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse regulatsioon perekonnaseaduses täiendust.

Nimelt ei reguleeri perekonnaseadus eraldi, kas lahutatud abikaasade ülalpidamisleping peab olema sõlmitud juba abielu kestel või võivad endised abikaasad sõlmida selle ka lahutusjärgselt. PKS §-i 78 grammatiliselt tõlgendades tuleks selline leping sõlmida vaid abielu kestel. Autori arvates on antud piirang ebamõistlik kuna on võimalik, et endised abikaasad sooviksid just

lahutusjärgselt omavahel rahumeelselt ülalpidamiskohustuse tingimused kindlaks määrata. Autor soovitaks siinkohal perekonnaseaduses toodud sõnastust muuta, integreerides seadusesse ka CEFL normi 2:10, mis sätestab lahutatud abikaasade õiguse sõlmida ülalpidamisleping ka lahutusjärgselt.

Lisaks soovitaks magistritöö autor selguse huvides perekonnaseadusesse täiendavalt sisse viia seadusejärgse lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustuse lõppemise alusena kooselulepingu sõlmimise, juhul kui kooseluseaduse rakendusaktid on vastu võetud. Kooselulepingust tulenevalt tekib ülalpidamiskohustus registreeritud elukaaslasel ning lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus langeb sellisel juhul ära. Kuigi seadus seda otseselt ei määratle, siis on tuletatav, et registreeritud elukaaslasel on kohustus anda ülalpidamist enne lahutatud abikaasat.

Soovituslik oleks Eesti seadusandlusesse sisse viia ka Saksa õiguse põhimõte, kus seadusjärgset ülalpidamist peaks olema õigustatud saama ka lahutatud abikaasa, kes abielu ootuses või abielu kestel on katkestanud õpingud või pole neid alustanud või kes on loobunud enda tööst laste kasvatamise nimel ning mistõttu võib ta vajaliku hariduse või oskuse puudumise tõttu sattuda majanduslikult raskesse olukorda.

Mitteabielulist registreeritud kooselu reguleerib Eestis kooseluseadus. Kooselulepingu sõlmimisega on sarnaselt abielule registreeritud elukaaslastel kohustus üksteist üleval pidada. Ehk ühest küljest võib kooselulepingut pidada ka ülalpidamislepinguks. Lisaks võivad kooselulepingus registreeritud elukaaslased kokku leppida ka ülalpidamiskohustuses peale kooselulepingu lõpetamist sarnasel lahutatud abikaasa ülalpidamislepingule. Erinevalt lahutatud abikaasa ülalpidamisest, võib kooselulepinguga kokku leppida ka registreeritud elukaaslase ülalpidamiskohustuse välistamises.

Ülalpidamiskohustused on sätestatud ka võlaõigusseaduses. Võlaõigusseadus reguleerib selliseid toetamislepinguid nagu elurendiseleping ja ülalpidamisleping. Nimetatud lepingud on ei eelda osapoolte perekondlikke sidet, samuti ei ole lepingu alusel sõlmitava ülalpidamiskohustuse eelduseks tingimata abivajadus. Elurendiseleping sõlmitakse eelduslikult tasuta ehk tegemist on ühekülgselt kohustuva lepinguga, kuid ülalpidamislepingu näol on tegemist vastastikuseid kohustusi sisaldava lepinguga. Elurendiseleping võib küll sisaldada ka vastusooritust, kuid selle tulemuseks on reeglina segatüübiline kahekülgselt kohustav leping, millel on nii elurendiselepingu kui mõne muu lepinguliigi tunnused.

Kui perekonnaseadusest tuleneva ülalpidamiskohustuse osas ehk lahutatud abikaasa ülalpidamisleping sõlmitakse selliselt, et ülalpeetav peab ülalpidamise saamiseks tegema mingi vastusoorituse, nt muu vara üleandmise näol, siis magistritöö autor on arvamusel, et sellisel juhul ei ole enam tegemist perekonnaseadusest tuleneva ülalpidamiskohustusega, vaid kohaldub hoopiski võlaõigusseaduses sätestatud ülalpidamislepingu regulatsioon või olenevalt isikute vahel sõlmitud kokkuleppe tingimustest muu võlaõigusseaduse alusel tekkiv võlasuhe.

Tihti peale võivad lepingud olla nn segatüüpi lepingud, millel on mitme erineva lepinguliigi tunnused. Õigussuhet ei ole võimalik tuvastada vaid lepingu pealkirja või selles kasutatavate terminite järgi, vaid selleks, et välja selgitada lepinguliik, vaja lepingut tõlgendada. Eelkõige lähtutakse lepingupoole tahtest või sellest, nagu lepingupooltega sarnane mõistlik isik seda samadel asjaoludel pidi mõistma.

Käesolevas magistritöös võrdles autor Eesti ülalpidamiskohustusi sisaldavaid lepinguid ka Läti ja Leedu regulatsioonidega, et leida võimalikke erinevusi, mis aitaksid Eesti regulatsiooni vajadusel paremaks muuta. Nii Lätis kui Leedus on üldised põhimõtted ülalpidamiskohustuste osas väga sarnased (v.a registreeritud mitteabielulise kooselu puhul), kuid igas regulatsioonis on siiski mõned erisused.

Läti tsiviilseadustik ei reguleeri lahutatud abikaasade vahelist ülalpidamislepingu sõlmimise võimalust ja selleks, et tagada ülalpidamise saamine, tuleb pöörduda kohtu poole. Lätis võib sarnaselt Eestile abielu lahutada nii kohtus kui notari juures ning magistritöö autori arvates on Eesti regulatsioon lahutatud abikaasa ülalpidamislepingu osas paremini reguleeritud kuna abielulahutamisel notari juures on koheselt võimalik sõlmida ka ülalpidamisleping, kohtu poole pöördumise vajadus puudub (kui abikaasadel on saavutanud selles osas omavahelise kompromissi). Leedus seevastu on aga lahutatud abikaasa ülalpidamislepingu sõlmimise võimalus loodud, kuid sellele ei ole ette nähtud kohustuslikku vormi. Leedus toimub abielu lahutamine vaid kohtu kaudu.

Lätis ja Leedus ei ole eraldi reguleeritud mitteabielulises kooselus elavate isikute omavahelisi ülalpidamiskohustus nagu on Eesti kooseluseaduses. Selles küsimuses on Eesti astunud sammukese teistest Balti riikidest ettepoole.

Toetamislepingute osas on kõigis kolmes Balti riigis erinev regulatsioon. Eestis on kaks toetamislepingut: elurendiseleping ja ülalpidamisleping, Lätis on üks toetamisleping:

üalpidamisleping ning Leedus on ka üks toetamisleping: elurendiseleping, kuid sellel on kolm erinevat variatsiooni. Käesolevas magistritöös püstitati ka küsimus, kas Eesti võlaõigusseaduses sätestatud elurendiseleping sellisel kujul on ajakohane või vajab kaasajastamist.

Nii Lätis kui Leedus on toetamislepingu eelduseks siiski enamjaolt üalpeetava (rendise saaja) vastusooritus. Eestis eeldatakse, et elurendise maksmine on tasuta, ilma vastusoorituseta, kuigi vastusooritus ei ole keelatud. Agraarühiskonnas oli elurendise eesmärgiks oma talu või ettevõtte järeltulijatele loovutanud vanemate üalpidamine kuni nende elu lõpuni. Ka siit saame tuletada vastusoorituse – anti üle talu, vastu saadi üalpidamisõigus. Magistritöö autor ei nõustu, et elurendiseleping peaks olema sõlmitud eelduslikult tasuta, ka elurendise regulatsiooni loomise aluseks olev BGB ei eelda tasuta rendist.

Magistritöö autor on arvamisel, et senisel kujul on elurendise regulatsioon Eesti võlaõigusseaduses aegunud. Antud väidet toetab ka asjaolu, et Eestis puudub elurendiselepinguga seonduvalt täielikult kohtupraktika, mis omakorda annab alust arvata, et nimetatud lepinguid sõlmitakse Eestis väga vähe või üldse mitte. Autor soovitaks siinkohal muudatuse aluseks võtta Läti tsiviilseadustiku, kus on elurendisele ja üalpidamislepingule sarnased regulatsioonid on omavahel põimitud ning ühise nimetuse – üalpidamisleping – all, millele on ette nähtud notariaalse tõestuse vorm.

MAINTENANCE AGREEMENT

Summary

Pursuant to the main principle of the obligation to provide maintenance, each person is obliged to provide for their own maintenance. However, there are inevitably moments in life when a person cannot provide for themselves, and in that case, they have a constitutional right to receive help and support. According to the Constitution of the Republic of Estonia, the family has a duty to care for its members in need and Estonian citizens have the right to assistance from the state in the case of old age, incapacity for work, loss of a provider or need. The reasons for requiring maintenance may vary. Such reasons may include old age, incapacity for work, disability, health, or loss of a provider. People who need help receive it predominantly from their family or the state pursuant to law without entering into any contract. If, on the other hand, the dependant and the maintenance provider wish to agree on detailed terms and conditions of maintenance, it is also possible for them to enter into a maintenance contract.

In this Master's thesis, the author analyses the regulation of the principles governing maintenance contracts and discusses the instances of entry into a maintenance contract on the basis of the Family Law Act, the Registered Partnership Act or the Law of Obligations Act; the author also discusses the possibilities of agreeing on the obligation to provide maintenance in the case of non-marital cohabitation. This Master's thesis draws from the premise that the current Estonian legislation on maintenance contracts is up-to-date and sufficient for ensuring the maximum legal protection of entitled persons. The purpose of this Master's thesis is to determine, using the analytical and comparative method, who is able to enter into a maintenance contract under what terms and conditions, and if the current legislation is sufficiently in the interests of both parties or requires improvement. The author compares the Estonian legislation with the Civil Codes of the other Baltic States, i.e., Latvia and Lithuania, to detect similarities and dissimilarities between the legal orders in order to make suggestions for amending the current legislation in Estonia, if necessary.

The topics concerning the maintenance contract are divided into four chapters of this Master's thesis. The first chapter of the Master's thesis describes the nature of the obligation to provide maintenance, i.e. its legal basis and general principles, and discusses the bases for obligation, i.e. entry into a contract. The obligation to provide maintenance may be either statutory or contractual. Statutory obligation to provide maintenance is mostly stipulated in the Constitution

and the Family Law Act, while contractual obligation to provide maintenance may arise from contracts regulated either by the Family Law Act, the Registered Partnership Act or the Law of Obligations Act. According to the principle of statutory obligation to provide maintenance, the family is obliged to help a person if they are not able to provide for themselves and need help. If the family is not able to provide maintenance or if there are no family members, the law stipulates that the local authority must act as the maintenance provider. The persons need not enter into a separate contract for performing the statutory obligation to provide maintenance; however, should they wish to agree on more detailed terms and conditions for maintenance, they may enter into such contract. Persons who have no statutory right to receive maintenance may still enter into a maintenance contract on other bases under the law of obligations.

As a rule, maintenance contracts are long-term contracts for the purpose of performance of a continuing obligation or recurring obligations. Contracts regarding the obligation to provide maintenance may provide for either unilateral or reciprocal obligations; for example, a contract concerning provision of maintenance to a divorced spouse provided for in the Family Law Act and a life annuity contract presumably contain unilateral obligations, whereas a maintenance contract provided for in the Law of Obligations Act contains reciprocal obligations, i.e., both parties assume obligations under the contract.

A maintenance contract regarding a divorced spouse, a registered partnership contract and a maintenance contract provided for in the Law of Obligations Act must be entered into in a notarially authenticated form, whereas a life annuity contract only needs to be in written form. The author of the Master's thesis suggests that the law require the notarially authenticated form for life annuity contracts as well. In the case of a life annuity contract, it is presumed that one party unilaterally assumes the obligation to make periodic payments until the dependant dies; this is a long-term obligation with an indefinite term and if the obligated party is to be aware of all legal consequences of assuming such an obligation, it would be reasonable for an impartial expert, i.e., a notary to assist them in that regard.

The second chapter of the Master's thesis provides an overview of contracts that give rise to obligations to provide maintenance; first, the author analyses the maintenance contract regarding a divorced spouse and the obligation to provide maintenance arising from the registered partnership contract, and subsequently, the author provides an overview of other contractual possibilities in the framework of the obligation to provide maintenance, i.e. life annuity contracts and maintenance contracts provided for in the Law of Obligations Act.

Provision of maintenance to a divorced spouse is an economic outcome of a divorce and the main purpose of the right to receive maintenance is to ensure that the spouse who had previously depended on their spouse would receive economic support and subsistence after the divorce as well. The obligation to provide maintenance to a divorced spouse is a statutory obligation but the Family Law Act has also provided for an opportunity for spouses to enter into a notarially authenticated contract to agree on the obligation to provide maintenance after divorce. An agreement between divorced spouses regarding the performance of the obligation to provide maintenance ensures a better protection of the interests of both parties and helps to avoid potential future disputes.

The author of the Master's thesis is of the opinion that the stipulations in the Family Law Act regarding the obligation to provide maintenance to a divorced spouse require improvement. As it is, the Family Law Act does not specifically state if the maintenance contract regarding a divorced spouse must be entered into during the marriage or may also be entered into after the divorce. Pursuant to the literal interpretation of the Family Law Act, such a contract may only be entered into only during marriage. The author finds that this limitation is unreasonable since it is possible that former spouses would peacefully like to agree on the terms and conditions of the obligation to provide maintenance but cannot do it on the basis of the Family Law Act and should apply the Law of Obligations Act instead.

The statutory obligation to provide maintenance to a divorced spouse terminates when the prerequisites of receiving maintenance provided for in the Family Law Act cease to exist or if the dependant remarries, or if the dependant or the maintenance provider dies. Even though this is not expressly provided for in the Family Law Act, the author of the Master's thesis is of the opinion that the statutory obligation to provide maintenance terminates also when the divorced spouse receiving maintenance enters into a registered partnership contract, and the author suggests that entry into a registered partnership contract be added in the Family Law Act as a basis for termination of the maintenance of a divorced spouse. This in turn requires that the Riigikogu adopt the implementing legislation of the Registered Partnership Act.

A registered partnership contract may be entered into between two persons residing together or having a stable relationship but who are not married or cannot marry (e.g., same-sex couples). The purpose of entry into a registered partnership contract is the legal protection of persons in a non-marital cohabitation. The obligation to provide maintenance provided for in the registered partnership contract where maintenance means activities as well as proprietary contributions

helps to ensure the protection of the weaker party and provides flexibility to both parties in organising their partnership. Pursuant to the Registered Partnership Act, registered partners have reciprocal obligations to provide maintenance during the validity of the registered partnership contract. This means that the obligation to provide maintenance terminates with the termination of the registered partnership contract unless the registered partners agree otherwise. After the termination of the registered partnership contract, the partner who needs assistance has no right to demand maintenance from the other partner (unlike a divorced spouse), but the partners can agree in advance on the obligation to provide maintenance after the termination of the registered partnership contract already when entering into the registered partnership contract. Obligations to provide maintenance between registered partners have been sufficiently stipulated in the Registered Partnership Act, but the Riigikogu has not yet adopted the implementing acts and therefore the stipulations in the Registered Partnership Act cannot be transferred into other acts and registered partnership contracts cannot be entered in a register.

Part 5 of the special part of the Law of Obligations Act regulates contracts that are entered into for the purpose of providing economic support to one person by another person. Support contracts are characterized by the obligation to support the coping of a party to the contract or a third party by providing the necessary means of subsistence and, in the case of a maintenance contract, also the obligation to provide care. Support contracts include the maintenance contract and the life annuity contract. These contracts do not require any family ties between the parties, and the need for assistance is not a prerequisite for the contractual obligation to provide maintenance to arise. A life annuity contract is expected to be a free-of-charge contract, i.e. it creates a unilateral obligation, whereas a maintenance contract contains reciprocal obligations.

The author of the Master's thesis has raised the question if the life annuity contract stipulated in the Estonian Law of Obligations Act is up-to-date or requires modernisation. In the agrarian society, the purpose of a life annuity contract was the lifetime maintenance of parents who had assigned their farm or enterprise to their descendants. This allows us to deduce that there was consideration: the parents transferred the farm and received the right of maintenance. The author of the Master's thesis does not agree with the assumption that the life annuity contract should be free of charge; the BGB that served as the basis of the legislation regarding life annuity does not expect granting annuity free of charge either. The author of the Master's thesis is of the opinion that the current legislation in the Estonian Law of Obligations Act regarding life annuity is outdated. This claim is also supported by the fact that there is no case-law or

legal literature in Estonia regarding life annuity contracts, which in turn suggests that little to no such contracts have been entered into in Estonia.

The third chapter of the Master's thesis analyses the conditions on which a maintenance contract regarding a divorced spouse may be entered into either in the framework of the Family Law Act or in the framework of the Law of Obligations Act, and distinguishes various types of maintenance contracts from each other and from other similar legal relationships. An overview of the grounds for invalidity of various contracts containing obligations to provide maintenance and an overview of legal remedies in the case of breach of such obligations may be found in the end of chapter 3.

A maintenance contract may be entered into either on the basis of the Family Law Act or on the basis of the Law of Obligations Act, and a registered partnership contract may also include the obligation to provide maintenance. In order to determine which act should be applied to the contract in the case of a dispute, it is first necessary to interpret both the law and the contract. The author of the Master's thesis is of the opinion that if a maintenance contract regarding a divorced spouse has been entered into after the divorce or if a maintenance contract between registered partners has been entered into after the termination of the registered partnership contract, such maintenance contract is governed by the Law of Obligations Act. A maintenance contract regarding a divorced spouse entered into on the basis of the Family Law Act or a maintenance contract for the period after the end of the cohabitation arising from the registered partnership contract generally impose unilateral obligations, but if such contracts also include stipulations on consideration, i.e. the obligations are reciprocal, the author of the Master's thesis is of the view that the Law of Obligations Act may apply. Both in the Family Law Act and in the Registered Partnership Act, the purpose of the obligation to provide maintenance is to provide help to the other party if the dependant is not able to support themselves. If, on the other hand, the dependant has property that they give to the maintenance provider as consideration, the dependant is no more regarded as being in need and the legislation applied should be the one provided for in the Law of Obligations Act.

If an obligation arising from the maintenance contract has been breached, the dependant may use legal remedies arising from law. If a notarised maintenance contract stipulating that the maintenance is to be provided by paying support also contains the agreement that the maintenance provider must comply with immediate compulsory enforcement, such agreement renders the maintenance contract enforceable; upon the obligated person's failure to pay

support, the entitled person need not file an application with a court but may do so directly with an enforcement agent for compulsory enforcement. If the maintenance contract contains no agreement regarding compliance with immediate compulsory enforcement, the dependant may file an application with a court and require performance of the obligation through the court. As a long-term contract, a maintenance contract may also be cancelled but this does not preclude the divorced spouse from requiring the performance of the statutory obligation to provide maintenance.

The fourth chapter compares the Estonian legislation regarding maintenance contracts to the legislations of the other Baltic States, i.e. Latvia and Lithuania, in order to detect differences that might be used for improving the Estonian legislation, if necessary. Both in Latvia and in Lithuania, the general principles governing obligations to provide maintenance are very similar (except for a registered non-marital cohabitation); nevertheless, there are some differences in each legislation.

The Civil Code of Latvia does not regulate entry into a maintenance contract between divorced spouses and it is necessary to file an application with a court to ensure receiving maintenance. In Latvia, as in Estonia, a marriage may be divorced either in court or by a notary, and the author of the Master's thesis is of the opinion that the Estonian legislation concerning the maintenance contract regarding a divorced spouse is better than the Latvian legislation because when a marriage is divorced by a notary, it is possible to immediately enter into a maintenance contract and there is no need to go to court (if the spouses have reached an agreement). In Lithuania, there is an option of entering into a maintenance contract regarding a divorced spouse, but it has no mandatory form. In Lithuania, only a court can grant a divorce.

In Latvia and Lithuania, the obligations of persons in non-marital cohabitation to provide maintenance to each other are not separately regulated, unlike in the Estonian Registered Partnership Act; general grounds for debt relationships or the legislation of support contracts apply instead, depending on the terms and conditions of the maintenance contract. In that regard, Estonia is a step ahead of the other Baltic States.

Legislation concerning support contracts is different in all three Baltic States. In Estonia, there are two types of support contracts: the life annuity contract and the maintenance contract; in Latvia, there is one type of support contract: the maintenance contract, and in Lithuania, there is one type of support contract: the life annuity contract, but in three different variations. Both

in Latvia and Lithuania, a usual prerequisite of a support contract is consideration by the dependant (the annuity recipient). In Estonia, it is assumed that life annuity is paid without consideration. The author of the Master's thesis suggests that the Estonian legislation on support contracts be amended, drawing lessons from the Civil Code of Latvia, where the legislation concerning the analogues of life annuity contracts and maintenance contracts is intertwined and the contract in question is commonly referred to as the maintenance contract. Pursuant to the maintenance contract, one person (the dependant) must grant the other a monetary or non-monetary benefit, in return for which the other party must pay the dependant maintenance until the dependant dies, unless the contract provides for a different time period. This contract must be authenticated by a notary.

KASUTATUD ALLIKATE LOETELU

Kasutatud kirjandus

1. Alekand, A. Notari selgitamiskohustus: selle ulatus, viis ja kajastamine notariaalaktis. *Juridica*, 2021, nr 3.
2. Ammas, A. Taavi Rõivas: pensionäridel võiks olla ka kinnisvarapension. *Postimees*, 18.12.2012. <https://www.postimees.ee/1077870/taavi-roivas-pensionaridel-voiks-olla-ka-kinnisvarapension> (12.04.2022).
3. Annus, T. Riigiõigus. Tallinn: Juura, 2006.
4. Arrak, L., Kivioja, A. Kes kannab eakale vajalike sotsiaalteenuste kulud? Kohaliku omavalitsuse ja perekonna kohustused eakale vajalike sotsiaalteenuste rahastamisel. *Juridica* 2017, nr. 5.
5. Arrak, L., Uusen-Nacke T. Piiratud arusaamisvõimega täisealise isiku eneseteostusvabadus ja kaitse. *Juridica* 2020, nr 6.
6. Biasin, M., Guerra, S., Zolea, S. Financial Conversion of Home Equity by Low Income Elderly Persons. *Comparazione e diritto civile*, 4/2017.
7. Brox, H. Pärimisõigus. Tallinn: Juura, 2003.
8. Commission on European Family Law. History. <http://ceflonline.net/history/> (14.03.2022).
9. Commission on European Family Law. Principles of European Family Law regarding divorce and maintenance between former spouses. <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Principles-English.pdf> (14.03.2022)
10. Eesti Statistikaamet. Perekonnaseis ja enimlevinud leibkonnatüübid Euroopas. <https://www.stat.ee/et/uudised/2015/01/21/perekonnaseis-ja-enimlevinud-leibkonnatuubid-euroopas> (20.04.2022).
11. Eesti Statistikaamet. Rahvaarv ja rahvastiku koosseis. RV021:Rahvastiku soo ja vanuserühma järgi. https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik_rahvastikunaitajad-ja-koosseis_rahvaarv-ja-rahvastiku-koosseis/RV021/table/tableViewLayout2 (10.04.2022)
12. Eesti Rahvusringhääling. Leedu parlament hääletas maha sooneutraalse partnerluse eelnõu. 25.05.2021. <https://www.err.ee/1608224131/leedu-parlament-haаетas-maha-sooneutraalse-partnerluse-eelnou> (22.04.2022).
13. Eesti Rahvusringhääling. Lätis valmis tsiviilpartnerluse eelnõu. 03.02.2022.

- <https://www.err.ee/1608488591/latis-valmis-tsiivilpartnerluse-eelnou> (22.04.2022)
14. European e-justice. Family maintenance. Latvia.
https://e-justice.europa.eu/47/EN/family_maintenance?LATVIA&init=true&member=1
(15.04.2022)
 15. European Union. Your Europe. Civil unions and registered partnerships.
https://europa.eu/youreurope/citizens/family/couple/registered-partners/index_en.htm
(22.04.2022).
 16. Fiala, J. BGB-Leibrenten as the better alternative to private pension insurance. 29.01.2020, Munich.
<https://www.fiala.de/en/bgb-leibrenten-as-the-better-alternative-to-private-pension-insurance/> (12.04.2022)
 17. Göttig, T., Hallik, L., Uusen-Nacke, T. Divorce and Maintenance Between Former Spouses in Estonia and the CEFL Principles. E. Örügu, J. Mair (eds). Juxtaposing Legal Systems and the Principles of European Family Law on Divorce and Maintenance. Intersentia, 2007.
 18. Hallik, L. Lahutatud abikaasa ülalpidamine Eestis. Võrdlus Euroopa perekonnaõiguse printsiipidega abielu lahutamise ja lahutatud abikaasa ülalpidamise kohta. – Juridica 2006, Nr. 5.
 19. Henberg, A., Muller, K., Alekand, A. Perekonna kohustused (sotsiaalsete probleemide tõttu) abi vajavate pereliikmete ees. Tallinn, 2012.
 20. Justiitsministeerium. Kooseluseaduse eelnõu kontseptsioon.
<https://www.just.ee/media/457/download> (20.04.2022)
 21. Kagan, J. Life Annuity. Retirement planning – annuities. Investopedia. 18.02.2021.
<https://www.investopedia.com/terms/l/lifeannuity.asp> (26.04.2022).
 22. Kalamees, P., Käerdi, M., Kärson, S., Sein, K. Lepinguõigus. Tallinn: Juura, 2017.
 23. Kask, L., Laanest, K. Elektroonilise allkirjastamise aja tuvastamine: õiguslikud nõuded ja tehnilised võimalused. Juridica 2020, nr 4.
 24. Kerikmäe, T. jt. The Law of the Baltic States. Springer, 2017.
 25. Kroll, K. Germany. The Reform of German Maintenance Law. The International Survey of Family Law. Jordan Publishing Limited, Bristol, 2007.
 26. Kudinaviciute-Michailoviene, I. Legal Regulation of Divorce in the Civil Code of Lithuania as Compared to the CEFL Principles. E. Örügu, J. Mair (eds). Juxtaposing Legal Systems and the Principles of European Family Law on Divorce and Maintenance. Intersentia, 2007.
 27. Kull, I., Käerdi, M., Kõve, V. Võlaõigus I. Üldosa. Tallinn: Juura, 2004.

28. Kull, I. Lepinguvabaduse põhimõte Euroopa ühtlustuvas tsiviilõiguses ja Eesti tsiviilõiguse reform. Riigikogu Toimetised nr 2, 31.10.2000. <https://rito.riigikogu.ee/eelmised-numbrid/nr-2/lepinguvabaduse-pohimote-euroopa-uhlustuvas-tsiviiloiguses-ja-eesti-tsiviiloiguse-reform/> (24.03.2022).
29. Kullerkupp, K. Family Law in Estonia. The International Survey of Family Law. Bristol: Family Law, 2001.
30. Kuurberg, M. Heade kommetega vastuolus olevad tehingud kui tühised tehingud. Juridica 2005, nr 3.
31. Lībiņa-Egner, I. National Report: Latvia. Informal Relationships – LATVIA. Commission on European Family Law, January 2015. <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Latvia-IR.pdf> (22.04.2022).
32. Madise, Ü. jt (toim.). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj., 5. tr. Tallinn: Juura 2020.
33. Michailoviene, I. National Report: Lithuania. Informal Relationships – LITHUANIA. Commission on European Family Law, April 2015. <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Lithuania-IR.pdf> (22.04.2022).
34. Notari ametitoimingud, notariaalne tõestamine. Teabekeskus. Notarite Koda. <https://www.notar.ee/et/teabekeskus/ametitoimingud> (31.03.2022)
35. Olm, A. Mitteabieline kooselu ja selle regulatsioon. Justiitsministeerium. Tallinn: 2009.
36. Postimees. Maailm. Leedu seim registreeris samasooliste tsiviilpartnerluse eelnõu. 21.05.2021. <https://maailm.postimees.ee/7253551/leedu-seim-registreeris-samasooliste-tsiviilpartnerluse-eelnou> (22.04.2022).
37. Reifner, U. jt. Equity Release Schemes in the European Union. Books on Demand GmbH, Norderstedt, 2010.
38. Rosentau. M. Arvutivõrgu abil sõlmitud leping kui lepingu erivorm. Juridica 2021, nr 10.
39. S. Mitchell, O. Introduction: New Models for Managing Longevity Risk. Public-Private Partnerships. Oxford University Press, 2022.
40. Saan, S. Lahutatud abikaasa ülalpidamiskohustus. Juridica 2008, nr 7.
41. Scherpe, Jens M. European Family Law. Volume I. The Impact of Institutions and Organisations on European Family Law. Cheltenham, Glos, UK and Northampton, Massachusetts. USA, 2016.
42. Schwab, D., Gottwald, P., Lettmaier, S. Family and Succession Law in Germany. The Netherlands: Wolters Kluwer, 2017.
43. Sein, K. Tehingu vorminõuded ja nende järgimata jätmise tagajärjed. Juridica 2010, nr 7.

44. Sotsiaalkindlustusamet. Milles seisneb abivajava pere liikme ülalpidamiskohustus. https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/content-editors/Kvaliteet/juhend_ulalpidamiskohustus_inimene.pdf (10.04.2022).
45. Tammsaar, K. jt. Family caregivers of the elderly: quality of life and coping in Estonia. European Journal of Social Work, 2013. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13691457.2013.806295?needAccess=true> (10.04.2022).
46. Tavits, G. Sotsiaalhooldusõigus. Tallinn, 2006.
47. The Baltic Times. Bill on civil union passes first reading in Saeima. 31.03.2022. https://www.baltictimes.com/bill_on_civil_union_passes_first_reading_in_saeima/ (22.04.2022).
48. Uusen-Nacke, T. Göttig, T. Perekonnaõiguse seosed teiste tsiviilõiguste valdkondadega. Juridica 2010, nr 2.
49. Varul, P. Tühine tehing. Juridica 2011, nr 1.
50. Varul, P. jt. Tsiviilõiguse üldosa. Tallinn: Juura, 2012.
51. Varul, P. jt (koost). Asjaõigusseadus II. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2014.
52. Varul, P. jt (koost). Võlaõigusseadus I. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2016.
53. Varul, P. jt (koost). Võlaõigusseadus II. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2007.
54. Varul, P. jt (koost). Võlaõigusseadus III. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2021.
55. Walker, L. Maintenance and Child Support in Private International Law. Studies in Private International law. Hart Publishing. Oxford and Portland, Oregon, 2017.
56. Õiguskantsleri märgukiri justiitsministrile. 23.05.2011, nr 6-8/110661/1102390. https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/õiguskantsleri_margukiri_i_samasooliste_isikute_peresuhe.pdf (20.04.2022).

Kasutatud õigusaktid

A) Eesti Vabariigi õigusaktid

57. Asjaõigusseadus. – RT I, 08.12.2021, 3.
58. Eesti NSV tsiviilkoodeks. – RT 1964, 25, 115
59. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2.
60. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54
61. Kooseluseadus. – RT I, 16.10.2014, 1.
62. Lapse õiguste konventsioon. – RT II 1996, 16, 56.

63. Perekonnaseadus. – RT I, 31.03.2022, 13
64. Perekonnaseadus. – RT I, 22.12.2021, 15.
65. Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus. – RT I, 22.03.2021, 11.
66. Pärimisseadus. – RT I, 04.01.2021, 36.
67. Riikliku pensionikindlustuse seadus. – RT I, 18.02.2022, 6.
68. Sotsiaalseadustiku üldosa seadus. – RT I, 13.03.2019, 157.
69. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I, 22.03.2021, 8.
70. Töestamise seadus. – RT I, 22.12.2020, 47.
71. Täitemenetluse seadustik. – RT I, 12.03.2022.
72. Töövõimetoetuse seadus. – RT I, 04.03.2022, 8.
73. Võlaõigusseadus. – RT I, 08.12.2021, 11.

B) Eesti Vabariigi seaduseelnõud

74. Vabariigi Valitsus. Seletuskiri kooseluseaduse eelnõu 650 SE juurde.
<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/ea84e71c-291a-4c91-88b0-bd64af650d21/Kooseluseadus> (20.04.2022).
75. Vabariigi Valitsus. Seletuskiri perekonnaseaduse eelnõu 55 SE juurde.
<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/982033c7-c2e1-2ce6-0479-ef2bf925488b/Perekonnaseadus> (04.04.2022).
76. Vabariigi Valitsus. Seletuskiri perekonnaseaduse muutmise eelnõu 543 SE juurde.
<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/b08d579a-6ae6-7288-be34-fcffd72f84e0/Perekonnaseadus> (04.04.2022).
77. Vabariigi Valitsus. Seletuskiri perekonnaseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 314 SE juurde.
<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/ce55ae5d-b0fe-494d-a3dc-a60689dad91f/Perekonnaseaduse%20ja%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus> (04.04.2022).

B) Välisriikide õigusaktid

78. Civil Code of the Republic of Lithuania (*Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas*).
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.245495> (26.03.2022).
79. German Civil Code (*Bürgerliches Gesetzbuch – BGB*).
https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.pdf (27.03.2022).

80. Swiss Civil Code (*Obligationenrecht* – OR).
https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/27/317_321_377/en (04.04.2022).
81. The Civil Law of the Republic of Latvia (*Latvijas Republikas Civillikums*).
<https://likumi.lv/ta/en/en/id/225418-the-civil-law> (27.03.2022).

Kasutatud kohtupraktika

A) Eesti kohtulahendid

82. RKHKo 3-3-1-65-03.
83. RKPJKm 5-17-42.
84. RKPJKo 5-18-7.
85. RKTkm 3-2-1-101-15.
86. RKTko 2-17-17756.
87. RKTko 3-2-1-61-16.
88. RKTko 3-2-1-69-12.
89. RKTko 3-2-1-119-09.
90. RKTko 3-2-1-125-04.
91. RKÜKo 5-18-5.
92. HMKo 2-13-30437.

B) Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendid

93. EIKo 18535/91, *Kroon jt vs. Madalmaad*.
94. EIKo 25358/12, *Paradiso ja Campanelli vs. Itaalia*.
95. EIKo 25702/93, *K. ja T. vs. Soome*.
96. EIKo 30141/04, *Schalk ja Kopf vs. Austria*.